

REVISTA ISTORICĂ

Anul XVIII, N-le 4-6.

April-Iunie 1932.

DĂRI DE SAMĂ
DOCUMENTE ȘI
NOTIȚE
PUBLICATE
DE
N. IORGA
cu concursul
mai multor specialiști

SUMARIUL :

- N. Iorga* : „Coconul” lui Radu Mihnea și capuchehalaua Curt Celebi.
” ” Un raport necunoscut asupra împrejurărilor turcești în 1547.
” ” O comedie poleșteană.
D. Ionescu : Știri grecești privitoare la istoria noastră.
Valeriu Papahagi : Informații venețiene relative la războiul ruso-turc din 1711, la Carol al XII-lea, regele Suediei, și la intenția Turcilor de a recuceri Moreia.
N. Iorga : O contribuție la istoria literară a Arominilor.
Gh. Cârdaș : Un călător german prin țările noastre la 1833.
Elena Eftimiu : Citeva scrisori de la Ieremia Movilă.
Documente de *N. Iorga* și *D. Sironi*.
Dări de samă de *N. Iorga* și *Elena Eftimiu*.
Cronică de *N. Iorga*, *A. David* și *D. Ionescu*.
Notițe *N. Iorga* și *Elena Eftimiu*.

1932

TIPOGRAFIA „DATINA ROMĂNEASCĂ”, VĂLENI-DE-MUNTE (PRAHOVA)

Prețul 35 Lei.

REVISTA ISTORICĂ

— DARI DE SAMĂ, DOCUMENTE ȘI NOTIȚE —

PUBLICATĂ de N. IORGA, CU CONCURSUL MAI MULTOR SPECIALIȘTI

Anul al XVIII-lea, n-le 4-6.

April-Iunie 1932.

„Coconul“ lui Radu Mihnea

și capuchehaiaua Curt Celebi

— cu prilejul unui document inedit de la Alexandru Coconul —

Mi se comunică un document din Iași, 15 Mart 7138, al lui Alexandru Coconul (МАСТІЮ ВЖІЕЮ МЫ НУ АЛЕАНАДРЪ БОЕВОД СНЬ СТОПОЧНИШАГ РАДША БОЕВОДА ГОСПАРЬ ЗЕМАН МОЛДАВЕКОИ) cu acest cuprins, resumat:

Se dă lui Toderășco, pircălab de Soroca, care a adus bună slujbă acestui Domn și predecesorilor, siliștea Hrețiștea. Marturi: Curt Celebi capichiaia, Ionașco Ghianghea Vel Vornic de Țara-de-Jos, Lupul Vel Vornic de Țara-de-Sus, Lupul Hatman și pircălab de Suceava, Tudori și Marco pircălabi de Hotin, Iurașco Bașotă pircălab de Neamț, Radul pircălab de Roman, Ivan Postelnic, Hrișoscul Spătar, Neculachi Stolnic, Iancul Vistiernic, Dumitrașcu Comis. Întărire cu blăstăm. Scrie Ionașco Mănjea.

Frumoasă iscălitură românească. Pecete mare cu exerga ПЕЧАТЪ ИУ АЛЕАНАДРЪ БОЕВОД СНЬ РАДША БОЕВОДЪ ГОСПОДАРЬ ЗЕМАН МОЛДАВЕКОИ ВЛ. 7388.

Divanul „Coconului” — botezat Alexandru, după străbunul din 1570, iar sora Ecaterina după soția acestuia¹ — e deosebit de interesant. Sint în el cei doi Lupu: Prăjescul și viitorul Domn, Vasile-Vodă, care n'avea niciun nume de „familie”, adecă de moșie. Este Gheanghea, cu un curios nume, care poate veni din forma grecească a numelui de Iancul, Γάγκος, Ghiangu, cu obișnuitul sufix — ea, din Sturzea, Lupea, Negrea, etc.: purtătorul lui era un vechiu boier de țară, care slujise la multe Domnii, începind de la căderea Movileștilor, din 1622². El ar merita un studiu, pentru care, de alminterea, materialul este și adunat. Pe lângă Grecul Tudori e pircălab la Hotin și un Marco, pe care-l bănuim Ragusan, pe cind

¹ Hurmuzaki, IV², p. 429.

² V. Ghibănescu, în *Uricaniul*, XVIII, p. 452.

oameni din Ragusa, servitori și ai familiei lui Mihnea Munteanul și lui Petru Șchiopul din Moldova, jucau că vameși, dar și ca boieri, un rol la noi ¹. Cunoșteam pe Iurașcu Bașotă de la Neamț, dintr'o familie care cuprinde pe vistierul Gheorghe și pe logofătul Pătrașco, pomeniți la 1631 ², dar Radul de la Roman și Ivan Postelnicul nu pot fi identificați mai de aproape, cum nici Stolnicul, Vistierul și Comisul: Neculachi, Iancul și Dumitrașco. Dar trebuie relevat acel Hrisocolu, rudă domnească, dintr'o familie care se întilnește pe lângă aceiași Mircești, Mihnea și Petru al Moldovei.

Cind, peste citeva săptămîni numai, Moise Movilă, sprijinit de Poloni, dar și de un partid moldovenesc rămas credincios acestei ambițioase familii, iea Scaunul Moldovei, el păstrează, cu Gheanghea inamovibilul, pe ambii Vornici Lupu. Încolo, toți boierii se schimbă: un Malcociu, cu nume turcesc, e la Hotin, la Neamț sînt Savin, neintilnit pînă atunci, și Șoldan, Dumitrașcu Șoldan, Stolnicul din 1631 ³, la Roman un Dumitru,—după cit se pare, tot boieri tineri, mlădițe de-ai sfetnicului lui Ieremia și Simion Movileștii. Costin, omul de casă al lor, tatăl lui Miron, al lui Velișcu și altor frați, iea Postelnicia. Spătar e un Pătrașco, poate Muntean. Greci sînt Ienachi Cantacuzino, Păharnicul Apostol, care se pare a fi Catargiu, și Stolnicul Pană. La locul lui rămîne, cu știința lui de slavonește și meșteșugul lui de caligrafie, acel Ionașcu Minjea, care a redactat actul Coconului ⁴.

Dar ceia ce face interesant actul lui Alexandru-Vodă Radu e prezența în fruntea tuturor boierilor, la citeva zile înainte de o mazilie neașteptată, a lui Curt Celebi, capucbehaia, cas unic în istoria țerilor noastre, și pe care-l explică numai importanța momentană și, din fericire, trecătoare a acestui curios personagiu.

I-am urmărit neașteptata carieră în Prefața la volumul IV din *Studii și documente*.

Cu tot numele său turcesc ⁵, Curt *cilibiul* era un Grec bogat, de

¹ V. și Hurmuzaki, IV ², p. 431: Petru Ragusanul în Țara-Românească la 1629.

² Hasdeu, *Arhiva Istorică*, I ¹, p. 71, no. 85.

³ *Ibid.*

⁴ Codrescu, *Uricariul*, II, pp. 50-2.

⁵ Un raport austriac îl intitulează: „ein vornember Grieche”; Iorga, *Studii și documente*, IV, p. 240. Și Hurmuz, *Cormussi*, agentul lui Moise Movilă, se intitula „chirici”, turcește *chiriși*; Hurmuzaki, IV ², p. 461, no. DXXII.

bună samă negustor, care-și va mărita fata, în 1631, cu fiul lui Alexandru Iliăș, Radu, pe care-l va ridica la Domnie, fără să-l poată ajuta însă a-și ocupa Scaunul ¹. Vasile Lupu îi datori instalarea sa domnească ². Influența lui la Constantinopol se menține în cursul stăpînirii acestuia, oferindu-se oricui dorește o înălțare ca aceasta: astfel lui Leon Tomșa, poate și pretendentului muntean Neagoe; de aceea în 1635 Vasile se unește cu vecinul său Matei pentru a-l răpune: el isprăvește deci zugrumat de patronii săi turci.

Dacă Alexandru Coconul, lipsit de tată, sprijinul său puternic de până acum, ajunge în Iulie 1629 ³ Domn al Moldovei, în locul lui Miron Barnovschi, susținut de Caimacam, dar pirit de prințul Ardealului, Gabriel Bethlen, ca prieten al Polonilor și Austriacilor, până la trădare ⁴, Curt Celebi a fost de sigur acela care l-a recomandat. E vorba de 70.000 de coroane date Sultanului și tot atîtea Vizirului ⁵. O scrisoare a Putnenilor către birăul Bistriței anunță astfel această schimbare: „Iară, de Domnu, să știi dumneata că avem Domnu Alexandru-Vodă, feciorul Radului-Vodă; decj avem nedeajde de spre milostivul Hristos și pre prea-curata Maică, doara se va milostivi de va trimete de acumî ceva pace țării; că așea să făgăduiaște” ⁶. La 22 Octombrie, Bistrițenii, vorbind despre amenințarea primejdie tătarească, adaugă: „Vă dau și aceasta de știre că Vodă-Alexandru e în Scaun; Vodă-Barnovschi, de mai nainte, e în Hotin”, el fiind ginerele comandantului Cameniței. Tatarii, luînd cai și robi, erau acum până la Bacău, și Trotușul ⁷ se împrăștia înaintea lor ⁸. Se zicea că aduc din nou pe Miron Barnovschi încă la Hotin ⁹. În zadar li se trimeseră daruri, rugîndu-i a se opri ¹⁰.

¹ Iorga, *Studii și documente*, IV, p. CLXVII.

² *Ibid.*, p. CLXXI.

³ Hurmuzaki, *Supl. I*, p. 230, no. CCXXXIV; Iorga, *Studii și documente*, IV², pp. 187, 8no. XXXIX.

⁴ *Ibid.*, p. 188, nota 1.

⁵ *Ibid.*, p. 188. 200.000 de reali după bail; Hurmuzaki, IV², p. 433, no. CCCCXCI.

⁶ *Ibid.*, XV, p. 970, no. MDCCCLVI.

⁷ *Ibid.*, p. 971, no. MCCCCLIX.

⁸ *Ibid.*, p. 974, no. MDCCCLXII.

⁹ *Ibid.*, p. 976. Știrea se confirmă printr'un raport olandes; Iorga, *Studii și documente*, IV, pp. 192-3, no. XLII, și chiar prin scrisoarea lui Miron către vice-cancelariul polon (Hotin, 20 Octombrie), Hurmuzaki, *Supl. II*², pp. 588-9.

¹⁰ Iorga, *Studii și doc.*, IV, p. 191.

Tinărul Vocvod vine cu noroc. Încă de la 27 Octombrie aceiași călugări din Putna scriu: „cu mila lui Dumnădzău și cu nărocul Mării Sale Domnu nostru, lui Alexandru-Vodă, sintem sănătoș, și Tătarii s'au dus din țară: adevăr destulă pagubă au făcut“¹.

La 9 Novembre Domnul cel nou scrie însuși la Bistrița, trimetându-și acolo al doilea Logofăt Petru Bașotă, probabil fratele lui Iurașco².

Încă înainte de sfirșitul anului un nou incident de năvălire amenință acest șubred tron. Un diac ardelean scrie la 28 Decembrie despre potolirea unei „porniri a lui Constantin (?) împotriva Voevodului Moldovei“³. Și ciuma, altă grijă, incetează⁴. E vorba de „amicul“ pe care Miron îl trimesese cu o mie de Tătari, ca să cerce⁵. Alexandru trimese la regele Poloniei pe boierii Codrea și Toderășco⁶.

Dacă ocrotitorul Grec s'a grăbit să vie însuși în Moldova, instalindu-se în fruntea Divanului cu voia boierilor întimidați și luind tutela „coconului“, aceasta se datorește tuturor primejdiilor pe care le întâmpinase acesta. Dar el nu-l putu mintui de o destituire pentru „nedestoinicie“ încă la 28 April⁷. Succesorul lui fu Moise Movilă, care luă în căsătorie pe Domnița Ecaterina⁸. Țara s'a răscolat la gindul că vine un nou stăpin cu datorii nouă⁹.

Readus la Constantinopol, Alexandru trăgea nădejde de Domnie în 1631 și 1632¹⁰, dar la începutul lui Iulie zilele i se sfirșiau în mazilie¹¹. Avea abia douăzeci și unul de ani¹². Sfirșitul acesta se potrivește cu descrierea căpătată de Miron Costin de la bătrîinii

¹ Hurmuzaki, XV, p. 972, no. MDCCCLIX.

² *Ibid.*, p. 975, no. MDCCCLXIV. O scrisoare ungurească a lui, din Iași, 15 Novembre, *ibid.*, pp. 977-8, no. MDCCCLXVI.

³ *Ibid.*, p. 979.

⁴ *Ibid.*, p. 961, no. MDCCCLXIX.

⁵ *Ibid.*, Supl. II², p. 589. V. și răspunsul polon, *ibid.*, p. 591 și urm.

⁶ *Ibid.*, p. 595.

⁷ *Ibid.*, IV², p. 440, no. DI; p. 445, no. DV; Supl. I¹, p. 231, no. CCCXXXV; Iorga, *Studii și documente*, IV, p. 193, no. XLIII.

⁸ „La parentella contratta col prencipe eletto per la sorella del deposto unita seco in matrimonio“; Hurmuzaki, IV², p. 447, no. DVIII.

⁹ *Ibid.*, pp. 445-6, no. DVI.

¹⁰ *Ibid.*, p. 453, no. DXVIII.

¹¹ Iorga, *Studii și documente*, IV, p. CLXVI.

¹² Hurmuzaki, IV², p. 429.

Moldovei, cari nu i-au putut spune despre această Domnie nimic alta: „În vestea tătine-său ce avea la Împărăție i se dedese Domnia. Ce, cu cit cerul de pământ, cu atita de hirea tătine-său de parte: om și de trup și de hire slab, boleac; care lucru întălegind și Împărăția că nu este de Domnia țării de margine ca aceasta, neplinind bine giământate de an, i-au venit mazilia“.

Alexandru păstră toată legăturile tatălui său cu Veneția, unde voia să facă, îndată după așezarea în Domnie, un deposit¹. Bailul, din parte-i, spera să poată stringe soldați pentru Veneția în această Domnie amică. Tinăr foarte bine crescut – sora sa Ecaterina era în stare să scrie ori măcar să iscălească *manu propria*²—, care ceruse ca, în sama banilor de la Zecca venețiană ai părintelui său, să i se facă un împrumut de negustorii venețieni din Constantinopol, pentru a-i întrebuința la cumpărarea Domniei, se presintase de la început bailului venețian din Constantinopol, lui singur dintre reprezentanții creștini, cu bietul lui graiu împiedecat – *la sua scarsità naturale di parole* – și „gesturi foarte umile“, oferindu-se Republicei pentru orice servicii³.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Raportul venețian presintă ca „locotenent“ al lui Alexandru pe „unchiul“ lui: „hà un suo zio che sarà suo luogotenente, ma in effetto regolerà il principato“⁴. În Decembre acest unchiu scrie din Moldova despre Tataři și pericolul cu Barnovschi, care nu vrea să plece din Hotin⁵. Îl cunoaștem: e Bartolomeu Minetti, care, boier la Munteni supt nepotul său, nu avu nicio dregătorie în Moldova⁶. Dar acel „Turc, întovărășit de mulți, care spune că este unchiul prințului Alexandru“⁷, cerind a se recunoaște, pe lângă drepturile Ecaterinei, și ale unui frate, născut din sclavă, viitorul Mihnea-Vodă Radu, nu poate fi decît Curt-Celebi. Într'un raport ulterior (Ianuar 1633), bailul îi zice: Grec⁸. Se poate ca Arghira

¹ *Ibid.*, pp. 434-5, no. CCCXCIII.

² *Ibid.*, pp. 442-3.

³ *Ibid.*, p. 427 și urm.

⁴ *Ibid.*, p. 433, no. CCCXCII.

⁵ *Ibid.*, p. 438, no. CCCXCVII.

⁶ V. *ibid.*, pp. 446-7, no. DVIII, pp. 482-3, no. DLII.

⁷ Un Turco accompagnato da molti disse esser zio del prencipe Allessandro: *ibid.*, p. 455.

⁸ *Ibid.*, p. 463, no. DXXV

să fi fost sora lui, iar Minetti să fi ținut pe o soră a acesteia¹.

Adaug că, precum Curt proartă un nume turcesc, tot așa, alături de un Chiriazî, Alexandru avea ca agent la Constantinopol pe Ahmed-Aga².

Nu e de mirare că n'avem documente din acest scurt guvern moldovenesc al lui Alexandru: cu atita mai mare însemnătatea acelu pe care-l dăm aici și în facsimile. N. Iorga.

Un raport necunoscut asupra împrejurărilor turcești în 1547

Intr'o scrisoare din Viena, 13 Junie 1547 a arhitectului Gismondo către Marele Duce de Toscana, publicată în Michelangelo Gualandi (*Nuova raccolta di lettere sulla pittura, scultura ed architettura, scritte da' più celebri personaggi dei secoli XV a XIX*, I, Bologna 1844), pp. 363-4: „Apresso dicono che frà Giorgio in Transilvania si fortifica alli passi par paura delli Turchi, che dichono volere andare da quelle bande et che di già il rè di Pollonia li aveva mandato diecimila cavalli. E dichono che il Turcho alle confine di Pollonia di quà da uno fiume, in sulle terre di Pollonia, à fatto uno chas-tello; dove [= d'onde] stanno di mal voglia li Pollacchi, et pochi giorni sono che il rè di Pollonia mandò oratore a Cesare per tal causa. Et dicono che il Turcho à mandato a domandare il passo al rè di Pollonia per andare in Transilvania, che da quella parte è più debole, et più facile per via del Tartaro. Anchora dicono che frà Giorgio aveva mandato a Cesare per aiuto et per dargli Transilvania; si è detto Sua Cesarea Maestà li à dato buona speranza. Ancora dichono che il ditto frate Giorgio à pagato il tributo et che à achordato col Turcho. Non sò se se è vero o no; credo che, non avendo sochorso, achorderà et pagherà, se non l'à paghato: meglio amalato che morto. Anchora lo inbascadore di Cesare e del Serenissimo rè Ferdinando non sono tornati da Ghostantinopoli, che per questo si mostra il Turcho volere fare qualche chosa da queste bande. Vostra Eccellenza à inteso dal conte di Rughandolfo, dove dicono amici mia, stati da lui mandati

¹ Pentru văduva lui Minetti, *ibid.*, pp. 478-9, no. DXLVI; p. 480, no. DXLVIII. V. și *ibid.*, p. 481 și urm.

² *Ibid.*, pp. 436-7, no. CCCXCV. V. și *ibid.*, p. 439, no. CCCXCIX.

dall' Illustrissimo signor conte... (*sic*) e sorella del padre di ditto conta di Rughandolfo, cioè cugini, che lui à comprato casa in Ardrianopoli et stiavi et cavagli, et che il Turcho gli dà 75 ducati il mese; ma non tiene molto conto di lui chome huomo di pocho cervello et di pocho ingenio. Et dichono per certo che à promesso al Turcho viene con 16 mila persone pigliarla, dove credo che l'abia squadrato; che attende a fare banchetti et donare a quelli Gran Bascà del Turcho che presto faremo fine a quel poco che portò. Si dice per certo, il Turcho avere fatto tagliare la testa a Rustano-Bascà el al Grande Tesoriere di svaglie (*sic?*!); che vadino tutti in ora mala!"

Scoasă din „Archivio Mediceo, Carteggio di Cosimo I“, fol. 53, scrisoarea vorbește întâiu de prădăciunile unui „Pașă de Siria“ în Croația, până la Lubliana, luînd 10.000 de robi și vite, „e così è per tutto, che pare che nessuno si curi di niente, nè mancho si fà provision, salvo a parole“; de curind zece „nasade“ (șeici) turcești au trecut pe Dunăre, de la Strigonia-Gran până la Komorn și chiar lângă această cetate, la o milă și jumătate, și atacă bărcile de pază imperiale, tăind capetele prinșilor; 150 de bărci vin la Strigonia: „pensi V. Eccellenza che non sono venuti per dormire, ma per destare chi dorme“. Se zice că vre-o 50.000 de Turci, cu Pașa de Siria și altul, ar fi venit la Fünfkirchen, cu gînd, se pare, de a merge la Varasdin, castel în Croația, fortificat acum doi ani, care e slab. Ar căpăta cale în Stiria, Carintia, Ungaria și Friuli.

În partea ce reproducem „fratele Gheorghe“ e, firește, Utješeniović, Tesaurariul Ungariei și episcop de Orade, regent al regatului. Castelul întărit de Turci samănă a fi Tighinea-Bender. „Rughandolfo“ e Roggendorf, un renegat¹. În unele locuri lectura e greșită. Punctuația, pe care editorul n'a voit s'o puie, am adaus-o.

Autorul raportului făcea, de trei ani, în acele părți un „bulevard“, pe care-l și descrie. El se plinge că în Ungaria soldații regelui Ferdinand stau uitați, fără plată și fără conducere, de șapte luni (pp. 365-6). Lucra și la fortificațiile Komornului (p. 367). E vorba să se lucreze și la Raab, descrisă cu de-amănuntul (p. 367-8).

N. Iorga.

¹ Fiul apărătorului Vienei și fost căpitan de gardă al lui Carol Quintul. Refuză întâiu renegarea, dar se face apoi musulman (Hammer, *Geschichte des osmanischen Reiches*, ed. din Pesta, 1834. II, pp. 201, 203).

O comedie ploieșteană.

Pe la 1850 a apărut, cu o prefață neroadă, în care autorul spune că a început a scrie încă din 1846-7, arătând că e vorba de cărți religioase, „de speculații, bună economie casnică și agricultură“, o piesă de teatru a cuiva care iscălește „George Parisien“: „Jean sau un Amor franțezu“.

Scena se petrece la Ploiești, pe la 1852-5, cu personajii din viața reală, „un cavaler bine educat“, și încă unul, un „scriitor“, „un speculant lipscan“, „popa Răducan“, Iane, „fecior de Grec“ și un al doilea, „un ofițer rus“ și „un căpitan rus“, un boier și „un căpitan de poște“, „un croitor ovreiu“, un general și un maior turcesc, „doi agiotanți“ și „doi harapi“, pe lângă „popul de deosebite clase, cavaleri și dame și muzicanți“.

Scena primului act e o grădină cu pomi, în care sînt toate cele de nevoie pentru o reprezentație de „comedianți“, apoi „o boltă din ulița franțozească a orașului Ploiești, unde se vînd pantofi de dame și alte obiecte de lipscănie“, un interior burghes, „un salon de picnic“, cu bilet de intrare de patru sfanți. E vorba de hazlii lucruri adevărate: „trupa arăpească ce a făcut sărituri în aler“, viața unui tînăr birocrat, discuția într'o prăvălie de pantofi, cari se vînd cu „nouă sfanți părechea“, invitația la danț din partea „demoazelei“ Cleopatra către Jean, „Franțezul“ din Ploiești, „funcționar administrativ“ — „le rog monsiu, joacă-mă, că mă mînilu pe d-ta dacă nu știi juca“; „te duc firîș să mă joci“—, rugămîntea de a-i face o poezie și anume „franțozește, că romînește nu știu să citesc bine“.

Rușii intră în oraș tocmai cînd dragostea se leagă între Cleopatra, fata doftorului Carl și Jean, care se gătia să meargă la Paris, „să studieze cel puțin doi ani cîteva clase în limba franțeză, științe mai înnalte“ pentru a fi profesor. La „cafeneaua Grecilor“ se face haz pe socoteala înfrîngerii pe mare a Francasilor, și el răspunde, „diplomatic“: „oștire este acela, războiu să pierde și de la o parte și de la alta; de și sînt Franțez, sînt neutru“. El convorbește cu Ionijă, fost profesor, dar școlile s'au închis încă de la 1848, și cele de sat „merge pe șapte ani“. În convorbirile cu iubita, el se teme de ea „să nu fie diplomatică, să-l bage în donijă, să-i pue capac și în urmă să rîză de dînsul“. Ea îi „coase o chisea“, cum e obiceiul în casa unde dof-

torului i se plătește cu „un ceasornic și douăsprezece părechi de mănuși“.

Piesa urmează în scene, la care, ca în teatrul chinez, se ridică perdele, mutînd spectacolul de la un loc la altul. Nesfîrșite dialoguri de lătoasă dragoste de provincie orientală se perpetuează. Cînd pleacă Rușii și vin Turcii, „aliații“ lui Jean, el triumfă în cafenea, unde „unii trag tutun cu ciubucele, alții bea cafea“ și „vorbă se aude mai mult grecească“. El dă cărți de celit „scumpei“: „Elvira sau amorul fără de sfîrșit“, „O răsunare sau Roco del Pizo“.

La urmă „musiu Jean“ devine general turcesc. Și, așa, iea pe Cleopatra.

Georges Parissien tipărește în Brașov, la Römer și Kamner, o „Colecție de poezii noi“. Și, cum se adaugă: „editoriu și provăzătoriu — Gheorghie Perčoc“, se pare că acesta e numele adevărat al ciudatului autor. Versurile schiloade sînt închinat Marelui Logofăt Plaginò, cu amintiri din „casele părintești după deal de la Cîndești“, lui Grigore Alexandrescu, pe care „l-a imitat“, lui Vodă Ștrbei chiar.

N. Iorga.

Știri grecești privitoare la istoria noastră.

În revista *Ελληνικά*, an. IV, 2, 1931, pp. 483-5, d. Evanghele Sobramis publică însemnările găsite pe diferite manuscripte care se află în bogata bibliotecă a mănăstirii Mirsinidu, din insula Chios.

Între altele, ms. nr. 195, fol. 1, cuprinde acestea:

1. ἀψπγ' ἐκυρίχθει πόλεμος Ῥώσων καὶ Νεμτιτζῶν κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν (=1787 s'a declarat războiul Rușilor și Nemților împotriva Turcilor).

2. Εἰς τοὺς ἀψφα' κατὰ μῆνα Αὐγουστον ἔγινεν ἀνακωχὴ τῶν πολέμων καὶ εἰς τοὺς ἀψφβ', κατὰ μῆνα Ἰανουάριον, ἔγινεν τελία ἀγάπη μεταξὺ Ῥουσσῶν καὶ Νεμτιτζῶν καὶ Ὀθωμανῶν. (=În anul 1791, luna lui August, s'a făcut armistițiul războaielor și în anul 1792, luna lui Ianuar, s'a încheiat pacea între Ruși, Nemți și Turci.)

Pe fol. 2:

αψφε', Ἀπριλίου κς', ἐπεξηλάθη (:) ὁ Μηχάλ Βόδας ἀπὸ τὴν Μπογιανίαν καὶ ἔγινεν εἰς τὸν τόπον τοῦ ὁ δραγοιμάνος τῆς Πόρτας περὶ ἑξ-ἑξ Καλιμάχοις, καὶ δραγοιμάνος τῆς Πόρτας ἔγινεν δευτέραν φορὰν ὁ

μπεζαδές Γιοργιάκης Μουρούζης. (=1795, Aprilie 26, Mihail-Vodă a fost înlăturat din Moldova și în locul lui s'a făcut Doamă beizadea Callimachi, dragomanul Porții, și beizadea Gheorghe Moruzi a fost făcut pentru a doua oară dragoman al Porții.)

* * *

În 'Επετηρίς 'Εταιρείας Ὀξυαντινῶν σπουδῶν, VII, 1930, pp. 104-32, arhimandritul Cristofor Ktenas publică un catalog de obiectele prețioase, din epoca bizantină și turcească, care se află la mănăstirea Dochiariu, din Atos, scăpate de jaful Turcilor din 1821.

„În arhiva mănăstirii se află un act de la Doamna Ruxandra, soția lui Alexandru Lăpușneanu, și fiul ei Bogdan, dat mănăstirii. Începe: 'Εν ἔτει 1505' (=1570)... și sfârșește: Καὶ ἔδωκε σοῦμα ἄσπρα χιλιάδες 65 (=165).

2. Între sicriile care conțin sfinte moaște se află unul dăruit de Alexandru Lăpușneanu, pe care autorul catalogului îl numește «Ἱδρυτὸς τοῦ καθολικοῦ ναοῦ καὶ ἀνακαινιστὴς τῆς μονῆς». Sicriul (32×23) are o cruce din lemn sfânt (19×11) și poartă ca stemă un vultur cu un singur cap și de-asupra literele: Ιω. Αλ. Ι. V. Β. Β. (=Ἰω Ἀλέξανδρος (?) Βασιλέδης), iar pe placa de argint: Δ. X. Α. Ρ. (=Δοχειαρίου). Pe din afară se cetește următoarea inscripție: «Ἰερουργώη τὸ παρὸν κατὰ τὸ ἀφθὸν' διὰ συνδρομῆς καὶ ἐξόδου τῆς ἐκλαμπροτάτης Δέμνης Ραλοῦς καὶ Ἰω[σ]τάτος¹ Γρηγόριου ἐν Βουκουρεστίῳ τῆς Βλαχίας, εἶτα διαρραγὲν καὶ διαφθαρθὲν ἀνακαινίσθη τὸ δεῦτερον μετὰ προσθήκης καὶ καλλωπισμοῦ παρὰ τοῦ πνευματώτατου προηγουμένου κυρίου Παρθενίου τοῦ καὶ Λετβίου ἀψυγῆ, ἀφιέρωμα μονῆς Δοχειαρίου» (=Sicriul acesta a fost argintat în anul 1779 cu ajutorul și cheltuiala prea-strălucitei Doamne Ralu, fiica lui (?) Ipsilanti, în Bucureștii Țerii-Românești, apoi, fiind crăpat și deteriorat, a fost refăcut din nou cu adăugiri și ornamente de către prea-cinstitul proegumen chir Partenie al Lesbosului, în anul 1798, ofrandă mănăstirii Dochiarului.)

În sicriu se află moaștele sfinților Teodor Stratilat, Haralambie, Ermolau, Artemie, Paraschiva și Trifon.

Dimitrie Ionescu.

¹ Cetește: Θυγατρός.

Informații venețiene relative la războiul ruso-turc din 1711, la Carol al XII-lea, regele Suediei, și la intenția Turcilor de a recuceri Moreia

În Arhivele de Stat din Veneția, unde am lucrat din îndemnul d-lui profesor N. Iorga, se păstrează scrisorile trimise de Pietro Rosa, consulul venețian din Durazzo, la începutul veacului al XVIII-lea, celor cinci „Savi alla Mercanzia“, *Cinque Savj alla Mercanzia, lettere dei consoli, Durazzo, busta 661 (1700–1711), busta 662 (1712–1738)*.

Pietro Rosa, care vine în contact cu negustorii balcanici, Greci, Albanesi, Romini, Macedoneni, Armeni, e informat de tot ce se petrece în Imperiul otoman. Cunoaște foarte bine pe negustorii din Moscopole, înfloritorul oraș românesc din Albania în veacul al XVIII-lea. Mulți dintre agenții și informatorii lui sunt Moscopoleni. În scrisorile lui „i mercanti di Voscopoli (Moscopoli)“, cu cari are și corespondență, apar foarte des. Informatorii lui sunt „Gianni Costa Zupan da Moscopoli¹“, Dimitri Bisuca, tot din Moscopole², „Giorgio Vreto, mercante da Voscopoli, amico di questo consolato, capace e bene affetto alla Repubblica Serenissima³“. Pe acesta din urmă îl recomandă lui Carlo Ruzzini, ambasador la Constantinopol și viitor doge, pentru postul de dragoman de limba turcă la consulatul venețian din Durazzo.

Corespondența lui Pietro Rosa cu ambasadorul său Carlo Ruzzini se face „per via di Voscopoli⁴“.

În scrisorile consulului venețian din Durazzo, dintre 1710 și 1714, se pot urmări: războiul ruso-turc din 1711, șederea lui Carol al XII-lea, regele Suediei, în Turcia și pregătirea militară a Turcilor pentru recucerirea Moreii, care aparținea Veneției în urma păcii de la Carlovăț (1699).

Începem cu scrisoarea din 9 Decembrie 1710 (Durazzo), prin care Pietro Rosa anunță celor cinci „savi alla Mercanzia“ că în

¹ *Bailo di Costantinopoli, Lettere del Eccellentissimo Bailo K. Ascamio Giustinian (1703–1709, busta 127)*, Durazzo, 30 April 1706.

² V. mai departe scrisoarea din 18 Ianuar 1711.

³ *Bailo di Costantinopoli, Lettere del Eccellentissimo Carlo Ruzzini, ambasciatore straordinario (1719–1720)*, busta 135, 21 Octombrie 1719.

⁴ *Ibid.*, 13 Februar 1719, 6 Maiu 1720.

seara precedentă consulul Franciei¹ i-a cetit scrisoarea primită de la ambasadorul său din Constantinopol, Désalleurs, prin care acesta îl roagă să-l informeze dacă Turcii fac pregătiri militare în Albania. Consulul venețian observă însă că Turcii nu fac până în prezent nicio pregătire militară prin părțile Albaniei, ci vorbesc numai de un eventual războiu cu Rușii, că ei se concentrează la Camenița și că strâng provisiile din Moldova și Muntenia: „Ieri sera sono pervenute lettere da Costantinopoli a questo signor console di Francia di Monsiur de Salor, novo suo Ambasciatore, in una delle quali scrive un capitolo di doverlo informare se in queste parti dell'Albania li Turchi fanno amassamenti di trupe e magazeni di provisioni e monitioni, havendomi letto il capitolo istesso, il che m'è parso oportuno di rassegnare questa notizia alle loro alte intelligenze, col riflesso che sopra alcun motivo quel ministro li ricerca simili notizie, mà sino al presente a questa parte non v'è niuna apparenza d'amassamenti, si di trupe che di magazeni; tutta volta li Turchi parlano pubblicamente che credono che haverano la guerra con Moscoviti, che si vano ingrossando à Caminiezze, e si fano provvedere de viveri dalla Moldavia e Valachia; tuta volta starò in attentione per osservare li movimenti che potessero fare in queste parti, per avanzarli solecitamente à V. V. E. E.”².

În ziua de 10 Decembrie 1710, Pietro Rosa scrie că în noaptea trecută a venit din Constantinopol un capugiul cu scrisori urgente pentru consulul frances, adresate regelui Franciei, Ludovic al XIV-lea, și că în seara aceea le va și expedia prin Ancona. Consulul Franciei i-a cetit lui Pietro Rosa scrisoarea ambasadorului său, Désalleurs, prin care acesta îi anunță că în zilele trecute Sultanul (Ahmed al III-lea) a declarat războiul Rușilor, că ambasadorul acestora este închis de treisprezece zile în Iedi-Culè și că Hanul Tatarilor a plecat din Constantinopol. Capugiul a adăugat că ambasadorul Franciei a vorbit de două ori, în mod secret, cu Marele Vizir și că s'a întreținut, timp de trei oare, cu Hanul Tatarilor în ajunul plecării acestuia:

„La decorsa notte è quà ricapitato per le poste da Constantinopoli in 8 giorni di marchia un capigi con lettere di premura

¹ Consul al Franciei era Balthazar Comte, cum reiese din corespondența lui Pietro Rosa.

² *Cinque Savi alla Mercanzia, Lettere dei consoli, Durazzo, 1700-1711, busta 661.*

a questo console di Francia, dirette a S. M. Christianissima, e questa sera per apunto giele spedisce per Ancona, et il medesimo console m'hà letto un capitolo che gli ha scritto l'Eccellentissimo signor suo ambasciator Monsciù de Salor, che il Gran Signore, li giorni passati, ha fatto pubblicare la guerra con Moscoviti e che hanno fatto passare l'Eccellentissimo ambasciatore. 13 giorni sono hoggi, nelle Sette Torri, e il medesimo giorno s'è partito da Costantinopoli il Kam de Tartari per ripatriarsi, e tutto ciò è confermato dall'istesso capigi, soggiungendo il medesimo che l'Eccellentissimo signor ambasciator di Francia fù due volte in conferenze segrette col Visir e nell'ultima ha fatto la presente speditione, parimente il detto ambasciator di Francia ha tenuto per tre hore conferenza col Kam de Tartari il giorno prima del suo partire. Questi Turchi con dispiacere hanno sentito tali avisi" ¹.

În scrisoarea din 27 Decembre 1710, iscălită „Gio. Federico Rosa“, se anunță concentrări de trupe în Albania, în urma ordinului primit de la Poartă. Pașa din Elbasan („Terra Nuova“ a Venetienilor) vrea să strângă patru sute de scimeni, pe spese proprii, și a trimis pe chehaia prin părțile orașului Durazzo să adune și el vre-o sută cincisprezece. Toată Albania e în mișcare. Și, pe cât e de mare zelul comandanților de a strînge trupe, pe atît de mic e rezultatul: cu toții se depărtează, evitînd pericolele războiului. Creștinii sînt însă entusiaști și plîni de nădejde, avînd o mare venerație pentru Rusia. În luna lui Mart, Sultanul se va duce la Adrianopol, cu toate trupele sale de ieniceri și spahii, unde își va stabili cartierul general:

„Dalli miei antecedenti ossequiati foglij haveran le E. E. V. V. compreso quanto mi sorti rilevar sopra li andamenti de Turchi nelle nuove combustioni con Moscoviti hora nuovamente sono capitati espressi ordini dalla Porta per l'amasso di truppe da tutte queste parti, essendo stato comandato nel suo particolar a questo Passà di Terra Nuova far l'unione di quattro cento scimeni a proprie spese, havendo spedito lo stesso in questo luogo il suo ciachaià purchè da questa terra ne siano estratti cento e quindecì, onde tutta l'Albania è in comotione; e, come li comandanti operano con tutto calore nel esecutione de' supremi precetti, così con poco

¹ *Ibid.*

frutto vedono il bramato effetto dell'amasso, stante che tutti sfuggono l'incontro e s'allontanano dai cimenti della guerra; all'incontro i Greci mostrano tutti il piacere, e sospirano l'appertura di potersi scuoter un giorno da un sì abborrito vassalagio, sperando poter ancor inchinar un prencipe nazionale, amplificando frà di loro oggetti di vaste idee, quali, come sono ombre del desiderio, così si scopre gran venerazione al nome moscovito, et il di lor cuore inclinato a qualunque sacrificio per l'ingrandimento di tal prencipe. Vengo avisato che il venturo mese di marzo il Gran Signore passerà in Andrianopoli, facendo marchiar a quelle parte tutte le truppe de' Gianizzari et Spai, havendo stabilito esso luogo per campo di battaglia come più vicino ad ogni emergenza¹.

În scrisoarea din 15 Ianuar 1711 se anunță adunarea de căruțe, cai, cămile; seimenii nu merg voluntar la intolare: va trebui să se întrebuițeze forța. Sint inspectate de către capugii fortificațiile din Albania, artileria, munițiile. Alți capugii inspectează ținutul Mării, Herțegovina, Bosnia și hotarul nord-vestic:

„Dalle riverenti mie antecedenti, V. V. E. E. haverano rilevato gli avvisi della publicatione della guerra e li ordini rilasciati dalla Porta, per amassare truppe da per tutta la Romelia, Macedonia, Albania et altrove et anco la marchia che hanno dato a Giannizzari e Spai verso Adrianopoli, et al presente sono stati dispensati altri ordini di unire carriaggi, cavalli e camelli di somma. In queste parti pochi saimeni concorrono volontariamente ad arolarsi, per li quali doverano usare la forza. Due giorni sono è qui ricapitato un capigi, et il giorno istesso destramente lui, con disdar e capitano di questa città, furono soli a visitare tutte le torri e torioni di questa piazza, ove fecero notte dell'artiglieria, palle, polvere, piombo, armi et altri apprestamenti militari, e, prima ch'è qui il medesimo sij venuto, fù a far la medesima diligenza a Barato, Cannina, Vallona e Castello di Bastova, e l'istesso giorno susseguente verso sera partì col suo postiglione per Ismo a fare l'istessa visita, e di là deve passar in Alessio, Scuttari, Dolcigno et Antivari, di dove con sollicitudine si deve restituire a Constantinopoli a presentare tutte le notte che haverà rilevato. Si dice che altri capigi furono nel medesimo tempo spediti per il medesimo effetto per tutti li littorali delle marine, et altri per l'Arcegovena, Bossina

¹ Ibid.

et per le frontiere imperiali. Tutto il di più che andarà seguendo sopra questi affari et altri interessi di conseguenza fedelmente con solecitudine le rassegnerò alle sublimi virtù dell' E. E. V. V. perchè li servino di dovuti lumi ¹⁴.

În scrisoarea din 28 Ianuar 1711, Pietro Rosa anunță că beglerbegul a avut ordin de la Poartă să colinde Rumelia și să se ducă și pe coasta Adriaticeii. Din Moscopole, Dimitri Bisuca a scris lui Neranzi ² că begerbegul a pornit de la Sofia și că, în drum, a luat armele tuturor creștinilor, plătindu-le cu jumătate din prețul lor, că a arestat pe toți primații și că mulți locuitori au fost duși în lanțuri. Se anunță în același timp că Ienicerii palatului s'au răsculat cu o parte din populație și că au măcelărit pe Marele-Vizir, silind pe Sultan să-l reducă pe Köprölü. E vorba de Numan Köprölü, fiul lui Mustafă, care a fost în 1700 Mare-Vizir și a stat numai două luni, retrăgându-se de oare ce nu se împăca de loc cu planurile războinice ale lui Carol al XII-lea, învins la Pultava și retras după înfringere în Turcia, unde continua să uneltească împotriva Rusiei.

Köprölü s'a retras în Negroponte. Pietro Rosa anunță că s'a trimis după fostul Mare-Vizir acolo, adaogă însă că nu se știe nimic precis. Seimenii continuă să fugă de pericolul înrolării:

„Titubanti sono li affari di questo mal fondato Impero, nel quale giornalmente succedono novità degne d'essere da me rassegnate alla sublime virtù di V. V. E. E. Il beglierbei hà havuto ordine della Porta di far il giro della Romelia e calarsi anco in queste coste, e, mossosi giorni sono da Soffia, per tutto ove è passato dicono che hà levato l'armi alli Greci, con pagargliele la metà di ciò che valevano, e nel medesimo tempo tutti li primati de' cristiani di luoghi ove è passato l'hà fatti prigionieri e seco li condusse in catena. Da Voscopoli così hà scritto la decorsa settimana Dimitri Bisuca a questo Neranzi e che di già era gionto a Monasterij. Due giorni sono è gionto da Constantinopoli a Pecin il cadì nuovo e riferisce che si sono sollevati i Gianizari in quella Reggia, con parte de habitanti, e che habino nel medesimo tempo tagliato a pezzi il Primo Visir e fatto rinchiudere il Gran Signore,

¹ *Ibid.*

² Negustor din Șaciste. stabilit la Durazzo.

volendo questi che riponi nel Visierato il Chiuperlè. Altrimenti lo vogliono decapitare ancor lui et essaltare al trono il nipote maggiore. Per la qual cosa dicono che habbi immediate spedito capigi per terra e galere per mare a Negroponte, a levare il detto Chiuperli. Di questo fatto non v'è per anco tutta la certezza, e, confermandosi, l'umiliarò all' E. E. V. V. col di più che potrebbe seguire. Renitenti sono i Saimeni nell' arrolarsi, per li quali il beglierbei havea comissione d'astringer i paesi a darli tanti huomeni per ciascheduno. Ma per le novità ultimamente nate dicono che habbi ritroceduto il camino e che sij passato à Sallonichio¹.

In scrisoarea din 29 Martie 1711 e vorba despre situația populației din Albania, care suferă de pe urma concentrării de trupe:

„Li 21 corrente è ricapitato à Cavaglia il beglierbei che va facendo il giro di tutte queste provincie, non tanto per sollecitar la marcia dei Spai e Seimeni, che, per amassar danaro, estorgendolo dalle miserie di quei popoli, volendo che tutti i luochi li corrispondino un tanto per tetto in effettivi contati, oltre la spesa, che soffrono del di lui vitto unito a quello di mille e più cavalli che ha di suo seguito, fermandosi in ogni terra tre o quattro giorni, oggetti tutti che fan strillar al maggior segno queste misere genti, mentre, senza risparmio di rigore e con ogni maggior severità, è di necessità che soccombino a quei riparti di angaria che li vengono imposti.”²

Din scrisoarea cu data de 30 April 1711 aflăm că în diferite părți din Macedonia și din Rumelia s'au ivit tilhari de drumul mare :

„M'è parso di dovere rassegnare alla grandezza di V. V. E. E. le presenti notizie. In diversi luochi della Macedonia e Romelia si sono di già radunati ladri da strada, numerosi di 4 in 5 cento persone per ciasche capo, tra cristiani e Turchi, e li medesimi spogliano e et assassinano per il più li Turchi, trà quali un famoso capo detto Bitulas, poco distante di Monasteri, s'attacò col beglierbei e lo ruppe, con obliarlo alla fuga, con morte de suoi; per la qual cosa promise il perdono ad un altro capo, con questo che andasse con li suoi a scacciare il Bitulas. E, mentre questo mar-

¹ Cinque Savi alla Mercanzia Lettere di Consoli, Durazzo, 1700-1711, busta 166.

² Ibid.

chiava per eseguire fintamente il comando, gionse comandamento dalla Porta al beglierbei di perdono al Bitulas. ma che l'istesso dovesse con otto cento de suoi portarsi a Negroponte per presidiare quella piazza. Del che per ancho non s'è risolto, stante che dubbita di tradimento. Et l'altro hebbe ordine d'andare a distruggere da fondamenti il monasterio del profetta Nauon, che giace poco discosto dà Voscopoli, col pretesto che li christiani si posano in quello fortificare: del che s'attende l'esito. Al presente si sono sollevati li popoli di Canina e di Vallona contro Ali-Pascià e hanno combattuta, e per ancho combattono, con morte di buon numero d'ambi le parti. Sono andati in soccorso del Pascià alquanti di Cavaglia, e li ducali calorono in soccorso di quelli della Vallona, onde l'affare s'è più accerbata. Parimente dicono che ancho à Gianina si sijno sollevati contro loro Pascià, discorrendosi che tali sollevamenti derivano dalla gente che tolgano per forza per Saimeni e delle nuove imposizioni (?), che gravano tutti li paesi: per la qual cosa fà dubitare di peggio. Ancho in queste vicinanze il Pascià d'Ocrida contende con li prepotenti Turchi, detti per soprano me Radi, da Capo Rodoni, onde per il più v'è per tutto sconvogliata la quiete ¹."

In scrisoarea din 17 August 1711, despre răscoala Muntenegrilor:

"Tutta la Servia e parte del Albania è in gran timore per il sollevamento dei Montenegri, temendo che al lor esempio anche li Montagnoli catholici unitamente con i popoli Clementi facino il medesimo. E. quando i primi non verano soggiogati dal musselin di Scuttari, che con un corpo di dieci in dodici milla huomini si portò sollecitamente al soccorso di Dobotizza minacciata da medesimi sollevati, vi vorano forze maggiori per assodar tal loro pernicioso avento, atteso che ogni giorno vano crescendo in numero, e molte terre e vilaggi rissentono di già il sommo pregiudizio di tal sollevatione ²."

Pietro Rosa află dintr'o scrisoare adresată de către ambasadorul Francei din Constantinopol consulului frances din Durazzo de lupta de la Stănilești, de înfrângerea Rușilor, de condițiile păcii,

¹ Ibid.

² Ibid.

de situația regelui Suedici. Iată ce scrie consulul venetian pe ziua de 20 August 1711:

„In questo punto, verso il mezo giorno, arrivò un Giannizaro a questo signor console di Francia, spedito dall' Eccellentissimo suo signore ambasciatore da Constantinopoli, in pochi giorni di viaggio, con un plico diretto a S. M. Christianissima, con ordine di spedirlo immediate con bastimento apostata al segretario di Francia in Venezia, per la qual cosa questa sera fa partire la di lui saica per la Dominante, e nel medesimo tempo il detto Eccellentissimo signor ambasciatore scrive al console che l'armata ottomana disfà quella di Moscovia, per il quale accidente il Zar dimanda la pace al Primo Visir¹, con le condizioni che in questa la mia divotione rassegna all'alta intelligenza di V. V. E. E.: che renderà Asach e li forti sopra Naiper, distruggerà Camicarch, che pagará le spese della guerra, che darà tutti li anni un tributo di quaranta mille zecchini al Can de' Tartari, che renderà al rè di Svezia tutto ciò che gli ha preso, che ritirerà le trupe moscovite che tiene in Polonia e che non s'opponerà più al passaggio del rè di Svezia per li suoi Stati, e che in questo mentre il Moscovito diede per ostagio al Primo Visir otto de' principali ufficiali della sua armata; asserendo che detta nuova la portò a Constantinopoli il Giacaià del primo Visir sotto li 3 corrente con li trattati di detta pace, ad ogetto che il Gran Signore li ratifichi opure l'impartisca di di lui sovrani comandi. Et il medesimo giorno delli 3 ha spedito il detto Gianizaso per questa parte. Di ciò però non si sà quanta certezza se gli debba imprestare; nulla dimeno starò in attenzione di raccogliere il fatto d'altre persone che qui potessero ricapitare e con solecitudine sogettarò il tutto sotto li loro sapientissimi riflessi. Mentre starò attendendo li venerati comandi dell' E. E. V. V., con profondissimo rispetto li baccio le vesti²“.

In scrisoarea din 2 Septembrie 1711, iarăși despre lupta de la Stănilești:

„Dalla riverente mia antecedente, la sovrana autorità di V. V. E. E. haverà rilevato gli avisi pervenuti da Constantinopoli a questo signor console di Francia dell'esito della guerra trà Moscoviti e

¹ Baltagi-Mohammed.

² *Cinque Scavi alla Mercanzia. Lettere dei consoli, Durazzo, 1700-1711, busta 661.*

Turchi, colla peggio dei primi, ma per anco non s'ha una vera certezza, della quale ne sto in attenzione per rassegnarla alle loro grandezze"¹.

În post-scriptum e vorba de sosirea la Durazzo a lui Loredan, proveditorul general al Moreii :

„P. S. Il tempo contrario à fatto aprodar in questa rada l'Eccellentissimo proveditore generale di Morea, Loredano, e atende il vento propicio per proseguire il di lui viaggio“.

În scrisoarea din 4 Septembrie 1711, Pietro Rosa arată celor cinci „savi alla Mercanzia“ modul cum s'a serbătorit la Durazzo victoria turcească de la Stânilești. Orașul a fost pavoasat, au fost salve de artilerie. Consulii au fost înștiințați de izbînda turcească și rugați, ca prieteni ai Sultanelui, să contribuie la această serbătoare dînd ordine bastimentelor care se aflau in port să tragă trei lovituri de tun fiecare. Și acest lucru l-au îndeplinit bastimentele venetiene, singurele care se găseau in acel moment in portul Durazzo. Totul a reușit de minune. Consulul a fost felicitat. S'a întretinut cu autoritățile turcești, și s'au schimbat cuvinte de prietenie. E vorba de plecarea regelui Suediei :

„Hierì arrivò à Cavaglia un Capigi Agà con tre di suo seguito diretto a quest' emino et altri commandanti del distretto di Durazzo a darli parte della vittoria conseguita sopra Moscoviti nel campo di Borut², giacente trà Bender e la nuova fortezza fabricata nel passato da Moscoviti istessi, e nel medesimo tempo li notificò la pace seguita, e dicono anche ratificata dal Sultano, con ordine di fare le solite dimostrazioni d'alegrezza, per il chè hoggi verso il mezo giorno mandò l'emino comissione per il suo giassagi, o sia scrivano grande, al disdar et altri Agà di questo luoco di dover spiegare bandiere e tirare tutta l'altelaria della città, come segui verso le 22 hore, e nel medesimo tempo li ordinò d'avisare anco i consoli delli vantaggi del suo sovrano e della pace già stabilita, pregandoci come amici del Gran Signore che li dassimo alcun attestato di piacere, con ordinare alli bastimenti che sono nel porto di fare tre tiri per ciascheduno dopo che haverà terminato la città. Il console di Francia fù esente di questa petitione per non esservi

¹ *Ibid.*

² Prut

bastimenti della sua nazione, rimanendo quest'incatrico alli legni sudditi di V. V. E. E., perchè d'altra nazione non se ne ritrova in questo punto in rada di Durazzo, e, riflettendo non esser conveniente il negare a commandanti una tale richiesta col riguardo di più riflessi, mi sono dimostrato puntuale, e nel medesimo tempo gli feci credere d'havere tutta la consolatione de loro vantaggi e pace seguita, et ordinaì immediate a capitani de' bastimenti di dovere dopo che haverà terminato la città il saluto di spiegare le loro insigne e di fare tre tiri per ciascheduno; il chè riuscì di sommo contento, non solo de commandanti, mè degli habitanti, tutti mandandomi dopo seguito il saluto a ringratiare del trato cortese e dell'amicitia che li sudditi veneti in simil loro premura gli dimostrarono, e per debito della mia divotione rassegnò quest'incontro alle loro sublimi virtù. Verso il tramontar del sole fuscissimo dal giassagi a congratularsene, ove era con li altri ridotto, et gli stessi mi replicarono li ringratiamenti e che erano accertati della buona amicitia che passa trà la Porta e la Serenissima Repubblica, e, ritornando a Costantinopoli, il Capigi Agà nè darà di ciò veridico testimonio al governo, havendoli io pure fatto comprendere quanto sia grande l'affetto del mio Serenissimo Principe verso il loro Gran Signore e tutto l'Impero. Prosseguendo il discorso, li feci ricercare li particolarità di questa pace: mi dissero che già giunse à Costantinopoli il Saremeti¹ con suo nipote et altro principal ministro alla definizione delle capitulationi, e che alla partenza del Capigi Agà della Corte dovevano porre in libertà l'ambasciatore moscovito, e che il rè di Svecia ha havuto comissione dal Sultano di portarsi a sopr'intendere la demolitione della nuova fortezza e di far dare intiera esecuzione a tutto ciò che patuirono e che s'impegnarono i Moscoviti, e che dopo queste operationi il detto rè sarà spedito et scortato nelli suoi stati. Queste et altre particolarità di minor conseguenza ci notificarono li Agà, nè d'altri l'habiamo penetrate che da loro, e come tali il mio zelo le rassegna alle loro grandezze; nè più veridiche gliele posso attestare, perchè d'altri insino al presente non le potei rilevare, riservandomi di farlo quando ricaverò maggiori incontri da persone desinteressate. Li Turchi dimostransi disgustati delli Ragusei, dicendo che habino somministrati due canoni e munitioni alli loro rubelli Montenegrini, e

¹ Şeremetov.

perciò li Scutarini et altri di quei vicinati li fano arz et attestationi per mandarle à Constantinopoli. Tutto il dì più che potrò rilevare glielo avanzarò con solecitudine. La sera delli 2 fece vela l'Eccellentissimo Proveditore Generale di Morea, Loredano, per proseguire il suo viaggio. Mentre attendo li loro sovrani commandi, con profondissimo rispetto li baccio le vesti"¹.

Pietro Rosa comunică în scrisoarea din 16 Septembrie 1711 că, după impresia consulului Franciei, Turcii ar avea de gând să atace Moreia²:

„Più volte questo console di Francia, discorendo assieme, mi fece comprendere d'havere penetrato che li Turchi hanno intentione a motivo della riportata vittoria, d'inondare la Morea, o di ricercargliela alla Serenissima Repubblica; li domandai con qual fondamento lui mi dicesse ciò; mi disse d'haverlo penetrato dal Capigi Agà, che portò il commandamento di fare le feste della vittoria e pace e che di ciò li dava alcuna credenza, stante che era della Corte del Primo Visir, e per ciò m'è parso debito di rassegnare un tanto rilevante punto alle loro subblime intelligenze"³.

În scrisoarea din 3 Octombrie 1711, despre incertitudinea păcii dintre Ruși și Turci:

„Per anco non si è potuto rilevare la certezza della decantata vittoria, bensì dicono che il Gran Signore non habi voluto confirmare la pace e che vole proseguire la guerra con Moscoviti; il

¹ *Ibid.*

² În 1705, Nicolae Pulimeno, creștin din Albania, care îndeplinea funcția de consul al Olandei la Durazzo și care era, după expresia lui Carlo Ruzzini, ambasador al Veneției la Constantinopol, „un dușman al comerțului venețian”, „nemico del nome e del veneto comercio” (*Relazioni. Senato III. Secreta, F. 7*), spunea unor negustori din Moscopol, după cum se vede dintr-o scrisoare a lui Pietro Rosa (11 Septembrie 1705), că locuitorii din Moreia sînt nemulțumiți de stăpînirea venețiană: „Martedì mattina, primo giorno di settembre, disse a certi mercanti grechi di Moscopoli d'haver inteso che di Morea siano partite quaranta o cinquanta persone, e che siano andate in Constantinopoli ad esclamare alla Porta contro li publichi rapresentanti di detto Regno, con farli creder che non possono più viver sott'il governo della Serenissima Repubblica; non saprei però a che mottivo esprime questi sentimenti, se non provenienti da un interno livor, che nutrisce, e sempre nutrirà verso il Veneto Dominio” (*Cinque Savi alla Mercanzia, Lettere dei Consoli, Durazzo, busta 691, 1700–1711*).

³ *Cinque Savi alla Mercanzia, Lettere dei consoli, Durazzo, busta 661, 1700–1711.*

che fă concepire che li primi avisi furono inventati da Turchi per tenere in divotione li loro sudditi cristiani, de quali molto temono, particolarmente quando li Moscoviti riportassero sopra di loro avantajij“¹.

Din scrisoarea cu data de 25 Novembre 1711 reiese că se fac iarăși pregătiri militare in Turcia. Se confirmă știrea că Hanul Tatarilor merge la Constantinopol. Turcii se tem ca un nou războiu cu Rușii să nu li fie defavorabil și nu prea simpatisează pe regele Suediei. Ei plănuiesc să atace Ungaria și Morecia, dacă Sultanul se va decide să continue pacea cu Rușii:

„Li 20 corrente venne qui in Durazzo il Chiocardar del Passà di Terra Nuova a presentare il firmano a questi commandanti et Agà, con ordine di dover immediate unire ciascheduno le loro genti per incaminarsi a Tirrana, ove devono formare il campo per poi avanzarsi nella Matthia², e di detta spedizione è saraschiere il predetto Passà e sarà seguito dalli musselini di Vallona, Ocrida e di Scuttari, et anco da quelli di Monasteri, solcitando al presente il Capizi Agà il detto ammassamento prima che più s'inaspisca la stagione. Ussain-Passà [di] Canina è già arrivato à Barato, di dove fece disperdere la fatione che gli era contraria, e va aggravando il paese con grosse contributioni. Per la qual cosa stridano estremamente li sudditi, il chè fa credere che il paese si solevi contro di lui. Sempre si conferma l'andata del Kam de' Tartari in Constantinopoli, e perciò si stà in osservanza di quanto rissolverà il Sultano, dicendosi però che li Pascià e commandanti approvano quanto fece il Visir con Moscoviti e lo sostentano, dubitando che, rumpendola nuovamente, li accadesse del male, quando nel passato la sorte fece che gli riuscì con loro honore et vantaggio, mentre temevano grandemente, e mal volintieri vedono il rè di Svetia nella Turchia. Mi fù detto che li Turchi fanno due progetti, l'uno d'attaccare l'Ungaria et l'altro la Morea, e che s'effetuàrà l'uno delle due, quando il Sultano rissolvi di continuare la pace con Moscoviti. Tutto ciò che andarà insorgendo rassegnerò alla grandezza di Vostre Eccellenze“³.

¹ *Ibid.*

² Ematia.

³ *Ibid.*

În scrisoarea din 1-iu Decembrie 1711, e vorba iarăși de atacarea Ungariei și a Moreii. Hanul Tatarilor insistă însă ca pacea cu Rușii să fie ruptă:

„Non vi è modo che il Capigi-Agà, unito col Passà di Terra Nuova, possano ammassare le genti per portarsi in Mathia, a motivo della stagione e per le nevi che al presente sono nei monti. Tratanto li due Agà contumaci, Birlomano e Biri Sogo, vano oprando per componersi mediante una buona corrisponsione di denaro al detto Passà e Capigi, mezzo termine già praticato da Turchi per esimersi dal castigo. Publicamente discorono li Turchi stessi in queste parti che la loro armata si porterà à danni dell' Ongaria o della Morca, quando il Sultano vogli continuar la pace con Moscoviti, insistendo però il Kan de' Tartari ad una nuova rotura con medesimi, e ciò si rissolverà per quanto dicono al tempo del loro Picolo Bairan, che sarà alla fine di dicembre; il che fà stare in attenzione e tutto ciò che insorgerà l'avanzarò con solecitudine alle loro grandezze“.

În scrisoarea din 30 Ianuar 1712, Pietro Rosa spune că se confirmă veștile relative la un nou războiu cu Rușii. Pașii au ordin să fie pregătiți pentru sfârșitul lui Mart. Cei din Bosnia, Herțegovina, Serbia și Scutari vor rămânea să înăbușe răscoala Muntenegrenilor:

„Sempre più si confermano le notizie della rinovatione della guerra con Moscoviti, e per ciò hanno anco ordine li Pascià di prepararsi per la fine di marzo, dicendosi che quelli di Boscina, Arcegovena, Servia e Scuttari resterano nelli loro distretti per opponersi à Montenegriini et altri popoli sollevati. Risorgendo novità degne della loro attentione, glielle avanzarò con tutta solecitudine“².

În post-scriptum se spune că puțin a lipsit ca regele Suedici să fie omorit, la Bender, de Ienicerii, Spahiii și Tatarii răsculați:

„P. S. E ricapitato dà Constantinopoli un huomo di questo doganiero e riferisce che il mese passato il rè di Svezia corse pericolo a Bender d'esser ammazzato da una sollevatione di Gianizzari, Spai e Tartari, quando non fosse stato difeso dalli comman-

¹ *Ibid.*

² *Cinque Savi alla Mercanzia. Lettere dei consoli, Durazzo, busta 662, 1712-1738.*

danti, ma che per anco non s'era cessato il tumulto, e che l'aviso era precorso al Gran Signore per li dovuti ripieghi, onde si starà in attenzione del seguito, per humiliarlo al loro gravissimo magistrato¹.

În scrisoarea din 17 Februar 1712 e iarăși vorba de reinceperea războiului dintre Ruși și Turci și de pregătirile militare care se fac. Ambasadorul Angliei și cel al Olandei se trudesce să împace lucrurile. E greu însă să poată reuși:

„Altra novità non porta il Gianizzaro che quella della certa guerra con Moscoviti e li gran preparamenti che vano facendo, dicendo che li Eccellentissimi signori ambasciatori d'Inghilterra e d'Olanda molto s'affaticano per componere l'affare, ma ch'è difficile il riuscirli, a motivo dell'impegni che coronano. Sono già precorsi li ordini alli Pascià d'Ochrida, Vallona e Terra Nuova d'arrolare Saimeni, pedoni et a cavali, et anco ordinatono per le riviere della Romelia amassamenti considerabili di formenù, orzi e farine, e queste le devono imbarcare al Volo, Salonichio et alla Cavala per trasportarle in Mar Nero. L'Agà sopr'accenato ha comissione dal governo di visitare dopo Antivari tutta la costa del Albania insino a Lepanto, e perciò deve ricapitare anco in Durazzo, onde usarò tutte le diligenze per osservare ogni di lui andamento².”

E vorba iarăși de înrolarea seimenilor în scrisoarea din 23 Februar 1712. Turcii se tem de un nou războiu și țipă în gura mare împotriva regelui Suediei și a Hanului Tatarilor. Ei cred că ar face o faptă meritoasă acel Musulman care ar îndrăzni să-i ucidă pe amindoi. Singura lor nădejde e în ambasadorul Angliei și în acela al Olandei, cari fac toate demersurile la Poartă pentru menținerea păcii:

„Per accompagnarli la replicata della riverente mia antecedente rassegna al gravissimo magistrato di V. V. E. E. la presente con le recenti notizie che raccolsi. Sono pervenuti gli ordini alli Pascià di queste provincie di arrolare più Saimeni che potrano a piedi e a cavallo, con corrispondere a pedoni reali venti e a cavalieri quaranta, e per tale effetto da per tutto marchiano li capigi e dano alli stessi la comissione d'esser pronti alla marchia con le loro

¹ *Ibid.*

² *Ibid.*

genti per il venturo San Giorgio, e si dice, che da questo obbligo sono esclusi li Pascià di Scuttari, Servia et Arcegovena, a motivo che sijno nel paese per opprimere la licenciosità de sollevati Montenegrini e delli altri a loro congiunti. Li Turchi dimostrano nuovamente timore di questa guerra e pubblicamente stridano contro il rè di Svezia e Kan c'è Tartari, e dicono che s'acquisterebbe merito quel Munsulmano che s'accimentasse d'uccidere ambedue, rimanendoli la sola speranza che l'ambasciatori d'Inghilterra et Olanda si maneggiano alla Porta perchè seguì la pace. E tutto ciò che andarà in appreso seguendo glielo avvanzarò con solecitudine, come pure quanto haverà operato Seidi Achmet-Agà a Dolcigno¹⁴.

În scrisoarea din 9 Mart 1711, Pietro Rosa vorbeşte celor cinci „savi alla Mercanzia” despre raporturile lui Constantin Brîncoveanu cu Turcii, după cele spuse de un negustor armean venit din Muntenia la Durazzo, cu ceară care trebuia expediată la Venetia. Acest negustor armean a povestit că, la plecarea lui din Muntenia, veniseră trei capigii să vorbească cu Domnul. Cel d'întăiu a cerut 200 de pungi pentru Sultan. Domnul i le-a dat. Al doilea a cerut 700 de cai pentru războiul împotriva Ruşilor. Domnul a avut grijă de îndeplinirea acestei cerinţi. Al treilea i-a adus poruncă să se întoarcă imediat la Bucureşti, căci prea locuieşte departe, spre graniţa Ardealului, unde se retrăsese în ultimul războiu de frica Turcilor. Domnul a răspuns că nu poate din multe motive să se ducă la Bucureşti, însă că, acolo unde se află, e gata oricînd să asculte şi să îndeplinească poruncile Sultanului. Şi astfel al treilea capigiu s'a întors cu acest răspuns în Constantinopol.

Armeanul a mai adăogat că Turcii se pregătesc de războiu, că ei fac un pod de bărci peste Dunăre, tocmai la mijlocul Munteniei, că în acel loc e strînsă lemnăria trebuitoare şi că sînt adunaţi mulţi lucrători păziţi de un corp de ieniceri şi spahii. Moldova e pustiită de Tatars, cara au dus în captivitate mulţi locuitori. Sultanul a dat ordine ca Moldovenii prinşi să fie puşi în libertate şi să se întoarcă în ţara lor. Turcii fac mari pregătiri, string ostăşi, muniţii, arme, cai, provisii, mai mult ca în campania precedentă. Beglerbegul colindă Albania, cerînd contribuţii mari supuşilor. Aceştia se retrag cu toţii în munţi spre a fi la adăpost de tirania lui. După Sfântul Gheorghe, beglerbegul, cu ceilalţi Paşi, va fi la

¹ *Ibid.*

Bender, unde are ordin să se ducă. În Sudul Dunării, Turcii desarmează pe creștini și pedepsesc cu moartea pe aceia cari ascund arme în casele lor:

„Rassegno con la presente alla grandezza di V. V. E. E. esser qui ricapitato un mercante armeno di Valachia in pochi giorni con cere per la Dominante, asserendo che al di lui partire di colà erano arrivati a quel Prencipe, pochi giorni l'uno discosto dall'altro, tre capizi; il primo gli ricercò 200 borse per il Sultano, e gliele diede, il secondo gli ricercò 700 cavali per il servitio della guerra contro Moscoviti, e dissubito glieli fece provvedere, il terzo gli portò un commandamento di dovere immediate portarsi in Bocoresti, sua residenza, a motivo che soggiorna da lungo tempo retirato alli confini della Transilvania, ove s'era retirato la campagna passata per timore de' Turchi, et a questo gli rispose di non potere per molti riguardi portarsi in Bocoresti, mà che dove si ritrovava era pronto di servire et obbedire i cenni del Gran Signore, e con tale risposta se ne ritornò ancor questo in Constantinopoli. Disse pure l'Armeno che li Turchi divisano di formare il ponte di barche per passare il Danubio giusto alla metà della Valachia, e che in quel sito al presente stavano preparando li legnami necessarij, e che per tal effeto v'erano a quella parte molti opperarii custoditi da un Passà, con un corpo di Gianizzari e Spai. Asseri pure che la Moldavia era per il più spopolata a motivo che quelli popoli sono fugiti et altri presi da Tartari e che per ciò il Sultano rilasciò ordini che fossero posti in libertà tutti li Moldavi che furono fatti schiavi da Tartari e che ritornassero al loro paese, come pure li altri fugitivi. Li Turchi vanno facendo grandi preparamenti di gente, munitioni, armi, cavali e proviande, assai più della campagna passata. Il beglierbei al presente va facendo il giro di quest' Albania e desola il paese per tutto ove passa facendo fare grosse contributioni a sudditi, a segno tale che tutti si ritirano dalle pianure alli monti per esimersi dalla di lui tiranide, e tiene ordine di ritrovarsi a Bender con gli altri Pascià dopo il venturo San-Giorgio. Dicono che dalla parte meridionale del Danubio li Turchi disarmano tutti li popoli christiani de quei lochi, a pena della vita a quelli che gli ritrovano armi nelle loro case“¹.

Se vorbește de pacea cu Rușii în scrisoarea din 1-iu Maiu 1712:

¹ *Ibid.*

„Qui per ogni parte si decanta la pace stabilita con Moscoviti, essendo stati spediti ordini di far contramarchia e rimettersi ai loro posti le truppe ordinate tanto del Albania inferiore e superiore“¹.

În scrisoarea din 25 Maiu 1712 e iarăși vorba de concentrări de trupe, de îndreptarea lor spre Adrianopole. Ambasadorul Franciei s'a întreținut cu Marele Vizir. Regele Suedici refușă să plece din Turcia până ce Rușii nu-i vor da deplină satisfacție. Franța ar insista ca Turcii să nu desarmeze. Regele Suediei e susținut de Hanul Tatarilor:

„In adempimento de' miei ossequiosi doveri avanzo alla grandezza delle V. V. E. E. le piú recenti novità che corrono in queste parti. Sono ultimamente pervenuti Capizi-Agà a tutti li Passà del litorale con ordine di dover marchiare sollecitamente con tutti li Spai del loro distretto verso Adrianopoli, per quivi unirsi alle altre truppe, dovendo però prima arrollare nuova gente a cavallo con tutta sollecitudine, con dare a cadaun soldato cinquanta reali e tre braccia di panno. Nel che presentemente con tutta la pressa sono affacendati i Passà della Valona, Terra Nuova, Ocrida, Scuttari e Preserendi con gli altri piú montani. Da Costantinopoli hò rilevato che, doppo stabilita la pace co' Moscoviti, l'ambasciatore di Francia habbia havuto diverse conferenze col Primo Visir, doppo le quali siano sortite le sopraccennate commissioni, non essendosene fin'ora penetrati i motivi, benchè corra commune la voce che siano per scortare il rè di Svezia, come prima fù discorso, mà questi si dice che insista di non voler partirsi se prima non se gli faccino dare maggiori sodisfationi dalla Moscovia e dalla Polonia; supponendosi che la Francia operi con tutti e mezzi affinché il Turcho non disarmi, per tenere in gelosia li Stati confinanti della Polonia ed Ongaria, e che il rè sueco sia indotto a usare tale renitenza per coprire cotai fini, essendo anco il rè medesimo validamente fiancheggiato dal Kam de' Tartari, e per ciò dovressi attendere che il tempo sveli cotesti arcani, ed io frattanto starò in continua attenzione per rivelare quanto andarà succedendo, per rassegnare all' E. E. V. V. con tutta sollecitudine le notizie“².

În scrisorile care urmează e iarăși vorba de pregătirile militare ale Turcilor:

¹ *Ibid.*

² *Ibid.*

28 Iunie 1712:

„P. S. Sono giunti verso il tramontar del sole da 80 cavalli in circa, provenienti da Salonichio, carichi di polvere e balle per munizionare questa piazza che n'era del tutto sproveduta, ed il simile vanno facendo di tutte quest'altre littorali, riferendo i chiarazi o sia nollegini de' medesimi che per il camino hanno incontrato li Passà coi Spai che marchiano per Bender.¹”

2 Iulie 1712:

„Li 28 del decorso ricapitarono in questa città da 80 cavali in circa, provenienti da Salonichio, di polvere, palle et altri attrecci militari per le munizioni di questa piazza, e lo stesso vanno facendo per tutte quelle del litorale. La decorsa settimana sono partiti li Pascià con li Spai per Bender, et, al presente, per tutte queste vicinanze vano ammassando Seimeni o sia infanteria per portarsi à danni de' Montenegrini et altri di quei popoli solevati²”.

28 August 1712. Regele Suediei e tot la Bender:

„Non hò veruna novità degna della di loro notizia, senonchè si dice da questi Turchi non essersi per anco partito da Bender il rè di Svezia³”.

6 Settembre 1712. Sint vești că Marele Vizir a fost înlăturat și înlocuit cu Suleiman-Pașa. Regele Suediei insistă pentru un nou războiu cu Rușii. Se zvonește că ambasadorul rus a fost închis în Edî-Culè. Nu e însă nimic sigur:

„Sono quì ricapitati avisi da Salonichio che habino depposto il Primo Visir e che in di lui vece fù eletto Suleiman-Pascià, che nel seraglio faceva le firme del nome reggio nelli baratti e firmani, et è huomo mediocre, per quanto discorono, e che si rinovarà la guerra con Moscoviti ad istanza del rè di Svezia, dicendosi anco che habbiano posto l'ambasciator nelle Sette Torri, del che però non v'è tutta la certezza; nulladimeno ne porta la mia divotione le dovute notizie al gravissimo magistrato di V. V. E. E. Pervenendone di più certe, con solecitudine glielae avanzaro⁴”.

15 Decembre 1712. Regele Suediei nu vrea să plece:

¹ *Ibid.*

² *Ibid.*

³ *Ibid.*

⁴ *Ibid.*

„Al presente novità degne del attentione di V. V. E. E. non ve ne sono, solo che la Turchia è titubata a mottivo che il rè di Svetia non ha voluto partir, il che fà star in attentione di ciò che seguirà, e con tutta sollecitudine saranno dà mè con distintione avisate ¹“.

25 Decembre 1712. Pregătirile militare turcești continuă in vederea unui nou războiu cu Rușii. Regele Suediei și Hanul Tatarilor insistă pentru invadarea Poloniei. Turcii se arată nemulțămii și blastămă pe regele Suediei. Cu toții spun că va face o faptă mare acel Turc care ar îndrăzni să-l ucidă :

„Con la riverente mia dei 20 corrente rassegnai alla grandezza di V. V. E. E. quello rilevato del mercante raguseo pervenuto da Constantinopoli, asserendole con la presente non esser questo mercante, ma bensi un gentiluomo da Ragusa nominato Gierolamo Natali, il quale già anni tre e mezo passò de quì per Constantinopoli, di dove si è inoltrato in Moscovia, e colà si è tratenuto li mesi passati, che ritornò in Constantinopoli con un personaggio moscovito, qual si unì col figlio del Seremet et altro per fare l'imbasciata straordinaria assieme col vechio ambasciatore chè fù nelle Sette Torri, che per anco si era fermato alla Corte ; a quali il nuovo Visir fece intendere che, giorni dieci doppo il bairam, sarebbero ammessi all' udienza. Terminato il tempo, in vece di udienza furono tutti posti nelle Sette Torri, e si supone che nel tempo istesso habbino dato comissione a questo di passare in Italia perchè di subito lo spedirono per questa volta ; che, portatosi a visitarmi, doppo li soliti complimenti, gli ricercai come sono passati li affari prima della di lui partenza, mi disse che li 28 del scaduto, che parti, erano sortite da Costantinopoli le due code per preparare li alloggi nel camino d'Andrinopoli, e che alli 30, o al primo del corrente, doveva uscire il Sultano dalla Regia per colà col Primo Visir con tutta la corte, e che supongono li curiosi che sarà per invadere la Polonia ad istanza del Kan de Tartari e delli Rè di Svetia e Stanislao, e che, subito ritenti gli ambasciatori, il supremo Visir ordinò gran preparamenti d'aprestamenti militari e proviande e comandò imediate alli passà d'arrolare seimeni, e in queste parti già hanno dato principio alle levi medesime, mà per

¹ *Ibid.*

verità li Turchi ritornano a temere per questa nuova volta, con cependo fatteli accidenti al loro Impero, per esser, dicono, ingiusta questa mossa, e perciò fanno preghiere contro il Svezzo, dicendo che, se alcuno de' Turchi l'ucidesse, acquisterebbe merito appresso il loro falso Profeta, e plebbe e comandanti esprimono tali sentimenti.

Supongono che potrebbe esser attaccata Caminieze. Li passà devono pondersi in marchia con li scimeni e spaì del loro distretto alli primi d'aprile venturo, e perciò starò in osservatione di quanto seguirà per soggettare il tutto alla sovrana autorità di V. V. E. E., e attendo li loro venerati comandi da qualli dipende la mia umiltà. Con profondissimo rispetto le baccio le vesti ¹."

19 Ianuar 1713. Sultanul e la Adrianopol de unde trimete ordine :

„Il Gran Signore, havendo lasciato tutte le truppe sotto li padiglioni poco discosto da Adrianopoli, solo lui con i ministri è entrato in detta città, di dove fa frequenti spedizioni di capigi a questi passà, acciò sollecitino l'unione de' seimeni, havendoli comandato la marchia per il venturo marzo ²." Library Cluj

29 Martie 1713. Se zvonește că la Bender a fost o ceartă între regele Suediei și Seraschier. Regele a trimis la Adrianopole, la Sultan, pe unul din curtesanii cari il insoțesc. Pregătirile militare continuă :

„Corre voce che à Bender sijno passati alcuni dissapori trà il Rè di Svezia et il Saraschier, per il chè il detto Rè ha spedito un sogetto della di lui corte in Adrianopoli diretto al Gran Signore, del che si stà in attentione per intender ciò che seguirà. Li passà si preparano alla marchia, con li spaì de' loro distretti, essendoli stato ritratatto l'ordine di condurre li seimeni o sijno pedoni, lasciando quelli dell'Albania, Servia e d'Arcegovena per opponersi alli Montenegrini et altri di quei popoli, quando di nuovo si sollevassero, lasciando anco per tal effetto nella loro residenza li passà d'Ocrida, Scuttari, Servia et Arcegovena. Così discorono li Turchi ³."

8 April 1713. Regele Suediei a sosit la Circ-Chilise, unde a fost adus din ordinul Sultanului. Turcii spun că Sultanul l-ar fi înștiin-

¹ *Ibid.*

² *Ibid.*

³ *Ibid.*

țat că trebuie să se decidă de plecare în Suedia, pe uscat sau pe apă, și că i-ar fi acordat trei luni pentru hotărîre :

„Sono venuti avisi che il Rè di Svezia sia gionto alle 40 Chiese, luoco giacente nel mezzo del cammino di Constantinopoli et Adrianopoli, ove fù condotto per ordine del Sultano, e lo stesso, per quanto vociferano li Turchi, gli hà fatto intimare a rissolversi a partire per i suoi stati, o per mare o per terra, e che gli habbia assegnati tre mesi di tempo, e per ciò si stà attendere le di lui rissolutioni“.

Mai departe, în aceiași scrisoare, e vorba de probabilul asediu al cetății Cămenița :

„Discorono che in Adrianopoli si vâ ingrossando l'esercito, ove da Costantinopoli li conducono molti apprestamenti militari; perciò fà temere l'assedio di Camminiez, mà per anco non v'è sicurezza alcuna. ¹“

20 Maiu 1713. Toți ambasadorii străini au trecut la Adrianopole. Primul Vizir a fost înlăturat; s'a trimes după fratele mai mic al lui Köprülü. Muftiul și Capudan-Pașa au fost și ei înlăturați :

„Nelle lettere del mio dragomano seguente da Terranova li 20 corrente m'avisa d'haver raccolto a quella parte che tanto l'Eccellentissimo Bailo, che tutti gli altri ministri de' principi che s'atrovano appreso il Sultano siano passati per comando dello stesso in Andrianopoli, ove soggiorna al presente. Si accusa la depositione del ultimo primo Visir, fermatosi nella carica solo giorni vintiquattro e che sia stato spedito espresso a levar il fratello minor del Chiuperli, stabilito da quel monarca alla suprema directione di quel vasto Impero. È stato pur deposto il Muftù e Capitan-Passà, con altri de' primi ministri; cose tutte che meritano riflessione, essendo al'oscuro sinhora delli oggetti di tali deliberazioni. Continuano li spaì la marchia per Andrianopli, essendosi soto li 17 stante incaminati a quella volta tutti quelli del bassalagio di Ocrida, al qual seguirà anco l'altro di Teranova ²“.

28 Iunie 1713. Se zvonește că, în urma unei înțelegeri cu Țarul, regele Suediei va pleca din Turcia, prin Polonia, și că va fi însoțit

¹ *Ibid.*

² *Ibid.*

până la graniță de Pașii și spahii din Rumelia. Turcii cred că, dacă pacea cu Rușii se va menține, ei vor ataca o altă țară :

„In addempimento della mia humiltà rassegno alla grandezza di V. V. E. E. le recenti notizie della Turchia. Dicono che il Zar habbi fatta tregua per anni sette col Rè di Svetia e che habino concertato il di lui passaggio per la Polonia, e che sarà scortato dalli bassà e spaì della Romelia insino alli confini suoi, cioè, arguiscono li Turchi, che la Porta continuerà la pace con la Moscovia. mà che moverano l'armi a danni d'alcun altro. La decorsa settimana li passà d'Ocrida, Pechia e Scutari, con sei milla cernide. entrarono per ordine del Sultano in Mathia per debellare un prepotente detto Bir' Otomani, ma si crede che non faranno cos'alcuna, perchè verano, giusto al loro solito, contaminati con regali e faranno vedere che l'accuse furono false, non potendosi concepire quanto al presente sij corotta la Turchia¹.”

2 Iulie 1713. Regele Suediei e in miserie, fără bani și fără pine. Pentru a-l sili să plece, Sultanul i-a redus, lui și celor cari il incunjoară, hrana zilnică. Regele Suediei a presintat două memorii, cerând, pe lingă sporirea hranei, și ceva bani pentru a-și îmbrăca oamenii. Cele două memorii au fost rupte. De și a fost înștiințat că trebuie să plece prin Polonia, însoțit de cinci mii de Turci, în urma înțelegerii cu ambasadorul polon, regele Suediei persistă în a răminea în Turcia, pretinzînd să i se dea o armată de patruzeci de mii de Turci și treizeci de mii de Tatari. El a fost isolat, nepermițîndu-i-se niciun contact cu cei de afară. Se crede chiar că, dacă el va continua să persiste în obstinație, va fi trimis sau într'o insulă oarecare sau la Ismid, vechea Nicomedie, unde s'a retras, în 1705, Emeric Tököly. În prima zi a lunii, generalul Steinbock s'a predat, cu zece mii de Suedesi, principelui Mencicov, care l-a tratat într'un mod cu totul deosebit la masă :

„Le novità recenti della Turchia sono le seguenti. Li affari del Rè Sueco sono in precipitio da per tutto. Nel Holsatia il di lui esercito era non tanto dal ferro, quanto dalla fame e dalle malatie quasi disfatto. Il generale Steinboch, vedendo[si] sempre più incalzato e ristretto da' colegatti, specialmente da' Moscoviti, si ritirò a Ottinga, se non erro, e ultimamente, non conoscendosi sicuro

¹ *Ibid.*

fori, si ritirò dentro; ma, trovandosi continuamente bombardato e bombeggiato da' nemici, e cominciando a mancarli l'acqua, l'ultimi avisi portavano che stava per capitolare la resa. Quà il Rè parimente si trova in extrema miseria, senza denari e senza pane. Ultimamente il Gran Signore, per obbligarlo maggiormente alla partenza, li ha ritiratto il taim, in maniera che a lui et a 120 persone che sono con lui non li dà altro al giorno che 50 oche di carne, 70 di vino e 150 pagnotte. Haveva presentato due memoriali, supplicando li fosse cresciuto il taim e datta qualche summa di denari per vestir la sua gente restata spogliata di tutto da' Tartari, e furono ambedue straciati. Ultimamente, essendoli intimata la partenza, con cinque milla Turchi che lo dovevano accompagnare per la Polonia sino a Danzica, secondo l'accordo fatto col s. ambasciator polacco, egli non ha volsuto piegarsi, nè risolversi, pretendendo li fosse dato un esercito di 40 milla Turchi e 30 milla Tartari. Mà il Gran Signore, accortosi ch'egli con tanto numero potrebbe impadronirsi della Polonia e stabilirsi in quel Regno, e poi vendicarsi delli torti e strapazzi ricevuti, finalmente l'ha quasi posto in arresto, non permettendo che alcuno de' suoi possi sortir fuori, nè alcuno di fori venir da lui, e si discorre che, persistendo egli nella sua obstinatione, sarà mandato o su qualche isola o in Nicomedia, dove fù parimente rilegato il Tecli. Quà li soggiungono che al primo del corrente il generale Steinboch s'è reso prigioniere di guerra, con quasi dieci milla Svezesi, al prencipe di Monzicovia, che l'istesso giorno l'ha trattato lautamente a pranso ¹."

2 Ianuar 1714. E vorba de resistentă Muntenegrenilor răsculați :

„Lo stesso passà ² insiste così comandato dalla Porta, che da popoli montenegrini sian ricevute le carte del carazo. Altrimenti gli minaccia d'entrar al aprir della stagione con vigorose forze ne' loro distretti; cose tutte che non fano ancor alcune impressioni in quelle genti, essendo per la maggior parte disposti alla difesa più presto che alla sogetione del giogo ottomano ³."

5 Februar 1714. Cițiva Turci din Ohrida, veniți din Constantinopol la Durazzo, spun că Sultanul a luat hotărârea să se pre-

¹ *Ibid.*

² Pașa din Scutari.

³ Cinque savi alla Mercanzia. Lettere dei consoli. Durazzo, busta 662, 171-2, 1738.

gâtească o mare floa și o puternică armată de uscat pentru recucerirea Moreii :

„Non lascio anco di soggettar alle riverite riflessioni di V. V. E. E. certe tali quali voci raccolte da alcuni Turchi del passà d'Ocrida, mandati da pochi da Constantinopoli e capitati per occorrenze del loro padrone a questa scala, quali a bocca piena van decantando la risoluzione stabilita dal Sultano del armo d'una grossa armata navale, e che con un poderoso esercito habbino da invader il Regno della Morea ¹.“

5 April 1714. Turcii fac pregătiri militare. Se zvonește că a fost decapitat Capudan-Pașa și că în locul acestuia va fi pus Gianim-Hogea din Tripoli :

„Sono venuti gl'ordini alli passà d'Ocrida, d'Elbassan, Valona et gl'altri dalle parti dell'Epiro di dover marchiare assieme con li spai delli loro distretti verso Adrianopoli, essendo stati esclusi da tale marchia li passà di Ducagini, Presarendi, Servia, Arcegovena, Bossina e quello di Scutari, e questo ordinò l'ammassamento di gente di Matthia, Ducagini, Presarendi e Scutari per andare, come decantan, in Montenegro, ad obbligare quei popoli alla corisponsione del carazzo. Passano e ripassano per questi contorni frequenti capigi con ordini del mal fondato governo. Sino al presente non è gionto alli Dolcignoti la permissione ch'attendono dalla Porta di riarmare in corso. Si discore che habbino decapitato il Capitan-Passà et instituitovi il Bustangi-Bassi e rimosse altre cariche. Corse voce che il Sultano habbi spedito in Tripoli a levare Zanun Ozza per ponerlo al commando dell'armata avale e forse anco per farlo Capitan-Passà ; il che sarebbe desiderabile, perchè di breve terminerebbe di vivere, perchè troppo precauzioni va suggerendo al governo per renderlo formidabile in mare, havendo fatto commettere che non si fabbrichino più saiche per il servitio dei mercanti, ma tutto vascelli grossi, e di già ne sono stati fabricati diversi ².“

În post-scriptum e vorba de sosirea la Tenedos a bailelui Memmo. Vizir – e vorba de Damad-Ali – e un om extravagant :

„P. S.—Dopo haver terminata questa riverente, ricevo lettera da

¹ *Ibid.*

² *Ibid.*

Constantinopoli, dal mio dragomano, delli 10 marzo pasato, asserendomi che l'Ecc. S. bailo Memo era giunto al Tenedo e che le due galere erano andate a riceverlo, e che non v'è alcuna novità di rimarco, solo che il Supremo Visir è huomo stravagante.“

11 Iulie 1714. Scrisoarea e trimeasă din Castelnuovo. Pietro Rosa se intoarce la Venetia, lasind la consulat pe Giovanni Cumano, din familia lui Giorgio Cumano, negustor venețian și consul la Durazzo in 1700 ¹.

E vorba iarăși despre mișcările de trupe in Turcia.

„Nel punto del mio partire li Turchi decantavano che quanto prima dovevano unirsi a Tirana alquanti passà, che fù prima di Valona et al presente d'Ocrida, e Scutari sarà il loro saraschiero, verso la mettà del venturo, in Monte Nero e unirsi col passà di Bossina et altri Pascià di quei contorni, dicendosi che tutti uniti vogliono sottomettere alla dovuta obbedienza li popoli contumaci. Quel poi che anderà insorgendo sarà inconbenza del signor Cumano avanzarglielo con tutta solecitudine ².“

4 Novembre 1714. Scrisoarea e iscãlitã de Giovanni Cumano, vice-consul. Turcii se inarmează in tainã pe uscat și pe apă. Ei string muniții in Negroponte. Moreia va fi atacatã:

„Da più parte viene dinotato li taciti preparamenti che fanno questi Ottomani di armo, per mare e per terra, amassamenti di proviande e monitioni, che passano in Negroponte et altri luochi vicini. In Salonichio dicono di dovere svernare l'armata navale, ove vi sono raccolti quantità de grani, fieni et altro. Certi ponti guasti di assai tempo in alcuni luochi ne' passi de fiumare si vano rinovando, sichè partorisce il tutto indicij di qualche mal intentione e, come viene divulgato, di voler ataccar la Morea. Nella Reggia pare che sij il tutto in calma, ma la fama si avanza con grandezza, di guerra. Del che mi è parso dovere soggettar questo ai saggi riflessi di V. V. E. E., con particolar mira in appresso d'indagare sopra tali novità et humiliarle il tutto con prontezza ³.“

¹ Giorgio Cumano, care locuia la Venetia, in Campo San Provolo, lângã San Zaccaria și lângã Calle degli Albanesi, are o întreagã corespondență cu negustorii romini din Moscopol.

² *Cinque Savi alla Mercanzia, lettere dei Consoli, Durazzo, busta 662, 1712-1738.*

³ *Ibid.*

17 Decembre 1714. Spahiii din Camenița se grăbesc să ajungă la Larisa, unde s'au și dus trei mii de Ieniceri și unde e așteptat primul Vizir, Damad-Ali, pentru cucerirea Moreei. În Salonic se string provisiile și munițiile necesare. Se aude că Pașa din Scutari a fost ales seraschier:

„Sarà un mese in circa che fecero ritorno li spaì pervenuti dalla città fabricata da loro nei contorni di Caminiezza : dicono devessi allestire quanto prima per passare in Larissa, ove s'intese esser andati da trè mille gianizzari, e colà devessi portare a suo tempo il Primo Visir, essendo comun parere d'una celere mossa per attaccare la Morea. In Salonichio si fabricano novi magazeni per accumulare monitioni e viveri, facendo condurre colà quantità di formenti. Il passà de Scuttari si dice esser statto elleto per setaschiero ¹“

Cu această scrisoare se intrerupe corespondența consulului venețian din Durazzo. Ea este reluată după războiul care se termină prin pacea de la Passarowitz, în 1719. Veneția pierduse Moreia.

Informațiile acestea, de și sint comunicate de un simplu consul, de și n'au valoarea unui raport scris de un ambasador și de și nu sint totdeauna exacte, totuși presintă un oarecare interes prin faptul că ele ni redau atmosfera în care trăiau popoarele balcanice în timpul războiului ruso-turc din 1711 și imediat după acest război. Reproducind zvonurile care circulau, aceste informații ne pun oarecum în contact cu mentalitatea din epoca aceia a Turcilor și a creștinilor din Imperiul otoman.

Valeriu Papahagi.

O contribuție la istoria literară a Arominilor

La Viena, în 1811, cu literele lui Vendoti, se publică o gramatică italiană (*Η ἑταλική γραμματική*), „împărțită în două cărți, etimologică și tehnologică, pentru mai ușoara înțelegere și mai lesnicioasa introducere a celor ce doresc s'o învețe“. Autorul, cel care a prefăcut-o „în limba noastră vorbită“ și „a dat-o la lumină“ (*ἔραρισθεῖσα καὶ εὐμεθόδως εἰς τὴν καθομιλουμένην ἡμῶν*

¹ Ibid.

διάλεκτον συντεθεισα τέποτε και εις φός άχθεισα), e Toma Dimitrie din Siatiste (παρά τοῦ ἔλληγιμου κυροῦ Θωμᾶ Δημητρίου, τοῦ ἐκ τῆς πόλεως Σιατίστης). Cel ce „o îndreaptă cu îngrijire“ (ἐπιμελῶς διορθωθεῖσα) și o publică din nou e negustorul Constantin Cuscurullî din Larisa (τοῦ τιμίου και φιλογενοῦς ἐν πραγματευτοῖς κυρίου Κωνσταντίνου Κουσκουρούλλη τοῦ Λαρισαίου), care adaugă și tratatul de ortografie al lui Corticelli (τοῦ Κορτιτζέλλου).

Siatista e un centru românesc, și atit Toma Dimitriu, cit și, mai ales, Constantin Cuscurullî, aparțin rasei noastre. Aceasta, de și primul vorbește din Viena, la 30 Ianuar 1779, de „prea-vestitul neam al Grecilor“ (τὸ περικλεῆς γένος τῶν Ἑλλήνων) (o a doua prefată, anonimă, închinată lui, e din Leipzig, 9 Octombrie 1778).

Între versurile de la început sint acelea ale „loghiotatului“ Teodor Hagi-Ioan din Siatista, ale altuia cu același titlu, Ioan Pavel Hagi-Mihail, ale lui Arghir Popa Ioannu, ambii din același loc, pe lângă „eroelegia“ unui Constantin Mihail din Kastoria. Ei laudă și orașul Siatista, Σιατίστη ἡ περιπυστος.

Nu se uită nota anti-turcă. La pagina 377: Ho inteso dire che i Turchi sono stato ben battuti.

Nu e lista, obișnuită în asemenea cărți, într'o astfel de epocă, a „prenumeranților“.

N. Iorga.

Un călător german prin țerile noastre la 1833

Cartea călătorului german F. S. Chrismar, intitulată „*Skizzen einer Reise durch Ungarn in die Türkei*“, de care ne ocupăm în acest articol, cuprinde relațiuni foarte exacte și interesante asupra boierilor români și asupra armatelor rusești din București, în preajma anului 1833.

Ea n'a fost cercetată de d. N. Iorga în cunoscuta lucrare „*Istoria Românilor prin călători*“¹, și de aceia credem necesar să vorbim despre dinsa aici.

F. S. Chrismar, German de origine, a făcut o călătorie, în 1833, de la München la Constantinopol, cu care ocazie a trecut prin Muntenia. El a publicat jurnalul călătoriei sale supt acel titlu: *Skizzen einer Reise durch Ungarn in die Türkei. Von F. S. Chrismar.*

¹ Ediția a II-a, adăugită, București, 1928-1929, 4 volume.

Pesth, Georg Kilian, 1834, in 8° de VI + 175 pp. (București, Biblioteca Academiei Romine, No. I. 28088).

În prefață (p. 1) Chrismar arată plăcerile ce procură o călătorie și vorbește de țerile prin care a trecut.

Fiecare capitol are un motto.

Germanul pleacă din München la 1-îu April (1833)¹ și străbate prin Austria, Ungaria, Banat și Transilvania (pp. 77-78). De la Brașov trece prin pasul Predeal în Muntenia. Călătoria până la București a făcut-o călare. În prima noapte a dormit la un țeran, cu care ocazie descrie bordeiul țeranului și modul lui de traiu.

Acest capitol este intitulat: „*prima noapte în Muntenia*“ (p. 85) și are ca motto următoarele cuvinte: „*eu văd cu totul alte scene și lucruri și cîmpuri necunoscute*“ (v. Kleist). Călătorul ajunge cu caravana, spre seară, la un drum care urca. Suie mereu și ajunge în păduri, printre stînci și munți îngrozitori. Tovarășul lui de călătorie îi strigă: „*Nous voilà en Turquie*“ și se apropie de dînsul ca să-i vorbească în secret. Trec munții călare, pe cai deprinși cu drumurile înguste și stîncoase și, după greutățile drumului, crezînd că se vor ridica la cer, îi apucă noaptea și se opresc la o casă mică, unde fac popas. Acolo era locuința unui Romin, unde stăteau tinerii și bătrîni la un loc cu toți porcii lor. La început se codiră dacă trebuie, sau nu, să între, sau să doarmă supt cerul liber. În sfîrșit intrară și se lovîră cu capul de grînda ușii, foarte mică. Înăuntru, zice călătorul, pe lângă fum și ingrămădeală, mai erau două femei și un copil pe jumătate gol, cari ședeau cu toții la vatră. Porcii fac zgomot la intrarea călătorilor; oamenii nici nu-i băgară în samă și toți adormiră. A doua zi o slabă lumină pătrundea prin ferestrele lipite cu țiplă de bou. Se sculară fără să trezească din somn gazda și gustară cu plăcere aierul proaspăt și priveliștea îndepărtată albă de zăpadă nesfîrșită.

Călătoria prin înălțimea munților (p. 90). După multă greutate, conducătorii romini fiind cam leneși, o porniră la drum. Mer-

¹ Chrismar nu spune cînd a călătorit prin Muntenia, însă dă cîteva indicii după care se poate precisa anul călătoriei lui. Cînd a intrat în Muntenia nu a fost supus la carantină, iar la Galați holera încetase. Holera începuse în 1831 și încetase la sfîrșitul anului 1832. Probabil că el a trecut prin Muntenia în anul 1833. Cf. Hurmuzaki, *Documente, Supl. I, IV, N-le 274 și 313*, pp. 375 și 433.

seră după cursul unui mic riuleț, care devenia din ce în ce mai mare, trecură de vre-o douăsprezece-cinsprezece ori acest riu în diferite locuri și la urmă făcură fără voie și o baie în valurile lui. Scenele erau variate, drumul nu părea greu. Se ridicară pe o înălțime pietroasă și imediat dădură într'o vale îngustă; din stincă în stincă, prin drumul de multe ori înfiorător, ajung să aibă o vedere foarte frumoasă.

Se descrie frumuseța impunătoare a brazilor și stejarilor din munți și se compară cu cei germani. Din loc în loc vedeau pomi groși și înalți scoși din rădăcină și-și făcură ideie de furtunile care trebuie să domnească pe aici. Se făcu noapte și traseră cam tot într'o gaură ca aceia în care fuseseră găzduiți în noaptea trecută; dar virfurile munților le lăsaseră departe inapoia lor. A doua zi ajunseră în locuri mai vesele, cu văi mai drăgălașe. Trecură pe lângă mănăstiri grecești. Dădură peste Cazacii de la vamă și li plătiră trecerea pentru ei și pentru cai. Spre seară ajunseră la poalele munților; poposiră pe o înălțime înverzită, de unde aveau o vedere vastă. Se culcară și a doua zi fură sculați în sunete de fluier și tobe. În apropiere, peste râu, era infanteria rusească, ce se gătia de marș.

Călăuzele lor se sculară și ele de vreme și porniră iarăși la drum, urmărind marșul militarilor, ale căror batonete sclipiau la lumina soarelui. În același timp cu Rușii, ajunseră la Cimpina („*Kimpina*“), unde locuitorii se îngrămădiau să vadă trecind armata rusească. Își vizară apoi hirtțiile la autoritatea de acolo. Funcționarii erau cu turban și îmbrăcați în costum turcesc și ședeau comod pe perne moi. Li ținură mult până îi expediară și li vizară pașapoartele lenevos pe genunchi. Se spune despre necurătenia orașului Cimpina și despre portul lor că e la fel cu al țeranilor din Transilvania. Afară din Cimpina trecură iar riul și făcură acum drumul pe cimpie întinsă. Terenul era roditor ca o grădină mare și frumoasă. Prin lanurile întinse văzură femeii muncind din greu, iar pe bărbați stînd ca niște trintori răzîmați de ușa casei. Totul era înverzit de nemăsurata rodnicie a solului.

O zi în Lipovan (p. 97). Cel d'întăiu popas în cimpie. Li se părea îngrijitor să rămîie o zi întregă într'un sat românesc, dar caii trebuiau odihniți, și rămaseră, căci alți cai nu găsiră să închirieze. Descrie locul din împrejurimi, cu mulțimea „Lipovenilor“, mesele lor, băuturile pe care le luau trecătorii, cimitirul, obiceiul-

rile lor molatece și leneșe, colibele și grădinile, uriciunea bătrână a femeilor și portul murdar al copiilor. Vorbește despre capul bisericesc al satului, descrie statura și îmbrăcămintea lui și aceia a tovarășului, îmbrăcat turcește, și-i compară cu Faust și Mefistofele. Ei se apropie de călători, salutându-i în latinește și ținând în mână sticla și paharul. Li-a sintetizat într'un dicton baza principiilor de morală, zicându-li: „*Qui bene bibit, bene dormit; qui bene dormit, non peccat: ergo qui bene bibit non peccat*“. Toarnă pe git unul după altul două pahare și apoi trece sticla și paharul în mîna tovarășului, a Arnăutului, pe care-l recomandă ca prieten, și li istorisesc toată viața militară a prietenului său. Băură amîndoi, lăudîndu-se mereu, până se îmbătară, iar călătorii se dușeră la culcare.

A doua zi cei doi tovarăși goliră iar o sticlă de rachiu, după obiceiul lipovenesc, des de dimineață pe la oarele șase. Se spune că Lipoveanului îi trebuie rachiu, iar Românului somnul. Țeranii romîni, cotropiți de atîtea popoare, s'au deprîns a nu mai lucra nimic spre îmbunătățirea lor, fiind siguri că produsul muncii lor va fi răpit de neamurile cötropitoare. Arnăutul făcea pe tiranul și supunea pe locuitori la contribuții care trebuiau imediat satisfăcute. Țara aceasta așa de fructiferă și mănoasă ar fi cu totul altceva dacă ar fi căzut în mîni mai bune. După ce au făcut mici plimbări prin împrejurimi, seara s'au întors înapoi la gazdă.

Bucureștii (p. 104). A doua zi cițiva din caravană se despart și pleacă înaintea ei. Românii conducători se opriau la fiecare circumștață să bea cîte un pahărel, iar călătorii profitau de popas ca să se mai odihnească de osteneala călăriei.

Timpul, frumos, și ei gustau cu multă plăcere cîntecul păsărilor și dulceața cerului. În păduricile din calea lor, totul era înflorit, inverzit, și călătorul era captivat de cîntecul privighetorilor, ca de niște sirene. De departe, ieșind din pădure, văd turnurile bisericilor din București. Impresia d'întăiu a fost mare și surprinzătoare și-și inchipuiau că orașul e gigantic și nesfîrșit. Dar, cînd au intrat în interior, impresiile s'au schimbat, mărite fiind și de prezența trupelor rusești. Călătorul observă contrastul dintre îmbrăcămintea orientală a bărbaților și eleganța, după moda din Paris, a femeilor, care se primblau în echipagii strălucite ca în Viena. Luxul lor era prea mare. Mai toate femeile boierilor nu s'ar fi înjosit să meargă pe jos niciodată.

Viața în București era foarte variată și se întâlneau toate națiile, toate ocupațiile și toate uniformele. Amintesc și de Țigani care stăteau înaintea palatului boierilor. Descrie orașul, străzile, casele, modul lor de construcție și spune că aceia ce se vedea în București era icoana întregii Țeri-Românești; în toate părțile lux și desfrinare, alături cu miseria și nevoia apăsătoare. Pe de o parte obiceiuri apusene, pe de alta flegmatismul oriental și înapoiere încăpăținată; în fine atita contrast, încit se miră cum s'ar fi putut aduce în armonie un așa haos.

Vorbind de starea sanitară și de poziția orașului, îl numește focarul ciumei. Pomeneste de mulțimea mlăștinilor, de apa proastă și necurătenia din interiorul orașului. Spune că din cauza neglijenței era acea multă necurătenie; munți de gunoarie stăteau înaintea caselor boierești, care poate de zece, cinsprezece ani nu fuseseră ridicate, încit o curățenie radicală s'ar fi făcut cu greu.

Parcă vedea grajdul mitologic al lui Augias, iar Rușii au un mare merit, căci prin Cazacii lor s'au curățit acestea. Ei au provocat însă o mare scumpete în oraș. Călătorul ni spune că scumpetea aceasta ajunsese atunci la culme. Pentru o casă cu pământ pe jos (scindurile se arseseră din cauza ciumei) au plătit la fiecare două zile cite un galben. După călător, viața în Paris era cu mult mai ieftină decât cea din București. Distracții publice nu erau mai de loc, de oare ce Musele nu și-au clădit în București templele lor: Rușii, ca și Românii, sacrificau mai mult în templul lui Bachus. Acesta era cultul practicat în București.

Se cintau mai mult cîntece naționale rusești, și se petrecea rusește. Rușii se impuneau prin bani: bande de muzicanți cutreierau ziua și noaptea străzile; și, în București, ofițerii ruși erau stăpînii orașului. În locul Domnului românesc era un guvernator rus și țara predată Rușilor.

Nenorocirea țerii și împiedecarea oricărei dezvoltări se datorește așezării geografice și numeroaselor războaie și certuri dintre vecini. Ungurul ar fi vrut să stăpânească Țara-de-sus, Turcul ar fi voit să facă o provincie turcească, Rusul ar fi voit să domnească; și toți se siliau să nege originea Romînilor și să-i facă Slavi.

Spune însă că și istoricul rus Caramzin, în istoria lui, zice între altele: „*chiar numele de Valah însemnează în limba polonă Italian și deci Romîni sînt mai mult Italiani, asemănîndu-se prin limbă*

mai mult cu Italianii și deci se numesc cu drept cuvânt Romîni, adecă Romani. Încă din timpul lui Cinnamus erau luați drept coloniști italieni“.

Chrismar vorbește apoi de întemeierea orașului București și spune că l-a fundat Radu-cel-Negru („Negro Wod“), care a stăpînit țara la 1290. Supt Domnia lui Constantin Brîncoveanu (1713), orașul avea case mari, palate princiare și o populație de 50.000 de locuitori. Pe timpul lui Alexandru Ipsilanti, s'ar fi înfrumusețat mult și număra pe atunci cam 100.000 de locuitori.

Mai departe călătorul vorbește de diferitele proiecte ce se făceau pe la 1833 spre înfrumusețarea orașului: „se doria mult, dar se făcea puțin, ca de obicei“.

Pe o jumătate de pagină se dă o paralelă de cîteva cuvinte mai usuale românești, traduse în germană, ca să arăte asemănarea pronunției cu limba italiană. Fiii boierilor munteni vizitau străinătatea, Londra și Parisul, mai mult ca să se instruiască în lux și destrăbălare. Vorbește însă și de țeranul legat de pămînt, care lucrează la îmbunătățirea soartei țerii și a neamului său și spune că „poetii ar găsi destul material să cînte durerile poporului“; speră că în curînd, prin ajutorul tipografiilor, „se vor da la lumină în limba românească bucăți de valoare, în care ar avea destule să plîngă, multe să simță, unele să le mîngîie, mai multe să alineze, multe să dorească și puține să spereze“.

Drumul spre Brăila (p. 118). După ce a stat zece zile în București, satisfăcîndu-și curiozitatea, și pomenește de frasa lui Goethe în care se arată dorința călătorului după „variația tablourilor ca la operă“, Chrismar își fixează itinerariul călătoriei. Ni spune că a încercat în multe chipuri a călători, și acum de la Brăila înainte va merge pe apă. De acolo la Galați și Constantinopol, pe Dunăre și pe Mare, fiind tentați mai ales de istorisirile ofițerilor ruși, cari nu li recomandau drumurile prin Bulgaria.

Se angajară la o caravană de comercianți bucureșteni și gălățeni, bine înarmată. Părăsesc Bucureștii seara la cinci oare. Noaptea au cvartirul într'un sat, de unde se mai vedea încă orașul. Pe cînd se găsesc să mînințe, sint deranjați de lupta servitorilor cu o trupă de bandiți, cari voiau să li fure vitele, și se miră călătorul străin de obrăznicia hoșilor cari se aruncă și acolo unde văd adunată lume multă. După gonirea lor se dedau somnului, iar, a doua zi de dimineață, pornesc iarăși la drum,

printr'o cîmpie nesfirşită. A doua noapte o petrec supt cerul liber, negăsind nici sat, nici bordeiu.

Se descrie în colori vii frumuseşa acelei nopţi. Spre ziuă sint deşteptaţi de „*extra-poşta*“ muntean, cu patru roţi mici, cu un surugiu călare pe unul din cai. Se miră însă de prea marele zgomot al poştalionului şi se întreabă ce linişte şi plăcere ar putea gusta cîneva într'un astfel de cărucior îngust şi cu atita vuiet de ferării şi de roate scîrţitoare.

A treia zi trec pe lingă o tabără rusească.

Petrec noaptea iar supt cerul liber, localitatea aceea fiind puţin populată. A patra zi priveleştea s'a schimbat : au început să apară mici case şi spre seară au ajuns în împrejurimile cele mai apropiate ale Brăilei.

Drumul călătorilor fiind spre Galaţi, poposiră în preajma Brăilei, fără să între în oraşul atît de important în ultimul războiu ruso-turc. Adormiră în povestirea unui Grec despre minunăţiile ce s'au întimplat la asedierea oraşului Brăila în acel războiu.

Galaţii (p. 125). A doua zi de dimineaţă se trece Siretiul, care desparte Muntenia de Moldova, pe un pod de vase în lungime de 150 de metri, aproape de locul vărsării lui în Dunăre. Se vorbeşte de importanţa comercială a Siretiului şi a Prutului, care se varsă în Dunăre, de Galaţi, de portul lui. Cînd vor să între în oraş, sint întimpinaţi de Ruşi, cari li interzic intrarea, fiind epidemia ciumei.

Comercianţii erau supăraţi. Se face tocmeala şi, spre seară, prin ajutorul unui Italian, care cunoştea obiceiurile Rusului, intrară în oraş, plătînd fiecare cîte două ruble. Impresia era penibilă. Toate magazinele şi cafenelele închise. Negustorii, între cari şi Nemţi din Braşov, se plîngeau de intreruperea comerţului. Ciuma nu se ivi, şi a doua zi se deschise tot, iar ceata Ruşilor a fost mulţămită de stratagemă.

Guvernatorul rus al Galaţilor se teme însă mult de izbucnirea ciumei, căci penultima ambasadă rusească fusese victima acestei epidemii. Aceasta a spus-o chiar nevasta lui, care vorbea germana şi francesă. Drumeşii au stat în Galaţi mai mult decît li-ar fi plăcut. Se vorbeşte despre înfăţişarea oraşului şi se spune că e mai mult un centru comercial. Nu erau case de piatră, afară de locuinţa guvernatorului : toate se construiau din lemn, ca pentru o întrebuinţare comercială şi expeditivă. Galaţii păreau un mare iarmaroc. De şi nu era niciun minaret, totuşi mirosia

in Galați a ceva turcesc. În cafenelele din port însă se întrevedea bine viața turcească. Călătorul a băut cafea și a fumat ciubuc cu un bătrîn căpitan de vapor turc. Turcul l-a tratat cu cafea și tutun fără a vorbi ceva cu el; și despărțirea a fost tot așa de tăcută, lăsîndu-î totuși impresia cea mai bună.

Călătoria pe Dunăre (p. 132). Vapoarele erau gata de drum în port. Călătorii s'au suit pe bordul unui vapor grecesc, marinarii greci fiind cei mai buni de aici. Vasul se numia „*Fecioara Hydra*“, cu un căpitan voinic și îndrăzneț, care se luptase în războiul independenței grecești. Dimineața era splendidă. Mult timp priviră Galații, dar de la Reni făcură o întorsătură și pierdură din vedere malul moldovenesc. Se vorbește de mlaștinile malului basarabean, de pozițiile pitorești ale Bulgariei (Dobrogii). Liniște adîncă pe ambele maluri: niciun oraș, niciun sat pe locurile acestea vizitate de curînd de armatele imperiale. Din loc în loc se văd numai corăbiile rusești de pază. Ajung la locul unde se desparte Dunărea în brațe, și tot odată se descrie și delta mlăștinoasă a Dunării.

În prima zi s'a aruncat ancora la Isaccea („*Isadschka*“). Era acolo un pod făcut de Ruși din șaptezeci și cinci de pontoane. Ei nu voiau să deschidă podul, și toată ziua drumejii au fost siliți să stea ancorați înaintea aceluï pod. Alte vase așteptau acolo de treisprezece, paisprezece zile ca să treacă, și Rușii făceau nazuri, poate din punct de vedere politic, pentru ca pasagerii să nu vază ruinele cetăței Isaccea, dărîmată de Ruși. A doua stație au făcut-o la Tulcea („*Tuldscha*“), de asemenea înaintea unei întărituri turcești, din care nu mai rămăseseră nici ruinele. Erau acolo multe corăbii cu emigranți bulgari, cari plecau spre Moldova și spre pustiurile din Sudul Rusiei.

Străinii călătoresc apoi pe brațul Sulina, unde nu mai văd decît mocirle în dreapta și în stînga. Scăderea Dunării se face pe nesîmțite și într'unele locuri apa devine așa de îngustă, încît de-abia pot trece două corăbii. O mulțime de gîște sălbatece, pelicani, rațe se vedeau pe acolo.

Așa au mers două zile, întrerupînd mereu drumul peste zi, nefiînd totdeauna vînt favorabil. Aveau mereu neplăceri, sau noaptea, sau ziua. Țînțarii i-au chinuit, atrași fiind de lumina lămpilor grecești; pelicanii îi sculau din somn cu strigătele lor zgomotoase și ascuțite. În ziua a șasea sosiră la gurile Dunării, lîngă orașul Sulina. Acolo aruncară ancora ca să aștepte un vînt favorabil care să-i ducă în Mare.

Gh. Cardaș.

Cîteva scrisori de la Ieremia Movilă

În Arhiva Czartoryski din Cracovia, ca și în cea Centrală din Varșovia, am găsit între alte acte și cîteva scrisori ale Voevodului Ieremia Movilă, scrise în polonă și adresate parte regelui Sigismund al III-lea, parte Voevodului de Vilna, Cristofor Radzivil, cu care Domnul moldovean părea să fi fost în relații prietenești.

În prima scrisoare adresată regelui și datată 18 Mart 1598 Ieremia anunță pe rege că a trimis și el la dieta din Varșovia pe solii săi, Marele Vornic Ureche și Drăgan Postelnicul, spre a susține chestiile referitoare la interesele Moldovei, rugîndu-l în același timp să dea tot sprijinul său acestor soli și să aibă milă de biata țară moldovenească.

Îi promite că el va fi gata întotdeauna să-l ajute și îi stă la dispoziție.

În aceeași zi și cu același conținut scrie și Voevodului din Vilna.

După ce a expediat aceste două scrisori, a aflat știrea despre moartea soției regelui și-i trimite imediat o scrisoare de consolare, scrisă într'un stil frumos și călduros. El spune: „Nu mică mi-a fost durerea cînd am aflat că binefăcătorul nostru regele trece prin astfel de jale și durere... Dar împlinirea morții în această lume nu o poate trece nimeni și nici termenul morții nu-l poate cineva hotări. Măria Ta trebuie să primească durerea și jalea cu inimă bărbătească și neînvinșă, căci aceasta vine de la Domnul Dumnezeu și trebuie să fiți pentru țară și voia lui Dumnezeu, care, dacă acum te face să suferi, te va mîngîia de o sută de ori“.

Ă doua zi trimete o nouă scrisoare, în care repetă aceeași rugăminte de a primi pe cei doi soli ai săi, Nestor Ureche, Mare Vornic al Țerii-de-sus, Gligorcea, Mare Vornic al Țerii-de-jos a Moldovei, ca pe „indigeni“ poloni și roagă să se arăte bun față de țara sa, după cum și el la rîndul său se va arăta bun cu locuitorii Poloniei.

Aceiași rugăminte o repetă din nou lui Radzivil în scrisoarea din 30 Mart 1598.

Ă doua zi, la 1-iu April, Vodă scrie regelui că a venit la el un ceaș de la Mehmed-Pașa, comandantul armatei de la Cetatea-Albă, care i-a spus că Sultanul se pregătește cu o armată mare pentru ca la vară să vie cu dînsa să ocupe Transilvania. Același lucru i l-au povestit și ambasadorii Moldovei, veniți de curînd din

Constantinopol. Pentru facerea podurilor de peste Dunăre, la Ruscicuc s'au trimis 6.000 de ieniceri. Vodă a mai aflat că Sultanul este foarte supărat pe Hanul tătăresc, de oare ce l-a orinduit la luptă și el nu s'a dus; în locul căruia Sultanul a ales pe Ali-Ghirai, fratele lui cel mai bătrîn, cu patruzeci de „hatiri“ de la Hanat, ca să fie în locul lui. Dar și aceștia au trădat pe Pașă, părăsindu-l. Sultanul însă din nou i-a semnificat aceiași rugămintele și i-a dat bani prin Ali-Aga capugiul cel mare, prin care a expediat și doisprezece „hatiri“ pentru diferitele pregătiri din Oceacov, din Ardeal. Celelalte știri referitoare la Moldova, la Sași, la Unguri și la arhiducele Maximilian i le va da mai târziu, odată cu alte știri ce va mai afla de la Turci.

După un an, la 27 Mart 1599, Ieremia Movilă mulțamește Voevodului de Viena prin solul său Pavel Paleologul pentru urările de bine trimese lui și fiului său Constantin, printr'un Chichowski, care este în trecere spre Suceava, în drum spre Constantinopol. Și, pentru că visita la Turci este destul de primejdioasă, Voevodul Ieremia a scris ambasadiorilor săi de la Poartă să ajute cum vor putea pe solul Poloniei. A scris chiar și Vizirului, față de care cuvintele lui vor avea mare trecere.

Cu ocazia altei treceri a aceluiași sol, spre aceiași țară, Domnul moldovean mulțamește, la 20 Maiu 1599, invitației făcute pentru nunta fiicei corespondentului, promițându-i a deputa în locul său pe Pavel Paleologul, nefiind el însuși lăsat de multiplele treburi pentru țară. Urează toate cele bune amicului și fiicei lui.

I.

List Hospodara Wołoskiego do K. I. M.¹.

Maiąc o tym wiadomość że W. K. M. Pan y dobrodziey nasz Mlczivy Seym walny w tym czasie zlozyć raczył w Warszawie radzac o dobrem Rzpiey wszystkiej y w obronie u pokoju panstw W. K. M. Koronnych niechcielismy zamechać aby smy téż tam poslow naszych nawiedzaiąc przesnie zdrowie W. K. M. Pana i dobrodzieja naszego Mczywego poslać niemieli syczać tego abys W. K. M. Seym ten odprawić raczył swe wszelakiem błogosławienstwie Bożym z dobrym Rzymy y Chrzescianstwa

¹ Varşovia, Archivele Centrale, *Libri Legationum*, vol. XXVII, p. 109.

wsytschiego z postrachem nieprzyjaciela Koronnego az sława niesmiertelna W. K. M. Pana i dobrodzieja naszego Młczywego. A i że smy tymże posłom naszym wielmożnemu Urekiemu dwornikowi wielkiemu ziemie naszej Moldawskiej y urodzonemu Draganowi postelnikowi naszemu niektore sprawy i potrzeby nasze y ziemie naszej do W. K. M. Pana i dobrodzieja naszego Młczywego zlecili żadamy pilnie y wnieszenie abys W. K. M. dawysmy laskawie onych wysłuchawszy y zrozumiawszy do konca Młczywe staranie swe panskie o nas y o tej ubogiej zemi naszej mieć raczył. A my w Młczywa laska W. K. M. panu i dobrodziejowi, naszemu Młczywemu naszymi służbami odslugować zawzdy powinni będziemy prossąc pana Boga za długo dobre zdrowie fortuna panowanie W. K. M. Z tym powtore na nasz służby zalecamy pilnie w Młczywa laske, W. K. M. pana i dobrodzieja naszego Młczywego.

Dat. w. mieiscie naszym Soczawie, die 18 Martii 1598.

II.

Iasnie Oswiecone Xiążę¹,

Mczwi Panie Woiewoda Wilenski uprzejmie zyczliwe służby nasze zaliczamy pilnie w laske w naszego Mczgo pana.

Posyłałam Tam posly nasze na seim terasniejszy warszawski do Igo. K. Mczi w sprawach i potrzebach naszych i ziemie naszej niechcielismy zamechać aby smy tym listem naszym sdrowa w naszego Młczygo pana nawiedzić niemieli w ktorym aby Pan Bog długo a fortunie tom naszego Mczgo pana chować i błogosławić raczył.

Uprzejmie tego tom naszemu Micz. panu zyczyśmi proszam przy tym pilnie abys tam tom nasz Mczwy pan 3 mieiscia swego s Krakowskiego w czym bendzie potrzeba v lego K. Młczy pana i dobrodzieja naszego Mczgo posłom naszym Mczwa rada przyczyna i pomocza swą chentnym pokazać sie raczył. A myza tę Mcwa laskę tom naszym Mczim pana za laską okazują sluzyc zawzdy powinim będziemy. S tym powtore zaliczamy pilnie w nuszczimie zyczliwe służby nasze w laske ot naszego Mczgo pana.

Datt. w mieiscie naszym Soczawie, die XVIII mensis Martii, Anno Dni. MDXCVIII.

¹ Archtvele Czartoryski din Cracovia, ms. 2579, fo. 56.

W naszego Mczgo pana uprzejmie życzliwy przyjaciel i sługa.
Hieremias Mohilas, s laski Bożej Hospodar ziemi Moldawskich.
† Іу Єрһмһа Коєко[Дд]¹.

III.

Drugi list tegoż. Hospodara².

Isz prawie po odprawieniu posłów naszych do W. K. M.

Pana i dobrodzieja naszego Młczywego przysła nam wiadomość o śmierci Igo K. M. małżonki W. K. M. zczego niepomalu żalosi jesteśmy iż Pan Bog W. K. M. pana i dobrodzieja naszego Młczywego tym żalem y frasunkiem nawiedzić raczył, ab iz przypadek ten śmierci żadnego na świecie minąc nie może y Kresu tego nikt nie przeskoczy W. K. M. pan i dobrodziey nasz Młczywy wdzięcznie to od Pana Boga przyjmując gdyż od s niego jako pociessne tak też y żalosnę rzeczy wdziecznie zawdy przyjmować mamy żal ten swoy mężnym a niezwycciónym sęrcem y umyslem swym panstwim racz znosic wola W. K. M. z wola Boża we wszystkim zgadzaiąc. A Pan Bog który teraz W. K. M. zasmecił ten zas stokrotnemi pociechami W. K. M. ciessyc będzie z tym powtore na nasze służby nasze zalecamy pilnie w Młczywa laskę W. K. M. pana i dobrodzieja naszego Młczywego. Datt. w Soczawie, die 18 Martij, 1598.

IV.

Trzeci list tegoż Hospodara³.

W kaźdym żadaniu naszym doznawalismy zawždy Młczywego laski W. K. M. Pana i dobrodzieia naszego Młczywego. A iz teraz wnosmy proszbę nasze do W. K. M. za Wielmoznymi Nestorym Urekim Dwornikiem wielkym na dolney ziemie naszey Moldawskiej y Gligorca Dwornikiem na gorney ziemie naszey Moldawskiej aby za indigenas Koruny Polskiej Panstwo W. K. M. przyieci byli pewni smy tego ze W. K. M. pan i dobrodziey nasze Młczywy laski swej panskiej na prosbe i przyczyne za ziemi nasze to uczynić a onych za obywatel panstw W. K. M.

¹ Iscălitura proprie a Domnului.

² *Liber Legationem*, Archivele Centrale din Varşovia, vol. XXVII, p. 109 Vo.

³ Varşovia, Archivele Centrale, *Libri Leg.*, vol. XXVII, p. 109 Vo.

Korunnych przyiac będziecz raczyl. A co pilnie y wniezenie W. K. M. Pana i dobrodzieja naszego Mcziwego zadamy gotowi bedać te lasciuwa laskę W. K. M. Pana y dobrodzieja naszego Mo. Dat. w Soczawie, die 19 Martii 1598.

V.

Jasnie Wielmożny Mczymy Panie Woiewodo Wilenski panie y przyjacielu nasz Mczywy¹.

Uprzejmie życliwoscy y służby W. Mczwoy laskę w Mczy naszego Mczywego pana i przyaciela pilnie zalecamy acz poczuciaiac się w powinności naszej, że by nam kto pogardzenia y prethko zapomniema, tak wielkiego dobrodzeystwa Jego Krol Mczy pana naszego Mczywego y wstytkiej.. żadał; posly nasze w uważnych Ziemy Wołoskia sprawach z dostatecznym z leczeniem na terazniejszy sejm Warszawsky poslalismy ktorym też listy do jego Krol Mczy pana naszego Mczywego także i do wssytkiego senatłu od nas danę swy jednak niewątpiacz już W. M. K. bedacz rada jego Krolu Mczy pana naszego Mczywego jakczemi uprzejmych y życliwoscy naszych w Mczy laskę przyiawszy nam. Mczymym panem y przyjacielem bydż będziesz raczyl. Kto ohromne pisanie naszą do W. K. M. naszego Mczywego pana za potrzebna poslacz z dalosię nam. Pilnie o tho proszaycz abys W. Mcz tym poslom w odprawie spraw naszych Mczywie laskawym panem y przyacielem bydż raczyl. Za czo my skazonym czasem uprzejmoscia służb naszych W. Mcz. naszemu Mczywnemu panu i przyjacielowu zaopatrowącz gotowismy, ktorego Mczywy laszcze powtore życliwoscy y służby nasz pilne oddawany.

W. Soczawie, die ultima Martii, anno 1598.

W. Mczy naszego Mczywego pana y przyjacela nassim, życliwlyw sluzyc gotow.

Ieremia Mohila s boziem lasky Hospodara Ziemi Moldawskiej.
СРЕМНА КОЕКОДА².

VI.

Czwarty list tegoż Hospodara do K. I. M³.

Oznaymniemy W. K. M. Panu i dobrodzieiowi naszemu Mczi-

¹ Cracovia, Archivele Czart., ms. 2579, fo. 57.

² Iscălitura proprie a Domnului.

³ Varşovia, Archivele Centr., *Liber Leg.*, vol. XXVII, p. 110.

wemu iż przejechał sam do nas Czauś jeden od Mechmet Bassa który jest hetmanem wojska Białogrodzkiego, ten dał nam sprawę jaką ze Cesarz sam z wielkymi wojski gotuje się na lato a jako śmy z niego zrozumieć mogli zeten umysł ich jest do Siedmiogrodzkiej ziemie się obrocić. Posłamy też nasi którzy z Constantinopole dnia dzisiejsiego do nas przyjechali też nam powiedzieli że do Siedmiogrodzkiej ziemie myślą się obrocić. Nagotowania mostow przez Donaj do Russczyk, posłano Ianczarow 6.000 O hani Tatarskim dali nam też tę sprawę posłancy nasi ze się nan był Cesarz barzo rozgniewał dla tego iż mu był posłał upominkow niemalo aby jechał na wojnę a nie jechał dla ktorej przyczyny już był chciał wysłać Soltana Aliphierieia brata iego starszego ze czterdziestą hatiry na hanstwo aly był na miejscu iego ale potym Bassowie odradzili aby teraz tego zaniechał. I zas znowu teraz posłał Cesarz upominki niemale temuż hanowi dawnemu y pieniądz mu posłał przez Alli Age Kapidzilarkihaię wielkiego przy którym zaraz posłał y dwanaście hatiry dla przeprawy w Oczakowa z Siedmiogrodzkiej Ziemie iakośmy przed tym W. K. M. Panu i dobrodziejowi naszemu Młcziwem oznamili tez y teraz wiadomość mamy jednak iż swej sprawie rozn, wieść do nas przychodzi za pewne tego rodawać nie smiemy taka jednak, sprawie mamy że Sassowie Człkowie y niemalo Czesć Węgrow barzo by nie radzi Arcyhiążęci Maximilianowi. Dalej co się panowi tak z Turek iako też y zkad nikd nie zanechamy W. K. M. Panu i dobrodziejowi naszym M. O. wszystkim oznamić. Z tym powtore na wisze służby. Dan w Soczawie, prima Aprilis, Anno Domini 1598.

VII.

Iasnie Wielmożny Mczwy Panie Woiewoda Wilienski ¹.

Zalęciwsz pilnie uprzejmie życzliwe przyjacielskie służby nasze w laske W. M. naszego Mczgo pana i przyjaciela Mcz nas W. M. pissanim swym nawiedzić rączył ofiarując nam tak przez pisanie swe jako tysz i przez sługa swego pana Czechowskiego życzliwa przyiazn ichenó swoje przyjacielską z winszowanim nam od pana Boga sdrowia dobrego, co ktore chencim przeciwko nam da leysz nam przed tym sprawę urodzony Pawel Paleolog

¹ Cracovia, Bibl. Czart., ms. 2579, fo. 58.

Dworzanin nasz z pilnie za tę laskę W. K. M. naszemu Mczwi panu i przyiacielowi dziękniemy. Mi tyż rozdaiem apowiedając się z uprzcima chęcia i zyczliwym ofiarowaniem przyiacielskich służb naszymy przeciwko ossobie W. M. zyczymi tego aby Pan Bog W. M. naszego Mczwego pana i przyiacielia społecznie z Mczpania Woiewodziną i milem potomstwem W. M. to dobrym zdrowiu dług chować i cieszyć raczył. Co się stykie pana Czechowskiego slugi mu ktorego W. M. nasz Mcz. pan i przyiaciel do Turek dla komissionys potrzeb swych posylać racycz aczkolwiek pod ten czas nieprawie wolny i bezpieczny sam przyadzież iednak i w tym oswiadczyć całą i uprzejma chęc nasze przeciwko W. M. naszemu Mczwu panu i przyiacielowi uczynili Jesmi to chentnie radzi że śmy z nim dla bezpieczniejszego przeciela posla by przyechal-by nas ze-ktorzy, tam czesto bywaią i pisaliśmy do poslancow naszymy ktorzy tam są w Carygradzie aby we wszystkim wezmieno potrzeba będzie pomocni onemu byli także i do Wezyr Basze i inycz tam ludzi gdzie smy rozumieli tego być potrzebe naszą kupowac tam będzie te rzeczy w czymkolwiek ina po tym zachować i zysć się przyiacielskie służyc W. M. naszemu Mczwu panu i przyiacielowi możemy gotowiśmy to chętnie uczynić. Za wpominki nam i synowi naszemu Constantinu Woiewodzie od W. M. poslane pilne W. M. naszemu Mczwy panu i przyiacielowi dziękujemy zyczawic sobie tego aly śmy tę chenc i żadatek nam poslamy przyiazni zyczliwej wam wśeliaka wdzięcznoscia naszą zadziałać i odsłużyć przyiacielskie służby nasze zaliecamy w laskę W. M. naszego Mczgo pana i przyiacielia. Datt. w mieście naszym Soczawie, die XXVII. Martii, anno Dni. MDXCIX.

Ot naszego Mczvo pana i przyiacielia uprzejmy przyiaciel służyc gotow.

Hieremia Mohila z laski Bożej dziedziczny ziemi Moldawskiej Hospodar.

Іу Іереміа Мохіла [да] ¹.

(L. P. ²)

Млстю Бжію Іу Єреміа Мохіла Коєрода гирж земан молдавскон.

¹ Iscălitura proprie a Domnului.

² Pecetea aplicată. — E foarte bine conservată și are următoarea legendă :

VIII.

Iasnie wielmożny Mczwo Panie Woiewode Wilenski¹.

Zaliecamy pólnie uprzejmie zyczliwe przyjacielskie służby nasze w laskę W. M.

Pan Czechowski sluga Io. M. Waszego Mczwo pana i przyjaciela jedanie do Turek odał nam list od W. M. którym przcina chenc swa przyjacielska W. M. nasz Mczywy pan i przyjacil nam ofiarując poslam wpominku ośwyczone zaraz na znak wiadomici dobrei prziazni oświadczycies W. M. raczy za co pilnie W. M. naszemu Mczw. panu i przyjacielimy dziękujemy jesmi tego bę dacie że i dalej zyczliwej checi i prziazni swei przeciwko nam wstawać w nasz Mczywy pan niebędiesz raczył a co pilnie zawdamy. A iz tyż tego sobie zyczymi abys W. M. nasz Mczwy pan Gorączkwy swei nas chowaiąc i chenci w przeimei i zyczliwosci naszej przeciwko osobie W. M. niewątpily oswiadzaiąc i potwierdzaiąc tesz zyczliwa prziazn nasze przeciwko W. M. wpominek maly W. M. Naszemu Mczw. panu posilamy który už będzie od nas rodziezcznie przyiemy niewatpimy.

Á isz nasz tysz W. M. nasz Mczwy pan na weselię corki swei uznać raczyz pilnie za tę chenc i laskę W. M. naszemu Mczwu panu i przyiaczelowi dziękujemy zyczami tego opozcimie aby Bog pociel by W. M. wszchiakie — zecnemu stadlu tomu bogoslawienstwa swe swięte zeslać raczył ku ozdobie, i pociesze domu wszyłkie W. M. by nam tego odlęgłość miesca dalieka a zatrudnienia nasze poswolily uczynili bysmi to chetnie radzi ze bysmi się do tej pociechy W. M. przybyć mielenki czego isz sam uczynić nie poszłomy na miešcu naszym posłami urodzone Pawła Paleologa dworzanina naszego który imenium naszym dobrezdrowie W. M. Nasze Mczgo pana nawiedzi pociechy tei winszować będzie i wpominki od nas poslane o córce W. M. zaliecamy przytym uprzejmie zyczliwe służby nasze przyjacielskie w laskę W. M. Dat. w miescie naszym Soczawie, die XX Mai, Anno MDXCIX.

W. M. naszego Mczego Pana uprzejmie zyczliwy przyjaciel i sluga.

Eremia Mohila s bojiem lasky Hospodar Ziemí Moldawskiej.

Єремѣя Моѣво[да]².

Elena Eftimiu.

¹ Cracovia, Archiwale Czartoryski, ms. 2579, fo. 59.

² Iscãlitura proprie a Domnului.

DOCUMENTE

Opt manuscrise armenești de la Academia Română.

Comunicate de H. Dj. Sirovni.

I.

Înainte de acestea, am dat în resumat câteva cunoștințe despre următoarele opt manuscrise armenești pe care le-am găsit la Academia Română cu ocazia cercetării manuscriselor orientale.

1. *Registru comercial* a lui Haçi Mardiros Caracașian.
1-ju April 1818—1-ju Ianuar 1840.
2. *Un registru comercial*.
1-ju Mart 1816—2 Iulie 1817.
3. *Registru comercial* al lui Sarchis, fiul lui Mardiros din Rusciuc, ținut la Iași.
20 Iulie 1789—22 August 1813.
4. *Un registru comercial*.
15 August 1826—1-ju Maiu 1829.
5. *Un registru comercial*.
25 Maiu 1825—13 Iulie 1831.
6. *O carte de rugăciuni* de religie catolică, tipărită probabil la Gherla.
O bună parte a rugăciunilor este scrisă în dialectul Armenilor transilvăneni.
7. „*Așezământ cu voința și încuviințarea obștii Armenilor locuitori în Iași*“, cu o prefață și cu șaptezeci de articole, din anul 1840.
8. *Un caiet manuscris*, undă sint culese scrieri despre diferite subiecte de către Paul (Boghos) Sebastian între anii 1802 și 1825.

II.

Dintre manuscrisele armenești găsite în secția manuscriselor orientale din Academie, al optulea este un caiet unde sint notate și copiate diferite articole între anii 1802 și 1825, în mare parte armeneste, de asemenea și în alte limbi.

Manuscrisul se compune din 91 de foi (182 pagini), unde sint notate diferite date istorice, impresii de călătorie, adrese, copii de scrisori, poezii în diferite limbi, etc.

Nu există nicio legătură între subiectele tratate. Este mai mult

un carnet de note, în care stăpînul a notat zi cu zi toate întîmplările pe care le-a crezut mai importante, mai cu samă acelea la care a fost părtaş sau martor ocular.

În caiet însă nu s'a ținut samă de ordinea cronologică a întîmplărilor. Autorul și-a scris notele acolo unde a găsit loc liber, fără a observa continuitatea paginilor.

Autorul caietului, Paul sau Boghos Sebastian, este un Armean din Constantinopol și omul de încredere al lui Constantin Ipsilanti, cu care a venit în Muntenia (și chiar mai înainte de aceasta). Cu aceasta se explică prezența caietului în această țară. Boghos Sebastian a fost probabil catolic, pentru că a avut un rol activ, după cum se vede din notele sale, în întîmplările care au avut loc între Armenii catolici și Mechitariști: s'a prezentat chiar Vaticanului.

O parte din articolele adunate de Boghos Sebastian sînt note importante, mai cu samă acelea în legătură cu istoria Rominilor, cu diferendul Armenilor catolici și cu alte întîmplări istorice, sau acelea care cuprind directă notare a cîntecelor populare armene.

Însă împreună cu acestea sînt de asemenea diferite articole amestecate unele cu altele, pe care Sebastian le-a notat în manuscrisul său.

III.

Aruncînd o privire asupra cuprinsului, găsim:

1. Note despre Mihai Suțu, Alexandru Suțu și Constantin Ipsilanti; la acestea vom reveni separat.

2. Cîntece populare armenesti, pe care Boghos Sebastian le-a scris auzindu-le de la știutori și la care de asemeni vom reveni.

3. Note despre cererile făcute pe lingă Vatican de către Boghos Sebastian pentru ca să apere pe Armenii catolici, în special Congregația Mechitariștilor, de calomniile unui curent filolatin (pp. 6, 6 V^o, 8 V^o-9, 59 V^o-60). Aceste note interesează în special Congregația Mechitariștilor.

4. Afară de cîntecele populare armenesti sînt și poezii armenesti (Cîntec asupra cadavrului lui Avel, de părintele Manuel Ciacciachian, p. 12; părți din traducerea părintelui Arsen Bagratuni din Virgiliu și Homer, p. 26 V^o; un cîntec funerar dedicat lui Anton Diuzi de Hovhannes Ezeghian, p. 30; o poezie de părintele Manuel Ciacciachian cu ocazia alegerii unui părinte mechitarist, pp. 35 V^o-36 V^o).

5. Un interesant studiu despre cuvintul *imaculata*, p. 60 V¹-64, care este un fel de apărare a ritului catolic armean contra denumirii acestuia ca eretic.

6. Note despre cițiva notabili armeni din Abușeri și Calcuta (p. 12).

7. Inscripția de pe piatra de mormint a lui Parsegh Holovi, al cărui cavou se găsește la Roma, în biserica Sf. Maria Egipteanca (p. 56) și pe care autorul îl numește „infectatorul limbii armene“, referindu-se la traducerile făcute de dînsul.

8. Sentința de moarte, cu data de 18 Septembrie 1820, a acelor Armeni cari au năvălit în localul Patriarhiei armene din Constantinopol pentru ca să sară asupra Patriarhului, din îndemnul catolicilor (p. 59).

9. O poezie scrisă la 1-iu Februar 1818 de către Boghos Sebastian, cu ocașia unui zvon răspîdit despre reconstituirea regatului Armeniei (pp. 18, 18 V⁰) despre care voiu avea ocașia să vorbesc într'o altă lucrare, unde voiu aduna dovezile găsite de mine în România despre încercările poporului armean de a-și recăpăta independența.

10. O anecdotă despre Armeanul Șahbaz, fiul poetului Melic-zadê din Khoi, care a scris în limba persană (p. 20 V⁰).

11. Note despre două neamuri arabe numite Beni-Ali și Henadi (p. 24 V⁰).

12. Note istorice în limba turcă despre Vahabiți și despre Egipt (pp. 41-4).

13. Note despre eroii armeni din tragedia lui Corneille *Polyeucte* (p. 66).

14. O poezie scrisă de Boghos Sebastian în albumul fiicii principelui Lucian Bonaparte (p. 67 V⁰).

15. Arta de preparare a văpșei de păr, de o preparație foarte interesantă (p. 15 V⁰).

16. Regule pentru plecarea poștii numite orientală din Viena (p. 17).

17. O statistică din 1818 despre vitele de tăiat vindute (p. 20).

18. Note despre Vartan din Șadah, fiul lui Petru, care a mers pe jos la Roma în pelerinagju, la 1820 (pp. 25, 25 V¹).

19). Despre sentința de moarte a „unei personalități politice turcești (pp. 56 V⁰ 57 V⁰).

Acesta este acel Halet Effendi care prigonă de multă vreme

pe Armenii și pe Grecii din Constantinopol, ajutat fiind de secretarul său evreu Eschel și care la sfârșit și-a găsit pedeapsa la 29 August 1819.

20. Copii de corespondențe (pp. 11 V^o și 27-8), dintre care ultima este o scrisoare, cu data de 19 April 1821, adresată „à Son Altesse Lucien Bonaparte, prince de Canino“.

21. Adrese pentru corespondență, împrăștiate în diferite pagini. Printre acestea sînt adresele principilor, ambasadurilor, episcopilor, etc., printre altele : „à Son Eminence Monseigneur Ignace, Métropolit de Valachie, chevalier de plusieurs ordres, à Pise“.

22. Poesii în turcește, în limba persană, în limba arabă, în grecește, o rugăciune chineză, denumirea zilelor săptămîinii în limba haldeiană, un articol din Coran, note de socoteli, explicații despre monedele vechi și contimporane, etc.

IV.

Caietul lui Boghos Sebastian cuprinde și cîteva articole care interesează istoria Romînilor.

Acstea se referă la o serie de intîmplări petrecute în cursul anului 1802 și despre care Boghos Sebastian trebuia să fie în cunoștință, ca omul de încredere al lui Vodă-Constantin Ipsilanti înainte de prima lui urcare pe tron (1-iu Septembrie 1802) și pe urmă în zilele Domniei acestuia.

Cel mai vechiu document referitor la Istoria României în caietul lui Boghos Sebastian este din Maiu 1802, cînd Mihail Suțu al Munteniei se adăposteste în Brașov și Sultanul Selim dă principatul acestuia lui Alexandru Suțu al Moldovei (pe care Sebastian îl numește „Aleco Sucio“) pentru ca să răpească puțin mai tîrziu amîndouă Principatele de la el.

Boghos Sebastian notează următoarele (p. 75) : „În Maiu 1802, cînd beifului Mihail Suțu, Voevodul Munteniei, i-a fost teamă de prăpădul lui Manaf-Ibrahim (care, cu ordinul lui Pazvant Osmanoglu-Pașa, pornise din Vidin cu 600 de călăreți și trecuse la Calafat și de-acolo, mergînd contra Craiovei, împrăștia pustietate în acest oraș, adecă în Banatul otoman), beiful Mihail Suțu a fugit în Transilvania, în micul oraș numit Brașov. Atunci Sultanul Selim l-a numit pe vărul beifului, Mihail Aleco Suțu, care pe atunci era Domn al Moldovei, ca Domn al Moldovei și al Munteniei în

același timp, promițându-i că, dacă va sluji credincios, în scurt timp îl va numi acolo unde-i va plăcea beifului Alecu Suțu. Însă după trei luni nu numai că i-a luat Muntenia, numind pe beiful nostru Constantin Ipsilanti ca Domn al Munteniei, dar nu i-a lăsat nici Moldova, incredințind Domnia Moldovei beifului Mursal (Moruzi) Alexandru.“

Iată și decretul Sultanului prin care Alexandru Suțu era numit Domn al Moldovei și al Munteniei. Boghos Sebastian pune mai la vale (p. 74 V^o) hati-humaiumul Sultanului, pe turcește, a cărui traducere este: „Tu, care ești Voevodul Iflacului (Valahia) și al Bogdaniei (Moldova), serviciul tău nu se pierde în Împărăția mea; să te văd: guvernează în mod înțelept cele două țeri, pentru ca să-ți dau să conduci, din aceste două țeri, pe aceia pe care tu o preferi“.

A doua notă a lui Boghos Sebastian, se referă la călătoria lui din Constantinopol spre Muntenia, trimis fiind de Domnul „său“ Constantin Ipsilanti. În această notă (p. 10 V^o) spune:

„Aceasta era prima mea călătorie, plecând din Constantinopol. Era a doua oară cind s'a făcut Domn beiful meu Constantin Ipsilanti, fiind numit Voevod al Munteniei la 11 August 1802, și m'a trimis înainte pe mine ca ajutor de caimacam la Banul Iordachi Mavrocordat. Cu mine era de asemeni fratele meu Capriel, (Gavril), celebii Costachi Cozoni, Hagop, servitorul meu angorean, și Gorgic (*sic*) Enachie“.

În altă parte Boghos Sebastian descrie o vizită pe care a făcut-o în 1802, la sfârșitul lui Septembrie, spre Rusciuc în numele lui Constantin Ipsilanti, și despre care scrie (p. 9 V^o):

„La 1802, la sfârșitul lui Septembrie, am ajuns la Rusciuc, pentru ca, din partea beifului meu, Domnul Munteniei Constantin Ipsilanti, să cer bani de împrumut de la Ağa Tersenecli-oglu Ismail. Domnul cerea 500 de pungi de aur de la același Ağa Tersenecli-oglu Ismail pentru ca să poată plăti soldaților solda de trei mii de pungi aur. Această soldă era datoare s'o plătească Muntenia acelor soldați (otomani) cari sînt puși de stăpînire spre a o apăra de muhafizul Vidinului, Pazvantoglu Osman-Pașa, care se revoltase contra Statului (otoman). M'au dus la numitul Ismail-Ağa și l-am convins. Însă el mi-a promis numai 250 de pungi de aur

imprumut, pe care ni le-a și dat. Atunci am scris adevărul Domnului meu, care era în drum spre Muntenia. Cînd a ajuns la satul Sarsîntar din apropierea Sîlistrei, Domnul meu s'a întîlnit cu Tersenicli-oglu și a discutat cu el".

* * *

Pe aceeași pagină este pusă o scriere în limba turcă, pe care Boghos Sebastian a copiat-o, găsind-o numai pe jumătate.

Traducerea acestei scrieri este următoarea :

„Măria Ta,

„Conform prea-plecatei mele scrieri, pe care am trimis-o Măriei Voastre, cînd mă presintam pentru a doua oară cu scrisoarea caimacamului vostru la Tersenicli-zadè, acesta din urmă, chemînd pe administratorul său Chiosè-Ahmed-Efendi și pe sfetnicul său, Manug¹, prin intermediul acestora a promis să dea jumătate din sumă.“

* * *

În altă parte p. (10 V^o) Boghos Sebastian descrie trecerea sa peste Dunăre spre Muntenia, probabil la întoarcerea sa din Rusciuc.

„Septembre 1802. Cînd treceam Dunărea de la Rasova, subașa Rasovei mi-a pus la dispoziție pe un Bediuc-bașa numit Mustafă, care avea cu el patru soldați, pentru ca să ne treacă cu siguranță prin pădurea numită Balta din Muntenia în față cu Rasova și să ne ducă până în satul Piatra [= Pîua Pietrei]. Această pădure era foarte mlăștinoasă și bogată în copaci de brazi. Lungimea păduri, era de două jumătate până la patru oare.“

(Boghos Sebastian notează aici și un cîntec în limba turcă, pe care numitul Mustafă îl cînta în timpul mersului.)

* * *

¹ Acest Manug, amîntit în ultima notă, este acel Manuc-beiu care a fost unul din emisarii întrebuițați la încheierea tratatului din București în 1812, dintre Ruși și Turci. După familie, el se numia Mirzaian, iar numele de botez era Emanoil, pe armenește Manuc. Otelul Dacia din București, odinioară Hanul lui Manuc, se numia astfel fiind proprietatea lui (Biografia lui Manug-Beiu, Viena, Impr. Mechitaristilor, 1890).

De asemeni acest Manug-beiu e acela care a jucat un mare rol de comerciant în aceste două țeri românești și, după cum se spune în biografia lui de Grigore Buiuciu, ed. Academia Română (București, 1914, p. 24), avea dreptul de a cumpăra pămînt în Muntenia, precum chiar cumpăraseră de curînd vre-o cîțiva munți în regiunea Predealului.

Documente diverse.

publicate de N. Iorga.

Adecă eu Șărbana, fămeaia lui Petre Iefeciu, dănpreună cu fe-
 țoru lui Petre, anume Bogdan, dat-am zapisul nostru ca să fie
 de bună credință la mâna dumnealui Mančului măn. (*sic*), pre-
 cum să să știe că i-am vândutu o casă in mahalaoa Bateștii, care
 casă iaste lângă jupân Manole și lângă Drăgan Iefeciul], și o am
 vândut dă a noastră bună voe, nesiliți dă nimine, și cu știrea tuturor
 vecinilor. Și o am vândut dreptu bani gata tl. 5 noi. Și acești
 bani am luat eu Șărbana tal. 4 și eu Mariia tl. 2 și eu Bogdan
 tl. 2, și am dat la bisărică orți 5. Și acești bani care i-au luat
 Șărbana au avut Șărbana casă și o au vândutu Petru, și fiind casa
 dă zeastre. Și, cându s'au făcut această tocmeală, fost-au mulți omeni
 mărt. și mahalacii și preoți dă mahala, care să vor iscăli mai jos,
 să să crează. Și am scris eu popa Dumitru cu zisa lor.

† Eu Șărbana, vânzător.

Ap. 7 dni 7238.

† Eu Bogdan snă Petră, vânzător. Eu Manole vt. mart.

† Eu Mariia, vânzător.

† Eu Dragostin mărt. Eu Gheorghie măr.

Eu Micul ăauș măr. Eu Stan măr. Eu Drăgan Ief. măr.

Eu Staico măr. Eu Ion Lobanțul măr.

* * *

Noi, șase boeri care din gîos sintem iscăliți dat-am cartea
 noastră dumnealui Tomiți biv vt. Spătar pentru că, viind sluga
 Mării Sale Vladul Log. Post. cu luminată cartea Mării Sale Ioan
 Costandin Nicolae Vvd. de ne-au strins la moșia Bercenilor, a
 dumnealui Iordache Crețulescu Vel Vornic, poruncindu-ne Măriia
 Sa Vodă ca să vedem și să căutăm pă unde sint puse pietrele
 hotar moșii Bercenilor după Teleajăn ot sud Prahv. de către moșia
 Cozlaciul [a] Tomiți Spătr., acele pietre stau bine și sint nestrămutate
 din locul lor au nu sint, pentru că, avind Tomița Spătr. mare bă-
 nuială, încă dînd și cuvînt ca acela, zicînd că acele pietre ale
 moșii Bercenilor că nu sint pă la locurile lor, ci este strămutate
 din locurile lor, și din pricina acelor pietre incalcă oameni dum-
 nealui Vel Vornic din moșia Cozlaciului și-i ia dijma făr de
 nicio dreptate. La care noi, după porunca Mării Sale, ne-am
 strins toți la moșia Bercenilor, și au fost de față dumnealui To-
 mița Spătar și Păun isprăvnicelul d. Vel Vorc., încă și alți oameni

bătrîni, și, fiind și carte de blestem a Sfinții Sale părintelui Mitropolitului, făcută cu mare și groaznică afurisanie asupra oamenilor celor bătrîni din Berceni și din Cozlaci, ca cine ce vor fi știind să spue și să mărturisască tot adevărul, atît a pietrilor, cit și a moșii, au din Berceni, au din Cozlaci, deci am mers cu toți dinpreună la acele pietre, pă care d. Tomița Spătr., avînd bănuială cum că s'ar fi strămutat din locurile lor, de unde au fost puse mai dinnainte vreme, și noi n'am găsit nicio piatră strămutată din locurile lor, fără decît o peatră din malul Teleajănelui, mîncînd apa malul, au căzut acea piatră în apă, noi am făcut semn în deal, iar altă piatră ce este pusă în dealul mătcii cei vechi al Teleajănelui o am găsit-o iar în locul ei, numai, fiind strîmbă într'o parte, noi o am îndreptat-o și o am pus-o tot în locul ei. La care găsînd noi pietrile fără de nicio pricină, mers-am iar cu toți pă moșie ca să vedem unde bănueste Tomița Spătar cum că i-ar fi inpresurînd din moșia Cozlaciul. Deci de spre partea d. Tomiți au avut un om foarte bătrîn, anume Radu Moruz din Cozlaci, și au avut și Păun isprăvnicelu dumnealui Vel Vorc. alt om, iar bătrîn, anume Stănilă din Berceni, și așa ne-au arătat toate crivînele cite sînt de Berceni și cite sînt dă Cozlaci. Numai noi am cunoscut pă acești doi oameni cum că nu ne spun adevărul și cu dreptate, ci am mersu în malul Teleajănelui din sus, ca să ne spue și să ne arate matca Teleajănelui vechiu, pă unde este, și am pus de le-au cetit cartea cea de blestem. Iar uncheaș Stănilă din Berceni n'au priimit cartea de blestem, ca să o ia, iar uncheaș Radu Moruz au priimit cartea de blestem și o au luat de au pus-o în capul lui. Și nici pă carte nu l-am lăsat, ci i-am pus de au umplut o traistă cu pămînt și au luat și traista la umere, și ne-am dus tot pă matca Teleajănelui cea veche pînă aproape din susul bisericii Bercenilor, și au rămas un codru de loc tot de Berceni, iar o crivînă ce este pă din giosul mătcii Teleajănelui vechiu au rămas moșie de Cozlaci, să o ție Tomița Spătaru, iar altă crivînă, ce este mai jos, dincoace de apa Teleajănelui, singur unchiaș Stănilă au mărturisit cum că este de Cozlaci, și s'au dat să o ție Tomița Spătar. Iar ispravniceii boerești ce vor fi la moșia Bercenilor treabă la acea crivînă să nu aibă. Iar altă crivînă ce este peste apa Teleajănelui, dincolo, de spre casele Cozlaciului, să o ție iar de Berceni, măcar că acea crivînă așa au mărturisit cum că acea crivînă nici știu că este a Cozlaciului,

nici a Bercenilor, iar, cit pentru dijmă, au mărturisit cum că tot isprăvniciei boerești de la Berceni o au luat. De aceasta au zis Tomița Spătar cum că are cărți și va răspunde. Noi, cerindu-i cărțile, au zis că nu-i sint la pîrlej, iar cu vreme și le va aduce, și atuncea își va căuta. Și, de-i va scrie în cărți acea crîvină, o va stăpîni Tomița Spătar; iar, de nu, să rămîie cum s'au dat, să fie moșie tot la Berceni. Aceasta scriem.

Septvr. 18, 7248, 1740.

Dumitrache Pahrc. Rifoveanu. Iane căpitan ot Trestieni.

Paraschiva Mircescu. Stoica ceaușu ot Ploești.

Radu logf. sin Tănase Post. is. ... din Netoși

Costandin Mustață ot Radovan.

(Copie de la 1832; originalul la „condica casi răposatului boer biv Vel Ban Costandin Bălăcean“ Pec-tea „judecătoriei județului Prahovi“, cu căprioara și cumpăna.)

* *

Eu diac Costandin din Țara Ardealului ot Rășinariu, fiind hi-
rotonit diac de la Vlădica Ardealului, chir Inochentie, care este
uniat cu papiștași, și nevrând eu să fiu la uniia lor și ponturile
care au priimit ei din Bisearica Apusului, am lăsat țara mea și am
venit aici în Țara R[u]minească, la preaosfințitul Mitropolit chir Neofit,
poftind darul preoții de la Sfinția Sa, întâi lepădându-mă din
toată inima mea de toate ponturile unițiilor, și să fiu pînă la
moartea mea al sfintii și săborniceștii Bisearicii a Răsăritului și căte
priimește această sfintă Bisearică Răsăritului priimescu și eu cu toată
inima mea, iar, de m'aș întoarce la aceale ponturi ale unii, să fiu
supt anathemă. 1741, Dech. 11 d.

Eu, diiacon Costandin Ardeleanul ot Rășinariu, cu mîna mea
am scris, și priimescū toate mai sus scrise.

(Așa și alții din Cornățel (Sibiū), din Săcădate, din Porum-
bacul-de-jos, din „Belga“ (Belgrad), din Olteni, din Racovița, din
Petrilca, Bogata, Zoltan, Mucudorf, Beclean, Mișcrac, Ilumbav.)

(Bibl. Ac. Rom., ms. 603, fol. 282.)

* * *

Dat-am adevărată mărturie mē la mîna lui Vasile Pădure ot
Suciavă precum să-i fie de indreptare că eu, cāt am fost preot în
Petie, mulți ani, la dumnealui răpăosatul Costantin Ciudin Med.,

nice odată nu m'au trimis nice să-i vând moșie, nice să-i eu bani de undeva, nice să-i duc bani undeva, să dau pentru vre-o datorie. Așe știu și așe mărturisăscu. Și pentru credința am și iscalit. Silevestru proeg. Sântilii.

Let. 7268, Iul. 10.

(Bibl. Ac. Rom.)

* * *

Catastih de toate lucrurile mișcătoare și nemișcătoare ale sfintei mănăstiri Znagovul ce s'au luat din seama dumnealui căpt. Grigorașco Miinescul și s'au dat în seama egumenului chir Parthenie după cum înlăuntru arată; Apr. 17, 1782.

Și o „psaltire scrisă cu mâna“. Un Mineiu slavon ms. „Carte fără nume scrisă cu mâna, Mineie scrise cu mâna“, „Carte a lui Hrisanth, Patriarh Ierusalim, greč. i rum., acathistier hirografu“. Moșii: Znagov, Mușăteasca, Cărciumarii, Negovanii (otaștină), Boldeștii, Dălbantul, Răsturnații, Sineștii, Drăgoeștii, Dridovul, Pereaștii, Periasca, Cuneștii cu Răzeanca, Spașovul, Brăgăreștii, parte din Trăstioara, muntele Babeșul, muntele Zănoaga.

(Bibl. Ac. Rom., ms. 727.)

* * *

Zapeii ce sântei orânduți de dumⁱ Sul. Iancul Miclescul, tovarășul meu, pentru strănsul carălor împărătești pe 15 liud scutelnici a dum. Clucer. Zoiții din satul Voineștii, să nu-i supărați întru nimică, nici la cară, nici la altele, fiindcă are salgocardie pre-Înnălțatului feldmarșal, cu tărie ca să nu fie supărați întru nimică, iar căți vor treci piste acești cinsprăzăci oameni veți împlini de la acia cară și alte rândueli, și veți urma pentru acești 15 oameni după izvodul ce este la oamenii dumⁱ Clucer. Zoiții.

...Stol.

1789, Iuni 3.

(Bibl. Ac. Rom., 3258, fol. 198.)

* * *

1796, 10 Iunie. Hotărnicie la moșia Băleanca (Ilfov), a lui Gheorghe Mănciulescu, „ce o are luoată de la sfânta Mitropolie cu schimbu“. „Pe din sus să injugă cu altă moșie a dumnealui dă moștenire, ce să cheamă iarăși Băleanca, iară pe din jos cu moșia sfintii mănăstiri Stavropolios, și, fiindcă aceste doo moșii

alăturate au tot un nume: Băleanca, și cea dă moștenire este hotărâtă și înpietrită, iar aceștia nu i să știe suma stănjenilor, după luminată poruncă, prin bămbașirlăcul lui Soare vt. portar, am mărșu la numita moșie, unde fiind față și lamandi, fratele și vechilul părintelui Pogonianis, și un preot anume Păun i un Bratu isprăvnicelu, brat popa Păun, ot satul Codreni, am cercetat hotarele, atât prin oameni bătrâni cu știință, cât și prin dovedita veichea stăpănire, și am pus sfoară ...Zăgazul Mănăulescului... Sforându-să iarăși până în piatra ce deosăbește această moșie Băleanca... Drumul ce merge la satul Suhatul... Până în Drumul Sări“.

(Copie din 1834.)

* * *

C. 1820.

Cu părintească dragoste,

Iubite nepoate Răducane,

Eu, aflindu-mă în județul Gorjului pentru moartea copilului celui mare al gineri-mieu, dă unde Ț'am și scris, și dă nu vei priimi până acum, dar negreșit trebuie să priimești cu Niță vezeteu, cumnatu lui Drăghicean și, astăzi sosind, sântu aici acasă, imi dete domnu grefieri o scrisoare de la d., în care văz că-mi cei o chizășii ca să dau prin du. cestui ordineri, la care îți răspunzi că, luând vorbă cu d. frate-mieu Ghifă, dau dum. răspunsu că nu să amestecă, că dum. nu-i scrii nimic. Eu iar și singur stare dă sute dă mi dă lei, precum cei d. să dau chezășai, nu am. Apoi cum să spui minčuni că lumea știe! De aceia și nu putui să dau astfel de chezășie, mai vartos văzând că au trecut și vremea sorocului dă cinci zile care ai avut cu acel obraz. Că eu n'am fost acasă. Și d. să nu aibi nicio supărare pentru adasta, căci trebuie să ai dreaptă judecată; că eu am numai o puțină rămășiță dă stare (?); apoi cum poci să dau chezășei pă dooă sute mi lei? Nu poci să o fac, să-mi las copii incurcați. Iar d. să faci bine să scrii și frăține-mieu, dă va face trebuință, rugindu-l ca noi amândoi să dăm o chizășai simlă (*sic*), iar nu pă stările noastre. I-am spus că acum ești om zdravăn și ai purtări bune și cu bun haracter și că nu crez să ne faci vre [o] rușine sau dărăpănare, și n'au vrut să mă asculte; încă mi-au mai adăogat, arătându-mi și un răvaș al d. dă lei 200, zicând că, dacă ai fi om

cu haracter, bani ai avut în mână, și dă ce nu i-ai trimis, că și altă [dată] să aibi credet? Ci scrie-i precum zic și, unindu-ne amândoi, să dăm o chizășai pă niscaiva bani ce vei strica din slujba încredințată: să ne feriască Dumnezeu dă a avea acest gând ca, purtându-te cinstit, să innaintezi la altele mai mari și noi să ne fălim cu d., că ești om cu haracter; că purtările bune este cinstea omului; că acum nu ești copil, ci te afli în vîrstă. Pă mine mă cunoști că vre-o... (rupt).

[Vo:] Iubit nepot d. d. Răducan... la București.

* * *

Plecăcune.

Cocoane Tănase,

Nu am putut veni să ne întâlnim, și nu știu la ce au rămas pricina dintre Vasile cu d. ceauș Dinu și cine să însărcinează a plăti banii arenzii moșii soru-mii Odaia Mančului pă tl. 1831. De care cu plecăcune mă rog să am cinstit răspuns la aceasta spre știință-ni, rămăind.

Iulie 4.

Plecat dumitale între slugi

Ioan Periețeanu.

Cu frățescă dragoste mă inchin dumitali.

Frate, am arătat dumitale că Vasile are a răspunde bani arenzi, ca unul ce să-și încarcă la socoteală cu dinșii, fiind casa acestor moșii. Dumv., unde ați așteptat atita vreme, mai aveți îngăduială puține zile, și vă veți căpita dreptul. Și spre știință ține răvașul acesta sau vino la 9 ceasuri să-ți dau chiar răvaș al lui Vasile. Ascultă-mă și pă mine, că nu numai nu vei greși, dar nici vei păcătui cum unii cu cei care apururea să țilesc (*sic*) în rele. Că binele îl capăți omul mai anevoie, iar riu ori în ce ceas va voi. Iar sint fratele dumitale și slugă.

Iulie 4.

* * *

Cu plecăcune,

Răvașu dumitale am priimit și ce le scrii am văzut. Am spus și părintelui ce scrii. Mult s'au mirat și părintele de dum., că ești evlavită, dar nu și cu lucru, că Țigani dă la moșie. Cu știrea noastră este că dum. Ț'ai vândut moșia și n'au la ce să dea Țigani acolo. Iar că ne'i făcut de avem și cu părtașii dă moșie

ai dumitale pricină, dum. să tragi păcatu ! Fiindcă, la măsurătoarea ce i-ai făcut cu hotarnic, ne'i dat partea dă moșie de spre Sluger Alexandru, și acum vedem că ne dai în altă parte, unde au vândut Țigani toată iarna pădurea. De aceia i-au gonit, că Țau fostu vorba la tocmeala moșii ca să șază Țigani numai până în toamnă, și ei au șazut toată iarna, și noi, fiindcă ne'i dat partea de moșie de spre Sluger, nu i-am supărat, iară acum, fiindcă ne arăți partea ceialtă, unde șădea Țigani, de aceia și noi i-am gonit ca să nu mai tae și duiele (sic) ce au mai rămas, până să va hotără. Că te tragem pân judecăți, dum. ești pricină, că nu întâi te'i împărțit cu dăvălmași, ci întâi ne'i vândut și pă urmă ai început să te inparți cu dăvălmași, și noi nu știm unde sântem, și apoi mai cei și bani. Nu este indestul că ai luat o grămadă dă bani : descurcă-te și ne dă lucru curat, și, de va fi să-ți mai dăm bani, să-ți mai dăm ; noi nu ne punem în pricină ; numai să avem pă ce să-ți dăm. Că zici că vei să te jeluiești pentru noi la Domnu și la arhierii, slobodă ești. Noi știm că nu Țam făcut nimica, și noo ne-ar părea bine să te jăluiești, să ne esă și noo dreptatea. Pentru dumnealui coconu Tănăsie Nanoveanu, bine că s'au dus să descurce, dar, de o da Dumnezău să să curme pricină, să fie pace, ca toți să rămănem odihniți.

835, Mart 9.

Al dumitale de bine voitor,

Elisei monah, iconom Cernechi.

[V^o :] Cinstitei dumnei cocona Marica Mănăleasca cu plecăcune.

* * *

Moșia Odaia Mančului din județul Ilfovului am luat-o în arendă de la dumnealor cocoana Marica Mănăleasca, cocoana Chiriachi Borăneasca și casa răposatului Gheorghie Mănălescul pă cinci ani, adică de la lt. 833, Aprilie 25, pină la lt. 858, Aprilie 23, avind a o stăpini și a-mi folosi din toate rodurile aceștii moșii după condițiile de mai jos, adecă :

1-*iu*. Am a lua dijma din toate semănăturile i din finețe, după pravilă și Organicescul Regulament, fără însă a zmăcina cu mai multă cerere pe lăcuitorii ce să vor hrăni pe această moșie.

2-*le*. În sohaturi sint slobod a pune oricite vite vor voi și ori de ce felurime, avind însă îngrijire ca pădurea să fie apărată de stricăcunea caprelor.

3-lea. Am voe a luoa havaet după vechiul obicei, sau precum mă voiu putea învoi de la streinii lăcuitori ce își au odăile și stupinele pe această moșie.

4-le. Sint slobod a clădi pe această moșie oricite circiumi voiu cunoaște că sint de trebuință și ori în ce loc voiu găsi mai de cuvînță, avînd voe a tăia din pădurea dumnealor oricite lemne vor fi trebuințoase pentru clădirea acelor circiumi, precum și a orice alte lucruri voiu voi a clădi cu a mea cheltuială, care acestea la împlinirea sorocului de cinci ani au a rămînea pe seama moșii, fără a pretenderisi un ban măcar spre dăspăgubire.

5-lea. Pădurile au a fi nesupărate, afară numai din lemnele ce imi vor face trebuință la facerea acareturilor, și, pentru trebuința focului casii mele de acolò, sint slobod a tăia, iar mai mult nu.

6-lea. Fiîndcă m'am făgăduit a aduce de aiurea oricite familii voiu putea și a-î așaza pe această moșie, de va sta însă mijloc, atunci am voe a mă folosi cu dinșii, dar pentru trebuința acelor clăcași, adică împrejmuiri și case, cit și pentru foc, sint slobod a le da din pădure pari și nuele, însă acestea am a le face prin știrea dumnealor, ca să le dea loc hotărit, de unde să să ajute în tăerea acestor lemne.

7-lea. Vitele cocoanii Marichii Mănăuleascii cele de acolo au a fi nesupărate pentru pășune pă izlaz, fără a intra în livezile poprite de mine; însă dumneaei nu este slobodă a cumpăra alte vite și a le aduce pe această moșie. Asemenea și odaia dumneaei, unde îi lăcuesc țeranii, precum și ei au a fi nesupărați din parte-mi întru nimic, avînd a îngriji ei numai pentru trebuința casii numitei, carea este asemenea slobodă a face cu a dumneaei cheltuială cinci cară fin de mălură i griu, porumb, in și fasole, numai pentru trebuința casii dumisali, iar nu mai mult.

8-lea. Casa ce zic numiții că este pă această moșie a dumneaei cocoanii Mariciei Mănăuleascii, însă dărăpănată și stricată, de-mi va face trebuință pentru a mea șădere acolò, am voe a șădea într'insa, și ce voiu drege, să rămie pe această moșie.

Drept acestea toate, precum și Țiganii ce să află acolò nu sint volnici a să amesteca pă această moșie intru nimic, fără decit la acele trebuințe, m'am învoit cu dumnealor a le da pe tot anul cite lei 2.350, adecă dooă mie trei sute cincizeci, pe cari i-am și răspuns acum înnaite în miinele dumnealor pe următorul an 833, Apr.

25, și până la viitorul April 23 cu leat 834, iar pe ceilalți ani înainte să am a urma tot asemenea, însă cu zece zile înaintea Sfantului Gheorghie, iar, nerăspunzînd, atunci sînt slobozi dumnea-
tor a o da altui arendaș. Pe aceste temeieri dar am voe a o stă-
pini în bună pace și de nimini supărat, folosindu-mă de toate
rodurile acestii moșii pînă la sorocul de mai sus pomenit de cinci
ani, avînd însă priveghiere asupra hotarelor acestii moșii ce mi
să vor arăta de către omul dumnealor, a nu să călca de către
vecinii răzași, cînd atunci să am a da de știre dumnealor, spre
a-și căuta dreptul cu aceia. Și pentru siguranție s'au făcut dooă
asemenea contracturi supt iscăliturile amîndurora părților, dindu-să
unul la mina altuia, ca să-și aibă toată puterea și tăria pînă la
împlinirea sorocului. 1833, Aprilie 23.

Κωνσταντίνος Πάπας.

• • •

Cu plecăcune,

Cocoană Maricuțo. Nu-mi pare rău de dumn., ci d. logt. Io-
niță, că știe bine porunca în scris, atât a Mării Sale lui Vodă,
cât și a cinstii Mari Logofeții ce s'au dat pentru pricina d. Pa-
harnicului Olănescu cu episcopiia Rămnecul, ce să trăgănează
prin mari valuri de la 1820, de 14 ani, până în zioa de astăzi,
tot nesupunere sălnică și, după ce, din poruncă, s'au făcut ho-
tărare și în lipsa sa de la tribunal ca să stăpânească Pahrc. Olă-
nescul întocmai după hotărnicia mea, care anafora s'au trimis
la tribunal Ilfovul ca să i-o dea, rugănd și pă dumnealui Pitarul
Dărzeanul ca să meargă singur să ia raspiscă și apoi după aceia,
în soroc de opt zile, după regulament, de nu să va arăta vechil
cu sineturi, să merg să puu pietre, cine ar zăbovi, păcatele mele,
pe aici în cheltuială și în prăpădenia enteresurilor mele!

Am luat atunci, la 820, trei mite de lei, dar vai de pielea
mea! Cu oameni îndărătnici și apoi păstori ai norodului care dă
bună pildă! Numai de aceste tiranii nu mă vei mai vedea ho-
tarnic. Isprăvindu-mi rămășițele cu jurământ, îți zic: și fii îngă-
duitoare până voiu veni, daca nu-mi trimiți nici aicea invoială,
să mi să facă greșală.

Coconului Alecul mă închin ca un frate, și sânt
sluga și fratele dumv.

Medăr. Ioan Giurescu.

835,

Ghenar 18.

[Vo.:] Cinstit mie ca o soră, dumnei cocoani Maricuței Măn-
čuleasca, cu frățească dragoste,

La Batiște, de la Slatina.

* * *

Cu părintească dragoste.

Cocoană Maricuță. Tot mijlocu l-am făcut pentru bani, de am găsit ca să fie să dea bani pă deplin. Că acești bani, cind să va inumăra, nu o să să incumete nimini între mine și între dumneata, ci o să fiie și obraz cinstit cind să va inumăra bani aceștia. Ci eu te rog pă dumneata să nu umbli dumneata sfatu altura, ci te rog silește-te pină am găsit și eu bani: nu mă tot întoarce incoace și incolo, că eu nu sint ca părintele Iliseiu, să mă porti incolo și incolo. Ce eu, cind am vorbit vorba, să fiie vorbă. Nu mă prelunghi cu acest fel de prelungeală, că, zăbovind dumneata bani, mult poate să să îndărătnicească și acel ipochimen care este făcător de bine ca să mă împrumute, pentru că (este) totdeauna este bine să să bată feru pină este caldu; iar, mai zăbovindu-te dumneata și neaducind hotarnici pină sint și eu gata, iar noi zăbovindu-te dumneata cu vre un fel de socoteală a dumitale, să nu fii vina mea, că eu m'am silft în tot chipul pentru mila dumitale, că te-am văzut plingindu, de am găsit bani; iar dumneata, nesilindu-te, să nu fiie vina mea. Iată îți trimiseiu și căruță după cuvintu meu. 835, Iul. 30. Meletina, starița schitului Pasărea.

* * *

Contract.

Prin care îmi inchiriează dumneaei cocoana Marica Mănčulescu casăle ce le are în mahalao Batiști în curs de un an, începându-să de la Sf. Gheorghe, lt. 845, Aprilie 23, și până iarăși la Sf. Gheorghe viitor, lt. 846, Apr. 23, supt condițiile următoare:

1-îu. Cășăle le iau cu chirie cu tot coprinsul lor, adecă cinci odăi sus, din trei, sint zugrăvite și trei jos pentru slugi, deosibit cuhne, șopron, grajd, cu toate trebuinčoașăle lor, i cuptori, adecă uși, ferestri, broaște și ă. l.

Iar, de spre sobe, de și să află în toate casele, însă dacă vre una dintr'insăle nu va fi bună, să fie datoare dumnei a o face, precum și orice alte din cite să zice mai sus.

2-lea. Dacă eu în cursul anului în trecere voi voi ca să fac cevași or meremet sau din nou spre îmbunătățirea și înfrumusețarea caselor, pentru a mea plăcere, cheltuiala ce voi face va priivi pă seamă-mi, iar la împlinirea sorocului să rămie pă seama casii.

3-lea. Mă îndatorez a ținea curățenia în tot coprinsul casii, a avea mare îngrijire de foc, de coșuri, ca să fie totdeauna măturate, precum și toate sculele casii, și să îndeplinesc toată stricăciunea sau paguba ce să va pricinui.

4-lea. Chiria pentru aceste case m'am învoit cu dumneei ca să-i plătesc șaptezeci și cinci galbeni împărătești pă an, care preț l-au și răspuns acum înainte.

5-lea. Iarăși mă îndatorez ca la împlinirea sorocului de un an, de voi vrea ca să mai țin aceste case, să înștiințez pă dumnei cu doaa luni mai naintea sorocului și, învoindu-ne, vor rămiea iarăși pă seama mea și, pentru ca să să păzească această tocmeală, s'au făcut doaa asemenea inscristuri, iscălite de amindoaă părțile, priimind fieștecare inscristul în parte-și.

BCU Cluj / Central University Library Cluj 1845, Apr. 23.

I. Cîmpineanu.

DĂRI DE SAMĂ

Preotul Nicolae M. Popescu, *Exerciții de paleografie românească (scriere chirilică)* [București, 1932].

Fericită alegere de pagini chirilice tipărite și de acte, precum și de inscripții și scrisori manuscrite.

* * *

Gherman Pântea, *Rolul organizațiilor militare moldovenești în actul Unirii Basarabiei*, Chișinău 1951.

Aceste citeva pagini au interes nu numai prin amintirile autorului, fost șef („director general de războiu“) al oștirii basarabene, dar și prin multele documente inedite care le întovărășesc pe acestea. Se face dreptate unor factori prea răpede uitați, cum e cazul cu Manuel Cateli (p. 14). De semnalat întâlnirea cu Chereșchi (p. 22 și urm.). Tot așa descrierea zilei de 20 Octombrie, a adunării soldaților basarabeni, zi pe care autorul o numește, mișcat, „serbătoarea serbătorilor“. Pe paginile 72 și urm. se în-

fățișează tristul episod al desarmării și arestării voluntarilor ardeleni la Chișinău. Se dau și declarații rusofile ale lui Take Ionescu (p. 86).

* * *

Vasile Cîrlova, *Poesii, ediție îngrijită de prof. Ioan Negoescu*, Tîrgoviște 1931.

Cu o introducere, o schiță biografică (se dau știri asupra morții, de o răceală după bal) și o bună bibliografie se reproduc vestitele elegii în care Vasile Cîrlova a cuprins, în forme clasice, rîvnicurile patriotice ale epocii sale. Versurile copilului mort la douăzeci și doi de ani și înmormîntat în uniformă unei țeri care se trezia la o nouă conștiință național-militară mișcă și acum.

De sigur că în inspirația lui Cîrlova e un amestec din Volney, în „Ruinele Palmirei“, și din vechiul spirit pastoral italian ca în *Pastor fido*. Adesea valul strofei e de o lamartiniană dulceață.

Acum vre-o douăzeci de ani se oferiau spre vînzare scrisori de-ale lui Cîrlova. Mi se pare că d. Munteanu-Rimnic mi-a vorbit de ele. Unde vor fi fiind acum? ity Library Cluj

* * *

C. I. Băicoianu, *Istoria politicei noastre monetare și a Băncii Naționale*, vol. I, partea I, București 1932.

D. C. I. Băicoianu stringe din toate părțile, cu mai puțină critică pentru trecut, materialul pentru istoria politicei monetare la noi, ca să ajungă apoi—mult mai târziu—la Banca Națională.

Retragerea coloniștilor romani la munte e acceptată încă de autor (p. 19), ba chiar întemeierea principatului muntean prin „descălecători“ (p. 22). Tot așa crede și în „tratatele“ încheiate de țerile noastre cu Turcii (pp. 33-5). „Pravilele“ noastre n'au nimic propriu al lor, ci sînt traduceri, deci neexpresive, ale legăturilor bizantine (v. pp. 36-8). Călăuzit de dd. Nistor, Moșil și Zane, autorul observă însă în genere destul de aproape adevărul. Se reproduc în întregime și multe documente din culegerea lui V. A. Urechîă, care, revăzute și înzestrate cu table, ar fi de un și mai mare folos.

De la Regulamentul Organic, firește, expunerea, întovărășită și de multe acte inedite, are altă basă și altă valoare.

Interesant izvorul raportat de „Frankfurter Zeitung“ despre intenția lui Mihai Sturza de a bate monedă; el s'a grăbit s'o

desmintă (după Hurmuzaki, *Supl.* I⁴, pp. 113-4, la pagina 117, nota 1). Era vorba de „pietre de greutate monetară pentru întărirea tuturor monedelor forte primite de Vistierie“ (pp. 116-117), „de piatra galbenilor“ (p. 119, nota 2). De aici, pentru vocabulariu, „a trage supt piatră“, „a trage la dram“ (pp. 120, 122); și „galbeni lipsă din piatră“ (p. 134, nota); „drămuirea galbenilor împărătești“ (p. 137, nota). Se mai zice: „a aiarladisi“ de acela care a luat în arendă „aiarul“ (*ibid.*). La Șăineanu, *Influența orientală*, este substantivul, dar nu și verbul.

Interesantă petiția din 1848 (p. 146, nota) pentru marea porție, semnalată și de d. Băicoianu, a negustorilor romini. E o mișcare a obștii negustorești contra celor cițiva „toptangii“ (p. 149, nota 1), doritori de a specula cu moneda scăzută din țară. Urmează după revoluție măsurile luate de Lüdgers (nu „Liders“), comandantul armatei de ocupație (p. 153, nota). El impune un anume curs al monedei rusești, și ceilalți ocupanți, Turcii, în legătură cu lefile soldaților otomani, nu admit nicio scădere a unor anume monede. Negustorii protestă pentru cursul inferior impus de Stat la casele sale (p. 160, nota 1). În comisiunea de cercetare e și intemeietorul firmei Resch (p. 165). Cu voia Constantinopolului se ajunge apoi la noul curs. Cu acest prilej se constată oficial că „folosul jocului monedelor era numai în favorul unei minorități de oameni vicleni“ (p. 171, nota 1). Se consideră acești mari importatori ca niște profitori pe nedrept, cari nu merită cruțați (p. 174). Resultatul e că se aduc din străinătate monede de o mai mică valoare, „creițari și firfiricii“ (p. 173). Contra părerii lui Șăineanu (I, p. CCXLV) se pare că firfiricii, ca și creițarii însiși, nu sînt de origine orientală.

Capitolul IV se ocupă de încercările de a organiza bănci și de situația legală și socială a zarafilor (plânșele după desemnuri de Poitevin-Skeletti, bine concepute, n'au valoare istorică). De și n'am găsit zarafi înainte de secolul al XIX-lea, de sigur că breasla e „cu mult mai veche“ (p. 207). În ce privește împrumuturile în străinătate, nu trebuia să se uite încercarea, de la 1823, a lui Ioan Sandu Sturza, Domnul Moldovei, prin Ioan Cananău (v. Hurmuzaki, X, p. 235, no. CCCVI; p. 241, no. CCCXIV): era vorba de un împrumut la Evreii din Liov sau din Brody; David Münz și Michel Nathan fiul, din ultima localitate, se întoarseră de la Iași fără rezultat (*ibid.*, p. 256, no. CCCXXXVII). Pentru afacerea

Nulandt în Moldova erau de întrebuițat ale mele „Documente Știrbei“.

În capitolul V se prezintă subiectul pentru epoca lui Vodă-Cuza (nu „cuzistă“). Se relevă pentru prima oară argumentele lui Vasile Boierescu pentru moneda națională (e și întâia preocupare numismatică). Thibault, întrebuițat la pagina 230, e Thibault-Lefèvre, pe care l-am semnalat în această revistă: titlul nu se dă complet.

Epoca lui Carol I-ii până la 1877 cuprinde capitolul VI. Al șaptelea și al optulea se ocupă de criza pe care a provocat-o războiul de independență. Expunerea poate părea cam scurtă. Cu al nou-lea capitol se revine la 1859 pentru a înfățișa „mișcarea bancară“. Nota 1 de la pagina 319 arată că lucrarea a fost publicată înaintea cărții d-lui Émerit despre Victor Place. Ea cuprinde însă un meritat omagiu adus memoriei inteligentului sfătuitor al lui Cuza-Vodă, spiritului de o precisiune francesă atât de remarcabilă. Primele propuneri de Bancă Națională, venite de la Francesi, Germani și chiar Poloni, pp. 334-5. Se arată și dezvoltarea ideii Creditului Funciar rural: cu acest prilej iese la iveală remarcabila figură a lui A. D. Holban, care ar merita de sigur, o cercetare. Vrednic de atenție și scrisorile lui I. C. Brătianu către P. Mavrogheni (p. 341, nota 1).

Se prezintă acte justificative.

Volumului i se adaugă nu mai puțin de cizeci și nouă de planșe, foarte frumoase, cuprinzând toată seria monedelor naționale sau usuale la noi, de la obiectele preistorice la biletul Băncii Naționale (la pl. I se puteau da secerile; explicațiile de la pl. XVII sint complet amestecate; și foarte multe greșeli de tipar: Maronini-Marosini, Prinli-Priuli).

* * *

Sébastien Charléty, *Histoire du saint-simonisme (1825-1854)*, Paris 1931.

Foarte frumoasa carte a d-lui Charléty, rectorul Academiei din Paris, apare în a doua ediție, completată și împodobită cu foarte frumoase planșe.

E istoria, scrisă cu măiestria literară a unui bun roman, a unor tentative nobile de completă reformă a societății prin ajutorul științei și supt supravegherea celor ce știu, uniți într'o tovărășie

sufletească în care munca să fie alături cu gândirea. De la ideile, mai curînd vașii, ale lui Saint-Simon, „urmașul lui Carol-cel-Mare“, rivalul lui Napoleon, divinizat după moarte, se trece la desvoltările lui Enfantin, la rezultatul meditațiilor, în fond foarte serioase, ale unui grup de ingineri și alți intelectuali ai timpului. Se va ajunge pe două căi deosebite la două feluri de rezultate. Prin misticismul romantic la o religie nouă, cu un „Tată“, cu așteptarea „Mamei“, o nouă Maica Domnului, menită a regenera omenirea, la exhibiții ciudate, răpede considerate ca ridicule, cu haine țărătești, cu inscripții pe piept, cu coruri naive și cu planurile imensei catedrale noi după forma trupului uman. Iar, pe de altă parte, prin dorința de creațiune a celor capabili, la ideea canalului de Suez și a canalului de Panama.

Oamenii de mare merit, ca Auguste Comte și Lesseps, au trecut pe acolo și, după eliberarea din fantasmagorie, au păstrat ceva din „doctrină“ sau din avînt. Și alții cari n'au fost la Mênilmontant, în celebra colonie, au luat de la saint-simonieni iubirea pentru clasele muncitoare și sensul de solidaritate socială care, poate, fără acești visători nu s'ar fi impus.

* * *

Antoni Prochaska, *Lauda sejmikowe halickie, 1575-1655* (formeză vol. XXI) din „Akta grodzkie i ziemskie z Archiwum Ziemińskiego we Lwowie“, Lvów 1931.

Volumul editat de d. Prochaska are numai hotăriri de caracter local din „seimurile“ Haliciului, cele mai multe în limba polonă. E vorba de contribuții militare la deosebitele expediții. Ele se referă mai ales la războiul cu Cazacii, la cel pentru prima împărțire a Poloniei și la conflictul cu Turcii în epoca lui Sobieski.

La pagina 169 (an. 1660) se pomenește Constantin-Vodă Șerban, „arte et dolo Palatinatum ambiens“, stînd în așteptare la Mohilău. Hotarele moldovenești la pagina 179. Pentru Tatari și Moldoveni la 1667, p. 252. Refugiații moldoveni în 1678, p. 417. Pasagiile relative la Moldoveni sînt, de altfel, multe (v. p. 522). Indexul de lucruri e foarte larg.

* * *

Grigore Tabacaru, *Bisericile Bacăului*, Bacău 1952.

Scurte însemnări, care pot servi ca indicații și sugestii.

* * *

Paul Perdrizet, *L'„Incantada“ de Salonique (Musée du Louvre)*, extras din „Monuments et Mémoires de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres“ din Paris, XXXI, Paris 1951.

După înfățișarea condițiilor în care au fost strămutate la Paris, în Muzeul Louvrului, statuile care ornau casa „fermecată“ din Salonic, d. Perdrizet, comparînd-o cu o operă analogă din Tudela (Tutela romană) și cu altele, caută a-i fixa caracterul.

* * *

J. Gay, *Un siècle d'histoire italienne. Les deux Romes et l'opinion française, Les rapports franco-italiens depuis 1815*, Paris 1951.

Aceste cîteva articole de revistă, revăzute și adăugite, ale învățatului medievist, care e însă și un perfect cunoscător al Italiei din toate timpurile, formează o foarte instructivă carte de politică actuală.

Se începe cu atitudinea lui Edgar Quinet cu privire la Italia. Se trece la puțin cunoscuții Louis Doubet și Eugène Rendu (1846-59), arătîndu-se, după opiniile anticlericalului, și ce credeau despre Italia și soarta ei scriitorii catolici de căpetenie ai Franciei, Lacordaire, Ozanam. Se dau extrase largi și interesante din corespondența lui Doubet. Rendu a colaborat la cunoscuta broșură, *L'empereur Napoléon III et l'Italie*. Un alt capitol fixează frumoasa figură a Cassinesului abate Tosti, „conciliatorul“. Al patrulea capitol e mai „politic“: el tratează despre situația Sudului italian față de unitatea națională. Frumoasa sintesă care se prezintă aici arată pe istoricul raporturilor dintre Italia-de-Sus și Imperiul bizantin.

Se recunoaște și experiența personală a țerii și a rasei, în cîteva pagini foarte frumoase. La Bari au fost vre-odată Ruși (p. 134), cu toate darurile venite și de la Moscova moaștelor Sfîntului Nicolae?

A doua parte cercetează raporturile italo-franceze de la 1815 înainte. E întăiu o analiză atentă a mărturiilor opiniei publice franceze față de lupta de eliberare a Italiei. Foarte interesantă e atitudinea Italianilor, a poporului, față de războiul franco-german din 1870. La început strada cerea violent intrarea în războiul alături de Germani. Dar după desastru Victor Emanuel rostește față de Thiers aceste frumoase cuvinte: „Dacă puteți să-mi dați cuvîntul că eu cu cei 100.000 de oameni ai miei voi scăpa Franța, eu merg“. Intrarea Italiei în alianța austro-germană e explicată prin venirea la putere în Franța a conservatorilor, par-

tisanii ai puterii temporale a Papei și prin sentimentul de izolare italian în împrejurările din 1877-8. Bismark însuși se făcu a sprijini pe Papa ca să smulgă adesiunea. Amintirile personale ale autorului sînt prețioase pentru ce s'a petrecut de pe la 1890 înaintea. La pp. 202-3, comunitatea latină e și de rasă și mai ales de suflet, format prin geniul unor limbi organizate în același chip.

La urmă, observații asupra păcii cu Sf. Scaun încheiată de d. Mussolini.

* * *

Jérôme Carcopino, *Sylla ou la monarchie manquée*, Paris 1931.

D. Carcopino înoiește figura lui Sulla, înlăturînd prejudecata că el vorbea în numele unei „nobilimi“ căreia numai într'un anume sens poate fi socotit că-i aparținea. Și d-sa vede în marele Roman pe cineva care „fusesse învățat de frecventarea Elenilor și de experiențele războiului cu Mitridate“, pentru „a încerca să implinte în Italia autocrația marilor monarhii orientale“ (p. 43). Și d-sa vede în „coloniile“ lui centre de acțiune civilisatoare (p. 61). Reformele lui sînt cercetate până în ultimele amănunte. În cei douăzeci și patru de lictori, în baterea monedei de aur, de și la început fără chipul său (p. 82), dar cu „M. Sulla, imperator iterum“ (mai fuseseră casuri) și, de la un timp, fără a menționa decretul Senatului, în luarea atribuțiilor de augur se arată intențiile lui „regale“. Foarte frumos capitoul despre „Sylla divinizat“, cu presintarea invasiei ispititoarelor credinți asiatice, ridicînd pe om însuși la nivelul divinului. Se adaugă statuia lui călare și jocurile de o formă nouă. Celelalte capitole privesc legăturile și faptele politice ale dictatorului. Morteia lui Sulla e pentru întâia oară curățită de legendă: ea-l prinde la capătul unei noi și puternice activități între veteranii al căror fericitor și stăpin era. Splendid e presintată ceremonia de inmormîntare.

În conclusie, da: opera lui „tindea la adaptarea Romei, prin monarhia universală, la imensitatea teritoriilor ei și la diversitatea maselor ei populare“ (p. 241).

* * *

Athanasie Mironescu, fost Mitropolit Primat, *Istoria mănăstirii Cernica*, Cernica, 1930.

Cărticică scrisă cu multă rîvnă de fostul Mitropolit Primat Athanasie, încetat din viață dăunăzi.

Se înșiră mănăstirile mai vechi, se arată legăturile cu mișcarea lui Paisie. Numele prim al Cernicăi era „mănăstirea de la Grădiștea Floreștilor (de-jos)”. Se dă descrierea clădirilor și a împrejurimii lor. Cernica și Chiajna Știrbei, cu copiii, Neacșa și Calea, sînt ctitorii. Se încearcă biografia lor și a familiei. La 1608 se pregătea viața mănăstirească. Capitolul V dă lista egumenilor. Cel următor pe a dăruitorilor. Se arată ce lucrări s'au făcut în mănăstire.

La 1781 se reface mănăstirea de starețul Gheorghe (se întrebuițează și inedite). Urmează șirul egumenilor.

Anexele cuprind multe și prețioase documente, unele inedite, începînd cu anul 1608.

N. Iorga.

* * *

Jaroslav Müller, *Naši rumunští sousedé* („Vecinii noștrii romîni“), Praga 1332 (extras din revista „Moderní stát“, anul IV).

În această broșură d. Müller schițează în linii generale cea mai veche pagină din trecutul istoric al Romînilor, basat pe părerile celor mai moderni cercetători romîni. Vorbește în special despre Daco-Geți.

Autorul arată cum ținutul ocupat astăzi de poporul romîn corespunde exact teritoriului ocupat de strămoșii lui daco-romani, al căror centru era Ardealul; de aceea poporul romîn de azi are dreptul să fie stăpînul acestui Ținut daco-geț. Țeranul romîn de azi este exact Dacul de acum două mii de ani.

Istoria poporului romîn ca popor daco-geț începe din secolul al VII-lea a. Chr. cînd Grecii au început să colonizeze Apusul Mării Negre, introducînd odată cu coloniștii și cultura și civilizația greacă, peste care se suprapune influența romană, care a schimbat numai limba, poporul rămînînd același. Daco-Geții au fost uniți într'un singur popor de două ori. Odată în secolul I-ii p. Chr. sub Decebal. Unirea lor a fost definitiv desfăcută de Romani, puterea cea mai mare a Europei de atunci. Romanii conduși de Traian înfrîng puterea Dacilor, transformînd Dacia în provincia Dacia Traiană. Dar datorită vitalității daco-gețe s'a putut continua civilizația lor.

D. Müller descrie apoi viața de toate zilele a Daco-Geților și organizarea lor politică, socială și culturală, sprijinită pe cultura spirituală, caracterisată de un idealism ascetic. Religia Daco-

Geților era creștină înainte de a apărea creștinismul. De aceea, spune autorul, Rominii au fost cei d'întăiu între vecinii lor de azi cari au primit creștinismul. Armonia în arta daco-getă se păstrează până la Rominii de azi.

Romanisarea era pătrunderea culturii latine și a civilizației în ținutul daco-get.

Dacia Traiană a fost înlocuită cu Dacia Aureliană, care va avea de suportat năvălirile barbare, cînd grupele romanisate știu să se detașeze de barbari și să se păstreze în munți pe vremea popoarelor și să dea naștere Rominului de azi.

Rominii de astăzi sînt una din cele patru ramuri de Romîni, și anume ramura daco-romană. Celelalte ramuri sînt cele rumeră, meglenă și aromînă: aceștia sînt urmașii altor elemente romanisate din Peninsula Balcanică, urmașii Iliro-Tracilor romanisați. Romanisarea Peninsulei balcanice a început mult mai curînd decît a Daciei. Acești Romani se păstrează încă în masa slavă din Balcani, împrăștiati în special în munții Pîndului, unde se adunau mereu coloniștii, ai căror descendenți în August 1918 au cerut, fără a izbuti însă, independența Pîndului.

Autorul laudă apoi încercările uriașe pe care le fac cercetătorii romini pentru ca pe base arheologice să clarifice cel mai îndepărtat trecut românesc în lipsă de documente istorice.

Elena Eftimiu

* * *

Emil Virtosu, *1821, Date și fapte noi* (din publicațiile Așezămîntului Cultural Ion C. Brătianu), București, 1932.

Cu o prefață substanțială și o bibliografie aproape completă, aproape două sute de pagini de inedit cu privire la anul revoluționar 1821, cu piese de mai multe feluri, luate din colecția d-lui Brâncoveanu, din depozite necercetate și în cea mai mare parte necunoscute ale Arhivelor Statului din București.

Avem — dar de ce nu s'a întrebat un cunoscător de grecește pentru a se evita erorile de tipar și de traducere? — un bilet al lui Iacovachi Rîzu chemînd pe Mitropolit pentru ca să între în Căimăcămie (15 Ianuar 1821), socotelile îngropării lui Alexandru-Vodă Suțu, un arz necunoscut, probabil către Pașa de Silistra, extrase din registrul poștii (la pagina 15, a se ceti: „Polizois“ în loc de „Polizais“; e interesant că i se zice Domnului Moldovei „Bogdan-bei“, p. 21), curiosul ordin al Căimăcămiei pentru po-

menirea în biserici a noului Domn muntean Scarlat Callimachi, chitanțe ale comandanților de trupe, o scrisoare a lui Grigore Brincoveanu (bine tipărită; Σαττῆς e Saigi), un ordin al lui Duca „tagmatarhul“, alte ordine administrative, grecești și românești, scrisori între eteriști (prețioase știri asupra participării Bulgarilor la pagina 70, nota 1. P. 90: „eschiale“ sînt *ascherii*, soldații lui Tudor), încă un arz către Pașa vecin (pp. 76-8). De mare preț n-1 XXXII, cuprinzînd mențiunea condamnării unor panduri jăcași la „două sute nuiete la spate“, iar a căpeteniei lor la ocnă. Tot așa și plîngerea Mitropolitului și a boierilor din București către Metternich (mai bine ca la Erbiceanu). O scrisoare francesă a unui eterist, luată din „Le Constitutionnel“. *Memoriul către Ruși al boierilor adăpostiți la Brașov* (p. 117 și urm., pentru întâia oară la un loc). Se dă și *Jurnalul boierilor munteni trimiseși la Constantinopol* (p. 146 și urm. „Bosici“ e Bosie; „ghealiu“ e „ialiul“, chioșcul mării; Ghioc sun“ e Ghiocsù). *Cererile lor*, p. 155 și urm. Și alte acte relative la această fierbere politică urmează. Discuții cu Domnul național muntean, Grigore Ghica, ale boierilor pribegi în Ardeal. În multe din memoriile, așa de interesante, se simte spiritul roman al lui Lazăr.

Fără această carte nu se mai putea scrie istoria revoluției de la 1821.

N. Iorga

C R O N I C Ă

Originea românească a doctorului Meciniov.

Una dintre cele mai complete lucrări asupra Cantemireștilor este *Istoriia o jizni i delah moldavscago gospodaria cniazia Constantina Cantimira* („Istoria despre viața și faptelor prințului Constantin Cantemir, Domnul Moldovei“), apărută în 1783 la Moscova în limba latină și rusă¹. Autorul acestei opere este Teofil G. Bayer, născut în 1694 la Königsberg, ajuns în 1726 profesor de antichități elene și romane la Petersburg și membru al Academiei de Științe, autor al mai multor opere istorice, mori în 1738.

În opera pomenită mai sus, în afară de istoricul familiei Can-

¹ În Biblioteca Academiei Romîne se află un exemplar din această carte, provenind din biblioteca lui Alexandru Hadeu : no. 95,006.

temir, se găsesc prețioase „informații despre boierii și ofițerii veniți în Rusia la anul 1711, împreună cu Domnul Moldovei, principele Dimitrie Cantemir” (pp. 363-400). Între acești boieri plecați în Rusia se afla și familia Spătarului Gheorghe Stepanovici (pp. 394-395), care a primit în dar de la Petru-cel-Mare optzeci și șase de moșii în satul Novomlinsc din provincia Iziunsc. Soția lui se numea Ecaterina, fiica lui Alexandru Bugaciov, „mare boier” moldovean. Ei au avut un singur fiu Ioan, care, la rîndul lui, a avut tot numai un singur fiu, Ilie, care a îmbrățișat cariera militară. Soția lui se numea Matrona Ermolaeva, fiica lui Annencov. Ilie a avut cinci copii: Petru, Evgraf, Gheorghe, Alexandru și Nadejda. Dinre aceștia Evgraf, care a trăit între anii 1770 și 1836, a fost și senator (Dicționarul enciclopedic al lui Brockhaus, prelucrare de Efrone, vol. XIX, Petersburg 1896, p. 226). Fiul acestuia, Ilie, este tatăl celebrului savant rus Ilie Mecînicov, care a trăit între anii 1845 și 1916 și căruia i-a fost decernat, în 1908, premiul Nobel pentru științe.

Numele de familie *Spătarul* a fost schimbat în acela de *Mecînicov* de către Ioan, fiul lui Gheorghe Spătarul (Dicționarul citat). În limba rusească *mecînicov* înseamnă purtător de spadă - spătar, de la *mecî* = spadă.

A. David.

*

În *Ἐκκλησιαστικὸς Φόρος* (1927-1931), revista Patriarhiei ortodoxe din Alexandria, Gherasim Mazarachi publică din condica sfîntă a Patriarhiei, care cuprinde o sumedenie de știri și date cu privire la istoria noastră politică și bisericească. Se dau în întregime scrisori ale Domnilor romîni către Patriarhii Alexandriei și numeroase însemnări cu privire la călătoriile acelor Patriarhi prin țerile noastre.

D. Ionescu.

*

În prefața din Hans Rosenhagen la *Handbuch der Kunstgeschichte* a lui Adolf Rosenterg, ediția a 2-a, Bielefeld-Leipzig, 1908, găsesc următoarele frumoase rînduri, bune de meditat și la noi: „Istoricul obiectiv este o ființă fabuloasă. Dacă ar fi existat vre-odată, acest fericit ar fi fost în stare să recunoască legătura între tot ce s'a întîmplat, temeiul a toată ființa. Opera lui ar fi trecut astfel așa de departe peste toată puterea de concepție omenească, încît niciun cetitor n'ar fi știut ce face cu dînsa.

Aceia ce este spre folosul și spre paguba oricărei presintări istorice este omul care e în dosul ei. Cu cât mai neinteresat, ceia ce ici și colo se socoate obiectiv, stă el în fața materialului său, cu atât mai fără interes trebuie să acționeze și presintarea sa. Cu cât îl străbate mai mult cu spiritul său și cu pătrunderea sa, cu atât mai particular poate el, presupuind că este o personalitate puternică, plină de viață și clară în ea însăși, să-î dea un chîp. Nu materialul în sine face o operă istorică de valoare și importantă, ci ideile autorului ei. Orice bună operă istorică e de natură subiectivă, căci a scrie istorie nu se chiamă numai a da pur și simplu știri. De la un istoric trebuie să se ceară să știe toarce un fir, care une ori leagă prin cauză și efect evenimente foarte depărtate unele de altele, să descopere relațiuni ascunse și să orînduiască succesiunea răzleață a lucrurilor întimplate într'un tablou clar și ușor de prins cu ochiul“.

*

În *Young Trajan* de Elizabeth Cleveland Miller (New-York 1931), autoarea, o Americană, presintă, în forma unei povestiri pentru copii, scene și obiceiuri românești, destul de exact redată: hora, pomana, vrăjile de Bobotează, ziua de Sf. Ioan, Paștile. E vorba și de încercările revoluționare.

*

În volumul *Închinare lui Nicolae Iorga, cu prilejul împlinirii vârstei de 60 de ani* (Cluj 1931), d. I. Andrieșescu arată importanța așezărilor trace la Nordul Dunării, unde ar fi mai vechi: se fixează și hotarele lor vestice până la Vistula și Marea Baltică. — D. Dinu C. Arion se întinde pe larg asupra „dominiului eminent din principatele Munteniei și Moldovei în secolele XIV și XV“: el derivă, cum o spusese și Xenopol, din acela al regiilor Ungariei, ei înșii represintind concepțiile apusene. Se înseamnă cu dreptate rolul Angevinilor de a lega orice pămînt cu dreptul primar și esențial pe care-l avea Coroana. Floarea de crîn nu poate fi derivată din arborele median al peceții regale (p. 16, nota 7). Capetele de Arabi, care apar întăiu pe moneda lui Ludovic-cel-Mare, trebuie puse în raport cu ideia de cruciată: vor fi fost bani bătuți anume pentru aceasta (*ibid.*). La p. 19, nota 1: „Lațco de Talofka“ e de Talovac, Thallóczy, și „Clîșca“ e Clissa. — D. G. Balș presintă cîteva „pietre uitate“, de o formă

curioasă, care „serviau pentru ținerea jăratecului trebuincios pentru aprinderea tămii și pentru încălzitul apei la sf. liturghie“. — D. Ștefan Balș descrie biserica „fortificată“ Sf. Ioan Botezătorul din Iași. — Foarte prețioase actele noi găsite de d. N. Bănescu în Arhivele din Genova, cu privire la comerțul cu Cetatea-Albă în secolul al XV-lea, cu *orguxii* romini din Caffa, cu oameni din Vicina și cu „Teodorcha de Telicha Velachus“, identificat cu un Teodorca de Telița, aproape de cursul Bicului. — D. I. Bianu re-
levează un scriitor ardelean necunoscut, preotul Nicolae Pauletti († 1849): frumoasă descrierea locurilor de naștere ale președintelui Academiei Romine. — Păr. C. Bobulescu înseamnă afurisenia aruncată de Patriarhul ecumenic asupra lui Nicolae Roznovanu pe la 1840. — D. dr. Valeriu L. Bologa află noi medici aromini în Monarhia indoită (e vorba de Nicolide de Pindo și de Gheorghe C. Roja). — D. Victor Brătulescu a găsit o bucată dintr'o Psaltire slavo-romină care poate fi și din secolul al XVI-lea. — D. Ioan Breazu studiază corespondența dintre Dora d'Istria și Edgar Quinet. — D. T. G. Bulat se ocupă cu Domnia lui Neagoe Basarab. — La călătorii prin țara noastră d. Al. Busuioceanu adaugă pe Julius von Vors (*Die Begebenheiten eines jungen Theologen in der Moldau und Griechenland*, Berlin 1826: pedagog german, care săvârșește mari opere economice în Basarabia-de-jos), pe căpitanul Spencer (*Travels in European Turkey*, Londra 1855) și pe Amélie Ghica, *Lettres d'un penseur des bords du Danube*. — D. G. Cantacuzino explică „o piatră gravată înfățișând o scenă militară a armatei romane“ (o *allocutio* către soldați). — De d. Th. Capidan biografia scriitorului macedonean Daniil din Moschopolis: se vede că lucrarea lui a fost publicată la Veneția. Un dascăl din Ohrîda, Dimitrie Papa-Ioan, a dus manuscriptul acolo. Se observă că numele complet al scriitorului era Daniil Mihail Adamî Hagî. — D. D. Caracostea arată un model, din Gessner, al poeziei lui Asachi.

Foarte important studiul d-lui Czeslaw Chowanec despre Miron Costin în Polonia (1684-5). Se vede că Miron Costin nu a luat parte la acțiunea politică a lui Ștefan Petriceicu, ci a fost unul din prizonierii luați de Poloni la surprinderea lui Duca-Vodă. Astfel cronicarul moldovean ar fi cunoscut pe regele Ioan Sobieski. Dașovul, Daszawa, unde a stat Miron, era un pavilion de vânătoare al regelui. Petriceicu fiind neutilisabil, Logofătul pribeag

devine principalul agent polon în Moldova sa. De aceea se așează lângă granița patriei sale, la Stryj. În acest timp Duca era la Liov și partizanii lui Petriceicu s'au fost strîns la Sniatyn (p. 117); cu privire la aceștia d. Chowaniec anunță publicarea apropiată a unor memorii presintate de Domnul fugar regelui Poloniei la 1683-4, 1687 și 1689 (*ibid.*, și nota 4). Memoriul „oligarhic“ din 1684 de la Zolkiew către același se potrivește numai cu ideile lui Miron (v. pp. 117-8). Autorul fixează și data cînd Logofătul s'a întors în Moldova: nu numai între Octombrie 1685 și Februar 1686 (pp. 118-9), dar, după niște socoteli ale lui Jablonowski, în Noiembrie al primului an. D. Chowaniec dă însăși scrisoarea lui Velicico, prin care, la 17 Septembrie, chiamă pe frate, din ordinul noului Domn Constantin Cantemir, înapoi (pp. 120-1 și 121, nota 1). În frumoase cuvînte i se spune că nu trebuie să-și uite patria și că nici regele, „tot așa de mare, prin mînte ca și prin inimă, nu poate gîndi să-l depărteze de dînsa“. Și Soliman-Pașa, Serascherul, creatorul noii Domnii, l-a cerut. Miron s'a întors, presupune cu dreptate autorul, și pentru a cîștiga pe Cantemir în folosul politicii polone (p. 123). Petriceicu, în 1686, se va plînge că e părăsit (*ibid.*). Pentru aceasta Costineștii aveau și pensii polone (p. 124). E probabil că locul de staroste de Putna dat lui Miron, cerut poate de dînsul, era în legătură cu negocieri la Munteni, în vederea aceleiași politici creștine.

Am vorbit aiurea de articolul d-lui Ioachim Crăciun. — Inscricpții de la Alba-Iulia publică d. C. Dașcovici. — D. N. Drăganu se ocupă de etimologia numelui Ampoiu. — De d. Virgiliu Drăghiceanu o descriere a bisericii bucureștene, astăzi dărimate, Sf. Ioan al Grecilor: frumoasă fațadă cu firide întreșesute, briu la mijloc, pridvor deschis; formă de cruce exterioară; ornament floral elegant în jurul ușii și fereștilor; turn n'a putut sprijini bolta; splendidă catapiteasmă și strană bogată, din nenorocire dispărute. Ctitorie a lui Andrei Vistierul și a fratelui Dumitru, a fost refăcută de Radu Golescu și de Brîncoveanu, impresionat de minunile, de „ciudele“ ce se făceau acolo; grija refacerii a avut-o fiul cunoscutului Mareș, Gheorghe, Mare Căpitan de dorobanși. — D. Silviu Dragomir revine asupra pretensei scrisori de trădare a lui Mihai Viteazul, pe care o publică mai îngrijit (dar nu *тнста* în adresă, ci *чстнта*). Analisa lingvistică e foarte atentă. Se atrage atenția asupra ciudatului semn dublu cu care începe

actul; la numele în iscălitură al lui Mihai, nu se pune crucea obișnuită. Lipsește și pecetea. Pentru d. Dragomir falsificatorul, care întrebuințează unele ungurisme (p. 148), ar fi un Român ardelen (p. 150). Dar „schiptru“ se zice curent și în actele muntene. Mihai trată și altfel pe Germani, și chiar pe Împăratul Rudolf, ca „Sași fără omenie“. Mențin părerea mea că scrisoarea, *cursivă*, are un duct moldovenesc. Falsificarea prin neînsemnatul Ștefan Boieriu Făgărășeanul ar fi greu de admis. Neculai se zice în Moldova. In ce privește rusismele obișnuite la Moldoveni, care însă lipsesc aici, nu m'aș putea pronunța. În Ardeal, oricum, nu existau atunci astfel de caligrafii. — D. Ch. Drouhet examinează asemănarea între cîntecul de moarte al lui Eminescu și cunoscutele versuri corespunzătoare ale lui Ronsard. I se pare că ar fi mai curînd o imitație după modelul latin al poetului frances, după Propertiu; la Eminescu împrumuturi din literatura clasică latino-greacă nu prea sînt. — D. Vladimir Dimitrescu tratează despre „figurinele antropoforme de os din civilizația eneolitică balcano-danubiană“. — D. G. D. Florescu cercetează schitul prahovean Lespezi, întrebuițînd prilejul pentru a da lămuriri biografice și genealogice asupra ctitorului, Pirvu Cantacuzino, cum și asupra lui Șerban, fratele lui. — Într'un studiu al d-lui Ghica-Budești despre „înfrîngirile reciproce între arhitectura din Muntenia și cea din Moldova“, se admite și acum vechimea bisericuții de la Siretiu, pe care autorul o alătură de planul celei de la Vodița. Paralelism fundamental vede d-sa și între planul bisericii din Rădăuți și al Bisericii Domnești din Argeș. S'ar admite cu greu o corespondență. La Curtea Veche din București, observă d. Ghica, s'au descoperit contraforturi, dar fără funcțiune reală. Se băgase de samă că acelea de la Bălteni, făcute în altă cărămidă decît restul, erau târzi, simplu mijloc de sprijin general. O refacere a bisericii lui Aron-Vodă nu se sprijină pe nimic. Hlincea e prefăcută numai de Ștefan Lupu, fiind o fundație a lui Zotu Țigară, de la sfîrșitul secolului al XVI-lea. Cu dreptate se relevează influența bisericii Stelea asupra arhitecturii muntene. — D. Vasile Grecul precisează cronologia și legătura manuscriselor de original și traducere ale „Ermîniei zugravilor“: la Atena, în 1930, a găsit textul grec după care au tradus Românii și după care a lucrat, la Greci, și Dionisie din Furna. — D. C. Karadja enumeră incunabilele germane despre faptele lui Vlad Țepeș. Se reproduce și

textul ediției din Strasbourg, 1500. — D-na Maria Kasterska arată cum se presintă războiul de la Hotin, din 1621, în poemul lui Vaclav Potocki (de și scris în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, reproduce, în general, adevărul istoric, pe care une ori îl întregește, mai ales pentru mijlocirea păcii polono-turcești de Radu-Vodă Mihnea; s'a întrebuințat, vădit, o dare de samă a negocierilor („Urynow“ p. 218, e Orheiu). — D. Scarlat Lambrino cercetează ce poate fi real în mărturia lui Diodor despre legenda peoniană corespunzătoare celei a tesaurelor lui Decebal îngropate în albia riului Sargetias. — De la d. Al. Lăpedatu analiza a opt foarte interesante scrisori ale lui Gheorghe Ștefan-Vodă către Ioan Kemény; originalele ar trebui tipărite. — Păr. I. Lupaș vorbește de un plan de organizare a Rominilor ardeleni din 1869, datorit lui I. Pușcariu; Al. Mocioni îl răspinge, stăruind în pasivitate. — D. Al. Marcu află date noi despre Romini în biografia, de curind (1930) apărută, a contelui Marsili; e vorba de venirea generalului imperial la Brincoveni, la Bistrița munteană, la București (descrierea audienței la Brincoveanu; ea se cunoștea din raportul lui Marsili). — Știri despre noi din opera, de la 1608, a lui Martin Fumée, le dă d. C. Marinescu. Se întrebuințează mai mult „Comentariile“ lui Ascanio Centorio. — Păr. Ștefan Meteș lămurește asupra unei părți a situației agrare a Rominilor ardeleni în epoca maghiară: Romini de pe teritoriul cetăților regale. — D. V. Mihăilescu dă o parte din lucrarea sa asupra planului Herzberg, de împărțire în Estul Europei: portretul lui Frederic-Wilhelm al II-lea al Prusiei e foarte bine conturat.

Raporturile dintre comună și Biserică sint presintate cu pătrundere de d. Friedrich Müller. Se relevă importanța decisivă a celulei comunale, care e și cea religioasă, pe vremea năvălirilor din veacurile al IV-lea și al V-lea (pp. 282-3). Se recunoaște cum prin misiuni și cruciate „romanitatea“ a isprăvit prin a birui asupra „Neromanilor“ (p. 283). Interesantă observația că opoziția comunității creștine contra elementelor de invazie se învederează în Ardeal până astăzi prin crucea de pe casele românești (p. 283, nota 1). Opoziția între Vest și Est, unde totul ar fi fost Imperiul, e exagerată. Sensul acestei Biserici e înțeles prea rusește; cu psihologia noastră nu se potrivește. Urmează considerații asupra Bisericilor luterană și calvină la alegerea de Mitropolit. — D. Grigore Nandriș publică un act patriarhal privitor la Ungrovlahia al

lui Hariton de la Cutlumuz, „bărbat înțelept și de bine făcător, din tinereță doritor de viață monahală și astfel cu chip sfânt îmbrăcat“. Mănăstirea atonică el o ridicase cu ajutorul Domnului muntean. Dar rămân neatînse drepturile Mitropolitului de Vest, Antim, care-și are și titlul de Amasia. Se vorbește și de Mitropolitul de Vidin, adăpostit ca fugăr la Munteni, „unde va în Ungrovlahia“ (къ мѣстѣ нѣкоимѣ сироваѣхѣнскоимѣ), căruia, și după dorința Domnului, ar fi să i se acorde de Hariton dreptul de a păstori „în partea unde s'a întâmplat a se sălășlui“; aceasta până la moarte. La urmă, Hariton adaugă îndemnul ca și alți Domni ai Țerii-Românești să ajute Cutlumuzul. Iscălitura greacă a lui Hariton supt traducerea slavonă a actului patriarhal îl arată foarte puțin deprins cu scrisul (*ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης ουγκροβλαχίας χαριτων*). Actul n'are altă dată decit *μηνὶ αὐγούστου, ἰνδ*. (păcat că nu s'a putut ceti numărul și de d. Nandriș, căci actul s'ar putea dată cu mai multă siguranță decit 1373). — Un foarte întins și atent studiu al d-lui I. Nistor despre taberele lui Sobieski la Lențești și Serăuți. Se întrebuițează ziarul lui Diakowski pentru prima oară. Se constata că nu poate fi vorba de un „val al lui Traian“. — D. G. Oprescu dă lecția sa de deschidere despre Istoria artei. — De d. Ramiro Ortiz un studiu larg despre motivul folkloric al întoarcerii soțului. — De d. Zaharia Picișanu, după publicații ungurești neobservate, se arată că, prădată pe la 1657, mănăstirea din Peri nu s'a mai refăcut. Se atinge și chestia tipografiei ce ar fi existat acolo. — D. Coriolan Petranu încearcă a dovedi că turnurile bisericilor de lemn din Ardeal au o origine care merge până în antichitate. — D. D. Pompeiu amintește apărarea de Asachi a limbii vorbite contra reformatorilor latinității. — Un frumos și întins articol despre neologisme al d-lui Sextil Pușcariu. — D. S. Reli face să se cunoască mișcări de revoltă ale Sucevenilor contra anti-clericalismului distrugător de biserici al noului regim austriac. Așa s'au păstrat citva timp Mitropolia veche și Adormirea. — D. general Rosetti descrie anchetele de la Muzeul Militar din București. — D. P. Georgescu tipărește corespondența lui V. Alecsandri cu poetul catalan Alberto de Quintana i Combis. — D. dr. Severeanu presintă tesaurul din Calipetrovo lângă Silistra: pe lângă monede din vremea Comnenilor, ornamente circulare, pandantive, cercei. — D. Toma T. Socolescu dă note de arhitectură românească. — Contraforturile de la Biserica Curții din București sînt examinate

de d. Horia Teodoru. — Arhitectura în lemn de la noi preocupă, pentru Moldova, pe d. Virgil Brătășianu; dar cele mai multe, foarte recente, nu pot vădi un timp vechiu, anterior construcțiilor în piatră. — D. Radu Vulpe explică rostul securilor de bronz de origine ilirică din Sud-Estul Europei; i se pare că Grecii ar fi fost precedați în Albania actuală de Fenicieni, cum o arată și legenda lui Kadmos; se vorbește chiar de un „Stat iliro-fenician“. — D. Sever Zotta arată că „Ieremia Golia“ e o creațiune a iui Hasdeu, Ieremia pircălabul neavind nimic a face cu familia Marelui Logofăt Ioan Golăi.

*

D. Gherman Pinteza publică în a doua ediție broșura sa despre „rolul organizațiilor militare moldovenești în actul unirii Basarabiei“ (Chișinău 1932).

*

De d. Const. Săndulescu-Godeni o broșură „Un pasagiu din Genesă, motiv de controversă estetică în timpul clasicismului frances“ (București 1931). E vorba de o discuție asupra sublimului „Genesei“ pe care a trezit-o traducerea lui Longin de Boileau.

*

În *Revista istorică română*, I, 4, un excelent studiu al d-lui Victor Papahagi despre Cavalotii și msnuscisele lui și unul al d-lui Vladimir Dimitrescu despre vasul de la Gumelnița. Exercițiile de critică ale d-lui C. C. Giurescu iese din cadrul observațiilor la care se poate răspunde serios.

■

D. O. Gheorghiu, acum profesor la Tîrgul-Murășului, publică o întinsă lucrare despre teatrul lui Alexandru Dumas fiul în raport cu mediul social (*Le théâtre de Dumas fils et la société contemporaine*, Nancy, 1931). E o lucrare foarte bine făcută și scrisă deosebit de plăcut.

*

În „Bulletin ot the international committee ot historical sciences“, III, se presintă rapoarte din țerile de la „A“ la „Grèce“ cu privire la „învățămîntul istoriei în școlile primare“.

*

În colecția Glotz, d. Augustin Fliche dă al doilea volum al Istoriei Medievale: „L'Europe occidentale de 888 à 1125“. Numărul faptelor, culese dintr'o vastă cercetare a izvoarelor și a cărților de a doua mână, e uimitor. În partea care ne privește, Ungurii n'au fost „un moment fixați în Moldova și în Muntenia“ (p. 17).

*

Tesa preotului Gr. D. Cruceanu, *Istoria Bisericii armenie până la Sinodul al IV-lea ecumenic (privire generală)*, (București 1929), are toate defectele lucrărilor nesupravegiate ale începătorilor, dar dovedește trudă în adunarea informației. Astfel bibliografia, de optzeci și trei de lucrări, va aduce servicii.

*

Preotul Cicerone Iordăchescu publică traducerea „Omiliilor duhovnicești“ ale Sf. Macarie Egipteanul. Cuprinsul e prea mult lipsit de elementul contemporan, care pentru lectorul mirean ar face cartea interesantă. Traducătorul din grecește nu trebuia să redeie (pp. 47, 95 și aiurea) pe βασιλεὺς prin „regele“, ci prin „Împăratul“.

*

În *Ateneo Veneto* din Decembre 1931, d-na Nerina Cornigliani vorbește despre ineditele istoricului Sagredo, între altele de a doua parte din *Memorie storiche de' monarchi ottomani*.

•

Foarte cumiști considerațiile d-lui J. Luppol, din Moscova, despre adevărata, nu metafisica, nici sociologica filosofie a istoriei în viitor, talmăcire a trecutului și sugestie pentru viitor în *Proceedings of the Seventh international Congress of philosophy held at Oxford, England, September 1-6, 1930* (Oxford 1931). A se vedea și contribuția d-lui Morris R. Cohen, *Possibility in history*, aceia a d-lui Nicolai Hartmann, din Colonia, *Kategorien der Geschichte*, aceia a d-lui Em. Radl, din Praga, *History without evolution* (plin de încredere în legătura cu trecutul și în responsabilitatea umană). Remarcabil prin amploare de sintesă și caldă simțire poetică *Antistoricismo* al d-lui Benedetto Croce.

*

Din Buletinul pe Iulie-Septembre al Academiei de Inscricții din Paris (pp. 209-10, 233, și urm.) se vede că săpăturile de la Susa

ale d-lui de Mecquenem au scos la lumină trei sute de tablete cuprinzând contracte de drept; pâr. Scheil le publică acuma: e acolo, pentru o populație de mici agricultori, un drept în parte anterior primei dinastii babiloniene. E de natură religioasă, templul sau palatul fiind locul unde se incheie actele. Forma solemnă poate fi călcată după voia contractanților. Publicitatea se arată prin stilpi puși în fața imobilului de care e vorba. S'au găsit acolo și lucruri de o înaltă valoare de la colonia greacă, păstrată și supt Parți. În două comunicații d. Franz Cumont le presintă Academiei.

La Tello (p. 250) s'au aflat, pe lângă o splendidă ceramică, obiecte de metal de o rară finețe, ca „acul de aramă avind în cap două mici dănțuitoare goale“.

*

Pâr. Petre Vintilescu publică un volum de „Contribuții la revizuirea liturghierului român“, cuprinzând „Proscomidia“ și Liturghia Sf. Ioan Hrisostomul (București 1931). Se propun unele îndreptări la textul astăzi întrebuițat, arătându-se că el ține samă de modificările introduse în secolul al XIV-lea de Patriarhul constantinopolitan Filoteiu. Se cercetează paralel formele succesive ale cărții la noi. Se constată astfel (p. 38) cu cită grijă și soco-teală se fixă pe atunci textul cărților bisericești. Numeroase note, de mare valoare, sînt adause la forma admisă. Unele observații la traducerea din grecește: εὐκρασία τοῦ ἀέρος la pagina 99 nu se poate traduce nici, ca odinioară, prin „temperatura“ sau „liniștea“ bună a aerului, ci numai prin „clima prielnică“. La pagina 101 de sigur că πλήρωμα nu e plinirea, care înseamnă îndeplinirea, un lucru propus, ci, cum vrea pâr. Vintilescu: „deplinătate“, „întregire“. „Sobornicească“, urit cuvînt, ar trebui, să dispară; καθολική înseamnă: „a toată lumea“. Și „jertfa liturgică“ și „să jertfesc“ pentru ἑρουργήσαι: nu mulțămesc (p. 118). De sigur că τῶν ὅλων e „a toate“ nu „tuturor“.

*

În „Revista generală a învățămîntului“ pe 1931, d. Marin Popescu-Spîneni presintă „primele manuale de geografie în școala românească“. Se începe cu „Geografia“ tipărită de negustorul brașovean Nicola Nicolau, nu fără a menționa opera lui Cantemir și a lui Amfilohie de Hotin (asupra căreia era de consultat

memoriul meu la Academia Română). Nu fusese analizată până acum cărticica lui Atanasiu din 1834 (*Elementuri de geografie pentru trebuința tinerilor începători*). La pagina 13 poate fi în original „Bulacan” pentru Vulcan (v. p. 13)? De altfel mai sînt greșeli de tipar. La pagina 16 (v. și p. 20) „Toriton” e Thornton. Foarte folositoare bibliografia, după a d-lui V. V. Haneș, în „Anuariul Seminarului geografic” din București, 1929, a manualelor și hărților până la 1863. La no. 8 al hărților „Walb” e Walbaum; Loughet trebuie să fie Longuet. Ar fi trebuit să se păstreze ordinea cronologică. Era inutilă încercarea de bibliografie generală. Se dă și harta lui Filipidi (1806). E cu totul originală. Nu se reținează că *nomenclatura pentru Ardeal e în întregime românească*.

*

În *La Pologne Nouvelle* (Varșovia 1931), d. Roman Gorecki dă o scurtă privire clară asupra trecutului ca și a stării de astăzi a Poloniei. Se relevă unitatea monetară ordonată (după exemplul tătăresc de sigur) de regele Casimir-cel-Mare în secolul al XIV-lea (p. 15). Scopul principal era să se arăte, și prin diagrame, starea economică și financiară a țerii. Gdymia, se spune, întrece azi Danzigul și se așează la al cincilea rînd între porturile Balticeii (pp. 48-9).

*

În *Revue de l'Université* de Lyon, IV (Octobre 1931), se arată după o recentă carte italiană, a d-lui Ruffini, cit datorește Manzoni janseniștilor francesi.

*

În *Atti dell' Istituto veneto*, XC (Veneția [1931]), un studiu de d-ra Lidia Charpin despre „Mărturiile creștine asupra teatrului roman în epoca imperială”; un altul, de d. A. Viscardi, despre poesia liturgică.

*

În broșura d-nei Magda Nicolaescu Ioan, *Dora d'Istria*, București [1931], se vor găsi bune știri biografice și o bogată bibliografie. Se reproduce un mare portret al scriitoarei și se dă un facsimil de scrisoarea ei. Ar fi și o bună lectură pentru școlile de fete.

În curînd „Revue historique du Sud-Est européen” va da scrisori inedite ale Dorei d'Istria.

*

În *Școala exegetică biblică din Antiohia* (București 1951), păr. Mihail Bulacu dă o priveliște a creștinătății din Antiohia și arată cum s'a creat acolo o școală de exegeză de un caracter particular, ținându-se samă de îndreptările Sfintului Ioan Hrisostomul însuși.

O scurtă bibliografie.

Autorul trebuia să citeze direct pe Procopiu și nici într'un chip în limba francesă pe Flavius Iosephus.

*

În *Byzantinische Zeitschrift*, condusă acum de d. Franz Dölger, XXXI, 2, d. Anastasievici se ocupă de felul cum Skylitzes-Cedren prezintă cronologia expediției rusești a Împăratului Ioan Tzimiskes.

•

În *Ungarische Jahrbücher*, XI, 4 (Decembre 1951), d. David Angyal prezintă din nou „istoria crizei bosniace“ din 1908. E o lucrare utilă, făcută atent după volumele din *Oesterreich-Ungarns Aussenpolitik*.

•

Fornwännen din Stockholm dă ca no. XXVI o presintare a desvoltării colecțiilor de antichități din Suedia. Frumoase ilustrații, și în legătură cu fundațiile lui Gustav-Adolf. Nu lipsește nici un articol al d-lui Nils Adberg despre „Troia homerică“ (ar fi stratul no. 2, nu no. 6). D. J. Randonikas deosebește ce e fines și ce e suedes în curganele din teritoriul Ladoga.

•

Știri asupra Caracacianilor „greci“, și în Marcelle Tinayre, *Notes d'une voyageuse en Turquie*, Paris, f. d., p. 176 și urm.

*

În *Siebenbürgische Vierteljahrsschrift*, LV, 2, note, de d. Ricard Weiskircher, despre monede mai nouă găsite în Ardeal, observații ale d-lui Albert Arz von Straussenburg despre peceți medievale ungurești, știri, de d. Theobald B. Streitfeld, despre breslele de cojocari din Ardeal în secolul al XVII-lea (și concurența cu Armenii imigrați). Revenindu-se asupra episcopului latin al Vidinului în veacul al X-lea, Veit Huendler, scriitor (v. revista *Klingsor*, 1950, pp. 212-8), d. Albin Franz Scherhauser dă știri biografice despre dînsul. Bibliografia cercetărilor de preistorie ardeleană de Hermann Schroller.

*

În *Calendarul Ligei Culturale* pe 1932 reproducerea unei caracterisări a Moșului după „Merinde de la școală sau învățăture pentru popor, culese din ziarul unui școlar de d. Giorgie Popa“, Gherla 1888, și considerații asupra economiei și datorilor din Memoriile lui Ștefan Scarlat Dăscălescu.

În *Social politics and modern democracies* (2 vol., New-York 1931), d. Charles W. Pipkin, de la Universitatea din Louisiana, presintă problemele principale ale politicii sociale în „democrațiile“ de astăzi, adică ale adaptabilității „democrației“ la dificultățile sociale în creștere. Se studiază modificările impuse rutinei engleze în domeniul muncii de fabrică și de mină, înainte și după războiul, precum și în ce privește alcătuirea și guvernarea orașelor, chestiei intervenției Statului în materie de salarii; se face un larg loc, ca și sistemului „național“ de asigurări, șomagiului și îngrijirilor sanitare; un întreg capitol tratează despre „trade unions“ și crearea partidului muncii.

Volumul II cercetează aceleași desfășurări în Franța (sindicate, organizare a muncii, asigurări sociale). Pentru Consiliul Național economic, p. 81 și urm. E de fapt un parlament de 47 membri și 94 deputați.

În „Anuarul Institutului de studii clasice“ al Universității din Cluj (Cluj, 1931) se publică un admirabil studiu al lui V. Bogrea despre „originalitatea poeziei romane“. Pentru sensul de „România“ și „Romani“ p. 3, nota 1. Pentru influența elenică bogatele știri de la pagina 9, nota 4. Latium e apropiat de regele *Λατίνος*, Etruscul din Hesiod. „Numa“ poate veni prin Etrusci, dar sensul e cel grec primitiv. Și numele triplu la Romani e de origine etruscă. O caldă și convingătoare apărare a originalității lui Horațiu, pp. 25-4.

Aceste pagini sint un monument de erudiție.

O bună presintare a ceea ce separă Germania de Franța în cartea d-lui Bernard Lavergne, *Esquisse des problèmes franco-allemands, de l'utilité d'une collaboration économique entre la France et l'Allemagne*, Paris 1931.

D. Man Adalbert dă ca tesă la Cluj un studiu despre „Viața și activitatea oculistului dr. Gh. Crăiniceanu“ (1931). Se vorbește și de „Igiena ȣeranului romin“, de „Igiena Rominului“, de lucrările lui de popularizare și de folklore medical, de „Bibliografia medicală“ și de „Literatura medicală rominească“. Ȧra un Bănăȣean, din Ciclova Montană.

Biografia altui oculist, Gh. Stănculeanu („Viața și opera prof. Gh. Stănculeanu“), o dăduse, tot acolo, d-na Eugenia Bumbăcescu-Prisiceanu (1930).

În studiile sale de istorie militară a Românilor, d. general Radu Rosetti adaugă la capitolele dupre „evoluȣia mijloacelor și a ȣipului de făptuire a războiului de la moartea lui Ștefan-cel-Mare până la cea a lui Matei Basarab“, acela, al treilea, despre tactică, în aceleași „Memorii ale Academiei Romine“. Principalele bătălii sint presintate până în amănunte.

D. H. Stahl invie „Schitele parlamentare“ ale sale, întovărășindu-le de caricaturi și gravuri, dintre care unele cu totul necunoscute și de un deosebit interes. Aceste pagini spirituale au o adevărată valoare istorică.

Firma Jan Štenc din Praga publică un foarte frumos album înfăȣșind deosebitele aspecte ale vechiului oraș minier Kutná Hora (*K. H., La ville et son art*, 1931). Curtea italiană, biserica Sf. Iacob, biserica Námět' trimet în Vest, ȣiserica Sf. Barbara la catedralele franceze. Ȧrta de ornament e însă germanică. Curioasă „scena de școală“ de pe la 1490 (pl. 59).

N. Iorga.

NOTIȢE

Nu s'a observat că scrisoarea papală din 3 Septembrie 1288 pentru Dominicani, publicată în *Bulariul* lui Ripoll și în *Trésor* al lui V. Langlois, e adresată, nu numai celor din „terrae“ ale Saracinilor, Păginilor, Grecilor, Bulgarilor, Cumanilor, ci și „Vlacorum ubicunq̃ue existentium“ înainte de a trece la Eȣiopieni și la deosebitele categorii de Asiatici.

În cartea, recentă, a d-lui Giovanni Soranzo, *Il Papa, l'Europa cristiana ed i Tartari*, Milano 1930, p. 505, se pomenesc, după un ms. din Museul Britanic, alcătuit „nu mai departe decît 1329“, între *monasteria immobilia* ale Franciscanilor „în părțile tătărești, șaptesprezece la număr, ca primul acei din Moncastro, Cetatea-Albă“.

*

D. Zotta ni comunică această înscripție de la casele cantacuzinesti din Hangu, găsită de d. Ungureanu, funcționar la Arhivele Statului din Iași: „УЗВОДНІЕМ ВЪТЦА И ПОСПКШЕНІЕМ ЕНА И СЪВРЪШЕНІЕМ СТРЪ ДУА acesta turn și porțiță l-am zidit eu, Teodorăscu Mare Visternic, i cneaghina ego Alexandra, în zilele lui Antonie Ruset Voevoda, 7184, Martie-Iulie 15“.

*

Pe un exemplar din rara carte *Elemente de desenu și de arhitectură* (București 1836) e lipită o foaie în acest cuprins:

„Împărțirea darurilor

la

eczamenul general al anului 1847

în

Colegiul Sf. Sava din București.

Premiu întiu

dat lui Théodor Aman

Școlar în cl. IV-lea omenior (*sic*).

Pentru a sa silință la învățatura desenului.”

Pecetea Eforiei cu vulturul încoronat peste obiecte de studiu și „Eforia școalelor naționale“.

*

În *Epistolar sau modele de scrisori* al lui V. Urzescu, I, București 1840, între subscriitorii din Iași e și „d. Gh. Gheorghiescu litografu“, după care „d. P. Antoni“, care i-a succedat. A se nota încă profesorii de la Huși: economul Ioan Silvanu și „suplentul“ Gavril Andon, la Tecuciu profesorul Stolnic Gheorghe Stahe (*sic*), în Ardeal: Barîț, Vasici, „d. Timotei Țipar, prof. de teologie și limbile răsăritene“, Moise Fulea, cițiva negustori, „d. Caracaș comisionar“, „d. A. Tovra (cetește Gavra), profesor din Arad“, „d. Ilie Farago, protopop în M. Vașarhei“. Din „Turcia“: Simevan Ioan și Hagî Simevan Petrovici, din Constantinopol, ca și Costandin Stoianovici.

Cei mai mulți sînt din București, în frunte cu boierii, dar și profesorii Ioan Eliad, Marcovici, Aaron, Ioanid, Ioan Pop, Marin, Poenaru, Poteca, „d. Costache Teodorescu, epistatul Colegiului Sf. Sava“, „d. Ioan Predidici inginerul“, preoți, pâr. Nichifor, „inspectorul Seminarului Sf. Mitropolii“, și profesorul N. Bălășescu de acolo, seminariști, doi marchitani, cițiva zarafi, „d. Anton Pann“, „d. Visarion Rusu librer“, „d. Gheorghie Ioan librer“, „d. Iosif Romanov librer“, „d. I. Popovici librer“, doi legători de cărți, „d. Iordache Gherman avocat“, un fierar, un rachier, niște Lipscani, doi Brașoveni, un șalvaragiu, Vasiliovici spîterul, „pensionistii la d. Șarai“.

La Craiova: Grigore Pleșoianu, inginer, și soția, Catîncea, fiul „Virgilie“, Ioan Maiorescu, „inspector al școalelor“, parucicul Dimitrie Pleșoianu, inginer, Ioan P. P. Brezoianu, „pref. jud. Cerneț“. La Rîmnicul Vilcii profesorii de seminaru pâr. Vasilie și pâr. Radu „Tempian“, Toma Serghiad, „pref. județului“. La Pitești N. Simonid, în aceeași calitate, și un sticlar. La Ploiești Gh. Măloleanu, „pref. județ.“. La Buzău Dionisie Romanò și, ca profesor la Seminaru, Gavril Muntean. La Focșani A. Fortunatu, „pref. județului“, ca și, la Giurgiu, Șt. Turnavitu, la Călărași Gherasim Gorjan și fiul August. Ca profesori de județ apoi: M. Drăghici (Tîrgoviște), D. Jianu (Cîmpulung), I. Fințescu (Caracăl), A. Popescu (Slatina), Costandin Stanciovici (Tîrgul-Jiului), cu ajutorul I. Diaconescu, plus David Almășanu de la Vălenii-de-Munte.

*

Nu cred să se fi semnalat până acuma o interesantă cărțuie de cuprins religios-moral, *Ecstract din Teastamentul cel vechiu, pre scurt și pre înțales, depre nemție în românie prefăcut de patriota Chiric Cracana, învățătoriu școalei militărești de la Viște de jos, Sibiiu 1834*. Are, și pe foaia de titlu, ilustrații îngrijite. Prefața e datată: Viștea-de-jos, 10 Septembre 1833. Se spune că „aăastă cărticică după înțelesul fiește cărui om întocmită, așezindu-să, s'au și dat în tipariu cu cheltuiala prea-cînstitului domnului Gheorghie de Clozius, carele, pentru ca și neamul romînesc să se poată procopsi prin eșire mai multor cărți la lumină, nu să uită la osteneală, nice nu cruță cheltuiala“.

*

Găsesc în *Études historiques et biographiques* ale lui de Barante, II, Paris 1858, note asupra familiei Beauvoil de Sainte-Aulaire, din care doi membri au avut, la distanță de un veac, legături cu țerile noastre. Louis de Sainte-Aulaire a fost numit ambasador la Viena în momentul când se punea problema raporturilor dintre Mehemed-Ali și Sultanul, la 1832. Barante amintește de proiectul Ecaterinei a II-a și al lui Iosif de a face „un grand royaume de Dacie pour un archiduc“, dar ei ar fi făcut-o „moins sérieusement qu'on ne le disait“ (p. 119). E foarte probabil că Barante a avut Memoriile, de care vorbește, ale lui Sainte-Aulaire și că judecata de mai sus e de acolo.

N. Iorga.

*

Amestecul limbii moldovenești cu cea franceză, supt acest titlu este în Arhivele Czartoryski din Cracovia o comedie într'un act, tradusă din rusește în limba polonă, la anul 1871, supt no. 4991.

Este vorba de Maria, fiica lui Pivnicky, care iea lecții de limba franceză cu un negustor, Gustav Wilstron, care nutrește anumite simpatii pentru fată, ca și vărul acesteia, Alexandru. Toate cunoștințele admiră pe fată, care învață limba franceză și se adresează tuturor în franceza învățată de ea: „Éu verbeszti bujar... Apoi aczala jeu szti mult, la franțug lingua pokuni buni“. Francesul La Fiquet, prietenul familiei, neînțelegînd nimic din ceea ce biiguie Maria, îi spune că este limbă grecească, și nu franțuzească; el caută pe profesorul fetei și, cunoscînd-l, zice: „Acela jesta profesora la kokonița, apoi aczala jestu draku, moj frati“. Îl întreabă dacă el este profesorul, Gustav răspunde: „Wuj, musje“. Francesul pleacă uimit: „Mon Dieu, quelle langue...“

Maria, văzîndu-se înșelată de Gustav, care o învața românește în loc de limba franceză, îl părăsește și se căsătorește cu celălalt candidat.

Traducerea polonă are foarte multe rusisme.

Elena Eftimiu.

*

Găsesc întîmplător o carte anonimă, apărută la Paris în 1857, *Quelques mots sur la Valachie*, și pe care unul din proprietari a scris: „par Ganesco“. E vorba de acel Barbu Gănescu, Oltean emigrat în Franța, unde, cu *Le Nain Jaune*, a avut o carieră de opozant contra Imperiului al doilea.

E un studiu serios asupra Regulamentului Organic, cu elogiul lui

Chiselev. Contra lui Alexandru Ghica, se laudă Gheorghe Bibescu, descriind, larg și bine, alegerea lui în 1843. Se arată opera îndeplinită de acesta, întrebuițind și acte de Stat secrete. Se înfăptuiește revoluția de la 1848. Se adaugă unele piese justificative (acte publice, discursuri, scrisori). Interesantă e scrisoarea din 14 Maiu 1847 a lui Bibescu către un fost camarad de școală, atunci profesor la Louis-le-Grand. Ca să scape de primejdiile politice din Paris tineretul „valah“, el „a format proiectul de a transplanta aici (la București) ce mergeam să căutăm la d-voastră, cu atâtea cheltuieli și primejdii“. Chiamă pe D. la liceul lui, care va avea, speră fondatorul, „sucursale în deosebite alte puncte“. Vor veni apoi „școli speciale“. „Limba valahă va fi în special consacrată studiilor primare și secundare, al căror nivel am de gând să-l ridic, și care se vor face în școli particulare; dar ea nu va funcționa decât accesoriu în liceul meu, unde va fi înlocuită prin limba franceză, așteptînd să fi căpătat în idiomul național cărțile necesare și să fi format profesori în stare s'o aplice cu folos la diferitele cursuri de știință și de istorie“. „Doctorul P.“ (Piccolot) e trimis pentru a căpăta profesorii. Și o scrisoare din Viena, 15 Novembre 1851, către fiul Nicolae, arată cum cariera lui Bibescu a început cu un proiect de lege comunală supt Chiselev, apoi a aplicat în Oltenia noul Regulament, ca să ajungă sub-secretar de Stat la Justiție, apoi șef al Secretariatului de Stat. În sfîrșit încă una din Paris, 14 Octombrie 1855: el rectifică, liniștit și spiritual, afirmațiile calomnioase din broșura *Principautés danubiennes*.

*

Una din edițiile din secolul al XVIII-lea (un proprietar scrie: „1743 Fevr.“), a Alexandriei (titlul lipsește) se continuă cu „Vrednica de însemnare Întimplare a patru corăbieri rusești, carii au fost strimtorați de iarnă în ostrovul Spițberg la anul 1743 și pînă la scăparea lor au lăcuit acolo întră sălbatece șasă ani și trei luni“.

E anterioară deci celor două descrise în *Bibliografia românească*. Titlul nu e „Istoria Alexandrului“ (din nemțește: „Alexanders“), ci „Istoria lui Alexandru“. Are, pentru Alexandria, 181 de pagini. Până la p. 202 merge exemplarul meu, incomplet.

Traducerea poveștii rusești e ardeleană. V. p. 191: „așa cu ce vor pușca zăvozi“?, „făcînd tot modii nouă“, p. 197. E de interes pentru limbă.

N. Iorga.